

EKONOMICKÝ ČASOPIS

23 | 1975 | 8

8.— Kčs

Z OBSAHU

JAURA, Zdeno: Problémy integrácie výrobnno-hospodárskych jednotiek trustového typu — SARKISIANC, Grigorij Sosnikovič: Odmeňovanie podľa práce a spoločenské spotrebné fondy — GARAJ, Vladislav: Identifikácia ekonometrického modelu — BALÁŽIK, Milan: Postavenie a funkcie devízového kurzu v krajinách RVHP — GREINER, Laurinec: Súčasný problémy informácií o ekonomickej teórii v Československu — Recenzie a bibliografia — Správy

Ekon. Čas., 23, 1975, č. 8, s. 649–740

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

895 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedeckotechnickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, bibliografiu a správy z vedeckého života.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического национального хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, библиография и новости из научной жизни.

Ekonomický časopis brings articles and discussions on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, economics of agriculture and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific-technical revolution and applying of the economico-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, bibliography and news about the scientific life.

Hlavný redaktor Andrej Lantay
Výkonná redaktorka Zdenka Sláviková
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ivan Figura, Štefan Fišera, Vladislav Garaj, Štefan Heretik, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Adam Laščiak, Ivan Okáli, Jan Přívara, Pavol Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Ladislav Unčovský, Libor Zátpek, Ján Zervan

Adresa redakcie: ul. Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava, telefón 35761-5

Číslo bolo redakčne spracované v apríli 1975

OBSAH

State

JAURA, Zdeno: Problémy integrácie výrobnno-hospodárskych jednotiek trustového typu	651
SARKISIANC, G. S.: Odmeňovanie podľa práce a spoločenské spotrebné fondy	663
GARAJ, Vladislav: Identifikácia ekonometrického modelu	676

Diskusia

BALÁŽIK, Milan: Postavenie a funkcie devízového kurzu v krajinách RVHP	691
GREINER, Laurinec: Súčasný problémy informácií o ekonomickej teórii v Československu	707

Recenzie a bibliografia

ROHLÍČEK, R.: Financie a efektívnosť — V. Sládek	717
LACKO, R.: Ekonomické problémy životného prostredia — E. Šarmír	721
KOZÁK, J. — SEGER, J.: Jednoduché statistické metódy v prognostice — V. Garaj	725
Bibliografia — L. Greiner	729

Správy

Problémy ďalšieho zdokonaľovania mechanizmu riadenia procesu socialistickej ekonomickej integrácie (J. Dančo)	735
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

ЯУРА, Здено: Проблемы интеграции производственно-хозяйственных единиц трестового типа	641
САРКИСЯНЦ, Г. С.: Оплата по труду и общественные фонды потребления	663
ГАРАЙ, Владислав: Идентификация эконометрической модели	676

Дискуссия

БАЛАЖИК, Милан: Положение и функции валютного курса в странах СЭВ	691
ГРАЙНЕР, Лауринек: Современные проблемы информации о экономической теории в Чехословакии	707

Рецензии и библиография

РОГЛИЧЕК, Р.: Финансы и эффективность — В. Сладек — — — —	717
ЛАЦКО, Р.: Экономические проблемы окружающей среды — Э. Шармир — —	721
КОЗАК, Й. — СЕГЕР, Й.: Простые статистические методы в прогностике — В. Гараж	725
Библиография — Л. Грайнер — — — — — — — — — —	729

Сообщения

Проблемы дальнейшего усовершенствования механизма управления процесса социалистической экономической интеграции (Й. Данчо) — — — — —	735
--	-----

CONTENTS**Articles**

JAURA, Zdeno: Problems of Integration in Production — Business Units of a Trust Type	651
SARKISIANC, G. S.: Rewards According to Labour and Social Consumption Funds	663
GARAJ, Vladislav: Identification of an Econometric Model — — — — —	676

Discussion

BALÁŽIK, Milan: Position and Functions of Foreign Currency Rates in CMEA —	691
GREINER, Laurinec: Current Problems Concerning Information on Economic Theory in Czechoslovakia — — — — — — — — — —	707

Book Reviews and Bibliography

ROHLÍČEK, R.: Finance and Effectiveness — V. Sládek — — — — —	717
LACKO, R.: Economic Problems of Life Environment — E. Šarmír — — — —	721
KOZÁK, J. — SEGER, J.: Simple Statistic Methods in Forecastings — V. Garaj —	725
Bibliography — L. Greiner — — — — — — — — — —	729

Reports

Problems Concerning Further Improvements of the Management Mechanism in the Process of Socialist Economic Integration (J. Dančo) — — — — — — — —	735
--	-----

Problémy integrácie výrobo-hospodárskych jednotiek trustového typu

JAURA, Zdeno

Medzi najdôležitejšie činitele zvyšovania efektívnosti spoločenskej výroby patrí jej koncentrácia a špecializácia. Popri mimoriadne účinnom prostriedku, akým je technický pokrok, prispel a ďalej môže prispieť k zvyšovaniu efektívnosti i pokrok v organizácii spoločenskej výroby ako dôležitý predpoklad intenzívneho hospodárskeho rastu. To je jeden z rozhodujúcich dôvodov, prečo sa v súčasnom období prakticky vo všetkých socialistických krajinách dostávajú do popredia ekonomickej teórie i praxe veľké ekonomické celky. Za ich hlavné prednosti sa považujú najmä: výhody pre ekonomickú koncentráciu a špecializáciu výroby a s výrobou súvisiacich činností; predpokladom úspešného uplatnenia ekonomických metód riadenia nie je množstvo malých podnikov, ale veľké ekonomické celky;¹ vytvárajú sa priaznivejšie predpoklady pre urýchlené zavádzanie vedecko-technického pokroku.

Nie je náhoda, že tomuto procesu zodpovedá aj označenie týchto celkov, resp. vo viacerých prípadoch dokonca aj ich právne konštituovanie. Možno spomenúť napr. výrobo-hospodársky komplex v ZSSR, štátne hospodárske združenie v BLR, hospodárska centrála v Rumunsku, veľká hospodárska organizácia v PLR, výrobo-hospodárska jednotka v ČSSR atď.²

Tieto označenia zahŕňajú často rôznorodé organizačné formy zoskupenia vý-

¹ Tu vôbec nemáme na mysli takú interpretáciu, ktorá považuje veľké jednotky za synonymum jednotky fungujúcej v súčasných spoločensko-ekonomických podmienkach, čo môže mať negatívny vplyv na veľa jednotiek drobného priemyslu (u nás napríklad miestneho a družstevného priemyslu), v obave, že v budúcnosti sa zrušia. Zmeny v systave riadenia nemôžu znamenať, že drobná priemyselná výroba bude eliminovaná, pretože i ona má v určitých konkrétnych situáciách svoje plné oprávnenie.

V texte naznačené konštatovanie vychádza z toho, že základné hospodárske výsledky, ktoré budú rozhodovať o budúcnosti rozvoja, budú výsledkom veľkých výrobo-hospodárskych celkov.

² V ďalšom texte používame na označenie týchto rôznych organizačných jednotiek všeobecný pojem veľké ekonomické celky.

robných a iných jednotiek do spoločného termínu.³ Tým sa implicitne vyjadruje všeobecne uznávaná zásada, že organizačno-právne normy môžu a často musia mať zdôvodnenú variabilitu, že nemožno vystačiť s nejakým unifikovaným radom týchto foriem.

Keď berieme do úvahy skutočnosť, že z principiálneho hľadiska veľké ekonomické celky nemôžu predstavovať len formu organizačnej centralizácie v zmysle lepšieho centrálného ovládania predtým mnohých relatívne malých výrobných jednotiek, potom aj *obsah pojmu stredný článok riadenia sa musí chápať novým spôsobom*.

V minulosti mala os riadenia vo väčšine prípadov tri články: centrálny článok vo sfére štátnej správy, stredný článok vo sfére podnikovohospodárskej alebo v štátnej sfére a základný článok v podnikovohospodárskej sfére. Z týchto troch článkov hospodáril podľa princípov chozrasčotu len základný článok v podnikovohospodárskej sfére. Stredné články riadenia boli zamerané v prevažnej miere na prenášanie centrálnej vôle (plánu atď.) na podnikovú sféru. Preto možno tvrdiť, že tak stredné články riadenia, ako aj podniky plnili špecifické úlohy.

Nové prvky v chápaní doterajších stredných článkov treba vidieť v tom, že sa majú stať súčasťou podnikovej sféry.⁴ Tým sa do určitej miery stiera špecifickosť úloh stredných článkov riadenia a podnikovej sféry. Od doterajších stredných článkov riadenia sa nepožaduje len prenášanie centrálnej vôle na podniky, v podobe rozpisu plánov, vydávania všeobecných podmienok a pravidiel podnikom, kontrola činnosti podnikov atď., ale vyžaduje sa od nich, aby priamo riadili konkrétny výrobný proces a procesy súvisiace s výrobou (výskum, zásobovanie, výchova kádrov atď.). Za tieto úlohy sa stávajú p'ne zodpovedné. Všetky uvedené procesy sa odrážajú v požiadavke vytvárať veľké chozrasčotné ekonomické celky.

Hoci obsah tohto chozrasčotného postavenia sa v teórii i v praxi zatiaľ chápe nejednotne, je zrejmé, že vznik veľkých ekonomických celkov sa považuje za racionálny, pričom sám tento proces „pohlčuje“ doterajšie stredné články. Myslíme teda, že hovoriť o stredných článkoch riadenia v situácii, keď sa stávajú plnohodnotnou súčasťou podnikovej sféry, je dosť problematické.

Z hľadiska celého národného hospodárstva má os riadenia dva články: centrálny článok vo sfére štátnej správy a základný článok v podnikovohospodárskej sfére.

³ Napríklad: „Za veľký výrobnohospodársky komplex možno v súčasných podmienkach považovať veľké samostatné podniky, kombináty, výrobné združenia.“ Pozri [1]. V Poľsku používané označenie veľká hospodárska organizácia zahŕňa tak združenia, kombináty, ako aj veľké podniky s mnohými závodmi, ktoré nie sú nevyhnutne zoskupené v združeniach. Pozri [2]. V ČSSR predstavuje výrobnohospodárska jednotka celok, ktorý môže mať podobu trustu, odborového podniku a koncernu. Obdobná situácia je aj v ostatných socialistických krajinách.

⁴ Tu je vhodné pripomenúť, že aj obsah pojmu podnikovohospodárska sféra sa mení. Doterajšia relatívna oddelenosť stredných článkov riadenia a podnikov vedie k integrácii týchto inštitúcií vo veľké ekonomické celky. Vznikajú „veľkopodniky“, ktoré sú priamo riadené centrálnymi článkami riadenia.

Pravda, téza o „odumieraní“ stredných článkov riadenia platí len za spomenutých predpokladov, keď veľké ekonomické celky vystupujú ako jednotné celky nielen formálno-právne, ale aj v rámci všetkých reálnych ekonomických procesov. No aj za predpokladu splnenia tejto podmienky inštitúcia stredného článku riadenia bude mať — i keď v menšej miere — svoje plné oprávnenie. Máme na mysli skutočnosť, že pri určitých druhoch výrob nebude zdôvodnená požiadavka vytvárania veľkých chozrasčotných ekonomických celkov, pričom riadiaci proces bude vyžadovať inštitúcie s charakterom stredného článku riadenia.

Z hľadiska terajšej situácie u nás i v ostatných socialistických krajinách sa ukazuje, že používať pojem, ale aj obsahovú náplň stredných článkov riadenia má svoje zdôvodnenie aj preto, lebo integrácia inštitúcií stredných článkov a doterajšej podnikovej sféry do veľkých chozrasčotných ekonomických celkov je dlhodobjší proces. Tým je podmienená skutočnosť, že inštitúcie stredných článkov vykonávajú niektoré „tradičné“ úlohy a len postupne sa zapájajú do nových, od nich požadovaných úloh.

Problematika stredných článkov riadenia v ČSSR

Výrobné hospodárske jednotky v dnešnej podobe začali fungovať od roku 1965 v dvoch základných formách: trust podnikov a odborový podnik. Vedenie týchto celkov bolo konštituované buď ako *stredný článok riadenia* (v truste podnikov a v odborovom podniku, keď bol organizačne pričlenený samostatný podnik), buď ako *základný článok riadenia* (v odborovom podniku).

V zásade sa vychádzalo z princípov odborového usporiadania a ďalej z toho, že podnik je základným a najdôležitejším článkom riadenia ekonomiky.

Už takéto organizačno-právne vymedzenie, ale najmä prakticky uplatňované chápanie postavenia VHJ ukazuje na *značne rozdielne postavenie odborových podnikov a trustov*. Z toho vyplýva, že hovoriť o VHJ vo všeobecnej polohe — bez rozlíšenia spomenutých foriem — nie je opodstatnené.

Odborové podniky si zachovávajú najmä vo svojich vnútorných vzťahoch charakter *podnikového* („veľkopodnikového“) usporiadania, a to aj napriek tomu, že navonok majú štatút, zodpovednosť a právomoc VHJ. Vnútorný systém vzťahov k závodom je v podstate v plnej právomoci odborových podnikov. O tom, že v odborovom podniku ide o typickú podnikovú formu, svedčia aj tie skutočnosti, že rôzne vládne nariadenia, predpisy a pod. považujú odborový podnik jednoznačne za podnik. Napríklad v nariadení vlády ČSSR z 18. 11. 1971 o finančnom hospodárení štátnych hospodárskych a niektorých ďalších socialistických organizácií (Zbierka zák. č. 139/1971) sa hovorí, že „podnikom sa na účely tohto nariadenia rozumie odborový podnik bez pridružených národných podnikov a účelových organizácií, štátna hospodárska organizácia podriadená odborovému riaditeľstvu...“ [3].

V tom istom paragrafe sa ďalej hovorí, že odborový podnik sa považuje za VHJ „iba z hľadiska plánovacieho stupňa“. V praxi sa to prejavuje v tom, že odborové podniky vytvárajú len podnikové fondy s výnimkou fondu technického rozvoja, ktorý sa vytvára aj v odborových podnikoch. Kompaktnosť

odborových podnikov sa prejavuje predovšetkým vo vzájomnej prepojenosti vzťahov medzi závodmi v oblasti kooperácie, subdodávok, špecializácie, zamerania výskumu a vývoja. V nemalej miere je to i závislosť závodov od odborového riaditeľstva, ktoré určuje úlohy p'ánu závodom, zodpovedá za ich realizáciu, a čo je zvlášť dôležité, nesie plné dôsledky svojich opatrení za odborový podnik ako celok. Táto forma VHJ je teda formovaná ako podnik, ktorý riadi v rámci svojho vnútropodnikového riadenia začlenené organizačné jednotky, ako sú závody, prevádzky atď. *Z hľadiska riadenia ide v podstate o dvojs'upňový systém riadenia: ministerstvo — podnik (bez stredného článku riadenia).*

Iná situácia je v trustoch, kde sú začlenené samostatné podniky a funkciu stredného článku vykonávajú odborové (generálne) riaditeľstvá. Z právneho hľadiska je charakteristické, že právnou subjektivitu nemá trust ako celok, ale majú ju tak jednotlivé podniky, ako aj odborové (generálne) riaditeľstvo. O určitej „oddelenosti“ odborových riaditeľstiev a podnikov trustov svedčí v praxi i to, že hoci odborové riaditeľstvá disponujú fondmi, ktoré môžu využívať v rámci plánu VHJ, predsa je od nich oddelený vlastný majetok odborových riaditeľstiev ako samostatných štátnych hospodárskych organizácií.

Z uvedeného vyplýva, že *problematika stredných článkov riadenia v našich podmienkach je v podstate problematikou VHJ trustového typu.* To je jeden z dôvodov, prečo považujeme za správne zamerať pozornosť práve na trusty. Ďalší dôvod spočíva v tom, že aj z kvantitatívneho hľadiska prevažujú trusty. Z celkového počtu 108 VHJ v celej republike je 75 trustov a len 33 odborových podnikov. Z toho na Slovensku majú sídlo len 4 odborové podniky podriadené federálnym ministerstvám a 6 odborových podnikov podriadených republikovým ministerstvám SSR.

Za daných podmienok možno položiť niekoľko otázok: Sú dané všetky predpoklady, aby sa z našich VHJ trustového typu vytvorili a skutočne aj fungovali veľké ekonomické celky v zmysle, ktorý sme uviedli na začiatku? Je oprávnené na takéto organizačné jednotky aplikovať poznatky o chozrasčotnom postavení trustov ako jednotných ekonomických celkov? Je v takejto organizačnej štruktúre predpoklad pre využívanie výhod ekonomickej koncentrácie výroby a s výrobou súvisiacich činností?

Jednoznačná odpoveď na uvedené problémy je v súčasnom období veľmi ťažká. Preto sme na Ekonomickom ústave SAV začali výskum postavenia VHJ na Slovensku s cieľom analyzovať ich konkrétnu situáciu a na tomto základe charakterizovať ich reálne ekonomické postavenie.

Okrem tohto konkrétneho výskumu nemožno v žiadnom prípade podceňovať určité právne predpoklady, ktoré musí aj ekonomická teória brať v p'nej miere do úvahy.

Predovšetkým je vhodné zdôrazniť, že už pri právnom konštituovaní trustov roku 1965 sa vychádzalo z toho, že v rámci nich sa neuskutočňuje tesnejšia integrácia činností, čomu sa prispôsobila aj právna charakteristika trustu. Trustová forma organizácie priemyslu a stavebníctva sa zdôvodňovala v podstate v týchto prípadoch:

- vo výrobných jednotkách (podnikoch) sa uskutočňuje jednoznačná výrobová špecializácia;
- odberatelia výrobkov sú v rozhodujúcej miere mimo vlastnej VHJ;
- výrobný cyklus je zhruba predmetne uzatvorený, t. j. nedochádza k širokej výrobnej kooperácii medzi výrobnými jednotkami trustu;
- výrobný proces je operatívne riadený podnikmi a nie generálnymi riaditeľstvami trustu.

Uvedené naznačuje, že generálne riaditeľstvá boli fakticky konštituované ako stredné články riadenia v zmysle medzičlánku medzi centrom a podnikmi.

Tomu zodpovedá aj právna povaha generálnych riaditeľstiev a jednotlivých podnik trustu. Tak generálne riaditeľstvo, ako aj jednotlivé podniky trustu sú organizáciami s *právnou subjektivitou*, čo znamená, že vystupujú v hospodárskych vzťahoch vo svojom mene a majú aj majetkovú zodpovednosť vyplývajúcu z týchto vzťahov.⁵ *Trust teda nie je právnym celkom.*⁶

Už zo zákona vyplýva, že podniky trustu vystupujú v hospodárskych vzťahoch vo svojom mene a majú práva zaväzovať sa. To potom znamená, že generálny riaditeľ trustu môže rokovať za podriadené podniky len na základe dobrovoľného zmocnenia.

⁵ Podrobnejšiu špecifikáciu pojmu právnej subjektivity možno charakterizovať týmito znakmi [4]: 1. určitý stupeň majetkovej samostatnosti; 2. samostatná majetková zodpovednosť; 3. legalita; 4. určitá forma vnútornej organizácie zakotvená v organizačnom predpise; 5. vlastný názov a sídlo. Majetková samostatnosť sa chápe v tom zmysle, že hoci štátne organizácie zásadne nemajú majetok, s ktorým hospodária, vo vlastníctve, ale je im zverený do správy, predsa táto „správa“ predstavuje dostatočne širokú majetkovú samostatnosť, postačujúcu na priznanie právnej subjektivity. (Na tomto mieste nemožno rozoberať relatívne odlišné prístupy v teoretickej právnej literatúre. Uvedený prístup správne vychádza z toho, že štátne hospodárske organizácie, ktoré majú vlastnú právnu subjektivitu a sú účastníkmi socialistickeho výrobného procesu, nie sú vlastníčkmi majetku, s ktorým hospodária.) Samostatná majetková zodpovednosť vyjadruje zodpovednosť socialistickej organizácie za záväzky, v ktorých vystupovala ako právny subjekt. Za takéto záväzky nebude zodpovedná iná organizácia, a zase naopak, príslušná organizácia nebude zodpovedať za záväzky iných subjektov. Organizácia teda sama znáša majetkovú zodpovednosť, a to hmotnými i finančnými prostriedkami, ktoré spravuje.

⁶ To, pravdepodobne, ovplyvňuje aj úvahy viacerých ekonómov, ktorí sa usilujú charakterizovať úlohy generálneho riaditeľstva a podnikov trustu takým spôsobom, že základnou úlohou generálneho riaditeľstva je riešenie koncepčných otázok, resp. hovorí sa o tom, že ťažisko činnosti podnikov je v realizácii krátkodobých (ročných) plánov, pričom generálne riaditeľstvo preberá zodpovednosť za určenie smerov rozvoja a zabezpečenie prostriedkov na ich realizáciu na dlhší časový úsek. Tu sa vedome robí deliaca čiara medzi obidvoma zložkami, čo protirečí funkcionálnej špecializácii v tom zmysle, že výrobný proces nezahŕňa len bezprostredné zhotovovanie výrobkov, ale aj organizáciu odbytu, prípravu výroby, projekciu, technicko-ekonomickú analýzu, materiálne a finančné normovanie, generálne a bežné opravy atď. Každá z týchto činností sa postupne mení na samostatný druh práce, vyžadujúci špeciálne útvary. Výroba ako celok sa neuskutočňuje len v jednotlivom podniku, ale v rámci celého trustu. Veď na úrovni generálnych riaditeľstiev sú už dnes centralizované niektoré funkcie, doteraz považované za výlučne „podnikové“

Vychádzajúc z existujúcej charakteristiky právnej subjektivity možno konštatovať, že medzi generálnym riaditeľstvom a podnikmi trustu nie sú zásadné rozdiely. Všetky vystupujú ako štátne hospodárske organizácie s právami a povinnosťami z toho vyplývajúcimi.

Obsah právnej subjektivity — sám osebe — nemôže však v žiadnom prípade vyjadriť právnu povahu VHJ trustového typu v celej šírke. Ide najmä o to, že generálne riaditeľstvá trustu a podniky trustu nevystupujú len ako samostatné právne subjekty — čo ich z právneho hľadiska oddeľuje — ale súčasne všetky VHJ sú v sústave štátnych organizácií najvyšším stupňom organizačného usporiadania výrobnotechnickej základne, zabezpečujú komplexnú realizáciu úloh a cieľov národohospodárskych plánov a štátnej hospodárskej politiky — čo ich z ekonomického hľadiska spája. Právne predpisy vychádzajú z toho, že aj trustová forma VHJ je ekonomickým celkom,⁷ ktorý je vybavený všetkými potrebnými prostriedkami a činnosťami, aby sa v nich realizoval ucelený hospodársky proces, a aby bol zabezpečený rozvoj zverených úsekov výrobnotechnickej základne. Dokonca naše právne chápanie vychádza z toho, že generálne riaditeľstvá sú súčasťou podnikovej sféry.⁸

Z toho vyplýva, že vzťahy vnútri trustu nemajú len povahu vzťahov vcelku rovnocenných socialistických hospodárskych organizácií (generálne riaditeľstvo a jednotlivé podniky trustu), ktoré sa realizujú na princípe rovnosti, ale že ide aj o vzťahy vznikajúce pri riadení podriadených organizácií, založené na princípe nadriadenosti a podriadenosti podľa zásad demokratického centralizmu.

Vzťahy vnútri trustu podnikov vznikajúce pri vzájomnej spolupráci majú po-

⁷ Keď hovoríme o ekonomickom celku v rámci VHJ, treba spomenúť rozpornú situáciu generálnych riaditeľstiev, ktoré majú byť na jednej strane garantom presadzovania štátnej hospodárskej politiky, ale na druhej strane plnia funkcie najvyššieho orgánu v podnikovej sfére. „Dvojedinosť“ generálnych riaditeľstiev predstavuje určitý dialektický rozpor v tom, že generálne riaditeľstvo ako stredný článok riadenia presadzuje voči ním riadeným organizáciám štátu hospodársku politiku, t. j. v zásade spoločenský záujem, zatiaľ čo na druhej strane je najvyšším orgánom v podnikovej hospodárskej sfére, súčasne riadiacim a podnikateľským. Dva póly, medzi ktorými stojí generálne riaditeľstvo, vyžaduje zladovanie spoločenských záujmov a záujmov podnikovej sféry za súčasného plnenia cieľov a úloh štátnej hospodárskej politiky a plánu. To je situácia v praxi veľmi ťažká. Napríklad keď berieme do úvahy to, že pre pracovníkov generálneho riaditeľstva platia rovnaké princípy hodnotenia a odmeňovania za výsledky celej VHJ ako pre podniky, potom z toho vyplýva, že generálne riaditeľstvo musí vychádzať podnikom v ústrety (aj vo vlastnom záujme). Tejto situácie sú si podniky vedomé a využívajú ju. O tom, že ide o reálne problémy, svedčia aj niektoré názory, ktoré vidia riešenie iba v tom, aby generálne riaditeľstvá nevystupovali ako chozrasčotné organizácie, ale aby sa z nich stali štátne orgány: „... je zakorenená predstava, že taktiež stredný článok riadenia musí byť hospodárskou organizáciou... V zásade nie je žiaden dôvod proti tomu, aby stredný článok riadenia (napr. GR) bol štátnym orgánom... Generálne riaditeľstvo ako štátny orgán by malo zabezpečenú oveľa väčšiu nezávislosť od úzko podnikových záujmov a súčasne väčšiu autoritu pri presadzovaní úloh štátneho plánu.“ [5]

⁸ Tu však treba zdôrazniť, že „podniková sféra“ nie je jasne právne charakterizovaná.

vahu *záväzkových vzťahov* (najmä pri dodávateľsko-odberateľských vzťahoch),⁹ vzťahy vznikajúce v procese riadenia podniku trustu majú povahu vzťahov *hospodárskeho riadenia*.

Právnu povahu VHJ trustového typu možno vyjadriť len v dialektickej jednote právnej subjektivity hospodárskych organizácií a vzťahmi, ktoré súvisia s procesom hospodárskeho riadenia.

Ako právnický subjekt vystupuje podnik napr. pri zásobovaní, dodávkach, odbyte výrobkov, obchodných operáciách, pri rekonštrukcii kapacít a pod.¹⁰ V podstate takto podnik plní záväzky a má právne spojenie najmä s výrobnohospodárskou činnosťou, čo reprezentuje vzťahy s inými podnikmi a organizáciami vystupujúcimi ako zákazníci, dodávatelia a pod., ktorí majú tiež právnu subjektivitu.¹¹

Okrem týchto vzťahov existujú ešte vzťahy podnikov s orgánmi hospodárskeho riadenia — s generálnym riaditeľstvom. *Pre takéto vzťahy kategória právnej subjektivity nemôže byť rozhodujúca.* Tieto vzťahy sa určujú na princípoch demokratického centralizmu, rešpektujúc zásadu podriadenosti a nadriadenosti, nevyhnutnosť zachovania jednotného riadenia atď.¹²

⁹ Hospodárskymi záväzkami rozumieme majetkové vzťahy medzi socialistickými organizáciami. Prvoradá význam má ich plánový charakter, a to najmä v tom zmysle, že dodávateľ a odberateľ vstupujú do hospodárskych vzťahov organizovane a plánuvite. V tejto súvislosti plnia povinnosti nielen voči sebe, ale aj voči celej spoločnosti. Pretože obidvaja sú článkami jednotnej sústavy riadenia národného hospodárstva, je nevyhnutné riadenie a plánovanie týchto vzťahov. Právna úprava hospodárskych záväzkov nie je len výrazom tovarovo-peňažnej formy tohto vzťahu, výrazom pôsobenia zákona hodnoty, ale zároveň je výrazom organizačnej a plánovitej povahy tohto vzťahu. Pozri [6]. Hospodársky zákonník výslovne zdôrazňuje zásadu vzájomnej spolupráce socialistických organizácií (§ 15) tak, aby čo najlepšie uspokojovali potreby národného hospodárstva. To v praxi znamená povinnosť zaväzovať sa pri uzavieraní hospodárskych zmlúv na dodávku výrobkov alebo prác v kvalite, sortimente a v lehotách, ktoré sú z hľadiska celého národného hospodárstva najvhodnejšie na plnenie plánovaných úloh, a sú povinné svoje záväzky riadne plniť. Dokonca v cit. § 15 Hospodárskeho zákonníka sa hovorí: „Ak treba, sú povinné podľa svojich pomerov a hospodárskych možností prispievať na vykonávanie štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva, aj keď nejde o ich vlastné úlohy...“

¹⁰ Aj to len v tých prípadoch, keď nie je určená iná forma týchto vzťahov.

¹¹ Pre chápanie právnej subjektivity socialistických organizácií má zásadný význam § 18 Hospodárskeho zákonníka, ktorý ustanovuje, že socialistické organizácie vystupujú ako subjekty hospodársko-právnych vzťahov len v rozsahu plnenia svojich spoločenských úloh určených najmä v štatútoch alebo organizačných poriadkoch. Všetky právne úkony, ktoré by vybočovali z tohto rámca, sú neplatné.

¹² V krízovom období našej spoločnosti, ktoré vyvrcholilo v rokoch 1968—1969, boli veľmi často napádané právne princípy demokratického centralizmu, a to aj v úsilí, aby vo výrobnnej sfére fungovali len samostatné podniky ako subjekty trhových vzťahov. Postupne prijímané opatrenia prakticky vyradovali generálne riaditeľstvá zo svojej činnosti. Napríklad v programovom prehlásení vlády ČSSR z 24. 4. (pozri [7]) sa hovorí, že „neboli dôsledne doriešené vzťahy podnikov a centrálnych orgánov a stále

Generálne riaditeľstvo ako orgán hospodárskeho riadenia riadi činnosť a rozvoj celej VHJ v rozsahu a spôsobom určeným vo všeobecne záväzných právnych predpisoch a v štatúte trustu. Štatútu trustu sa pripisuje veľký význam najmä preto, lebo do značnej miery konkretizuje vzťahy vznikajúce vnútri celej VHJ.

Napriek tomu *právne predpoklady pre tesnejšiu integráciu v rámci trustov nemožno považovať za dostačujúce*. Právne predpisy trustov vytvárajú len obmedzený rámec pre tesnejšiu integráciu svojich činností, lebo pri predpokladanom zlučovaní, rozdeľovaní, inom usporiadaní výrobných programov naráža sa na právne bariéry. Napríklad, keď VHJ trustového typu uskutočňujú integráciu činností v pravom zmysle slova, likvidujú uzatvorenosť výrobných cyklov podriadených podnikov, uskutočňujú výrobnú špecializáciu a širokú vnútrotrustovú kooperáciu, keď väčšina podnikov vyrába len určité dielce, operácie, zostavy pre montážne podniky. V procese takejto činnosti VHJ nie je možné presne určiť podmienky, za ktorých môže generálne riaditeľstvo trustu disponovať výrobnými prostriedkami podnikov, pretože potreby riadenia v takomto prípade sú veľmi náročné a zložité. Nemôže sa uplatniť všeobecné zmocnenie generálneho riaditeľstva disponovať základnými prostriedkami podnikov, čo je s podstatou trustovej formy právne nezlučiteľné [8]. Keď si generálne riaditeľstvo trustu vyhradí právo premiestňovať úplne nevyužitú stroje a mechanizmy v rámci VHJ, potom je potrebné preniesť zodpovednosť za využitie, účelné rozmiestnenie atď. na generálne riaditeľstvo, čím by zanikla jedna zo základných povinností podniku.

Závažným problémom pri posudzovaní právneho postavenia trustu ako celku a podniku osobitne je právna subjektivita podniku, ktorá sa považuje za jednu z hlavných čít podniku. V platných predpisoch sa vychádza z toho, že podnik má určený rozsah svojich práv primárne. Právomoci generálneho riaditeľstva sú akoby odvodené z právomoci podniku tak, že určité činnosti boli podniku odobrané, aby sa v jeho záujme mohli lepšie a efektívnejšie plniť na generálnom riaditeľstve.¹³ Na tomto princípe bolo založené vládne nariadenie č. 1132/1965 Zb. o organizácii VHJ a ich štatútoch, kde sa okrem iného hovorí: „V štatúte výrobných podnikov môže byť (podčiarkol Z. J.) ustanovené, že generálny riaditeľ je v určitých prípadoch oprávnený konať v mene organizácií podriadených odborovému riaditeľstvu trustu...“ [3, § 6, odst. 2.] Obdobné chápanie je obsiahnuté aj v nariadení vlády ČSSR č. 91/1974 Zb. z 26. septembra 1974 o organizácii výrobných hospodárskych jednotiek a ich štatútoch.

Uvedené vládne nariadenie vychádza implicitne z existencie právnych bariér

v nich pretrvávali silné prvky vzťahov nadriadenosti a podriadenosti“, a ďalej: „Predovšetkým je potrebné v pomerne krátkom čase dokončiť práce na riešení vzťahov podnikov a centrálnych orgánov riadenia a pripraviť návrhy na právnu úpravu postavenia podnikov. Pri tejto úprave treba podnikovú sféru a sféru centrálného riadenia chápať ako dve relatívne autonómne oblasti, ktoré nie sú navzájom spojené vzťahmi nadriadenosti a podriadenosti.“

¹³ Vo všeobecnejšej polohe na tento problém správne upozorňuje Z. Hába: „Je preto celkom nesprávne pokladať socialistický podnik za pôvodného, prvotného nositeľa všetkých vlastníckych oprávnení, z ktorých podľa svojho uváženia určité deleguje na spoločnosť.“ [9].

pre tesnejšiu integráciu v rámci trustov. Z komentára k tomuo nariadeniu odcitujeme niektoré myšlienky: „V rámci platných predpisov by bolo možné riešiť niektoré prvky koncentrovanejšej formy riadenia aj pomocou výnimiek zo všeobecne platných predpisov. Prax však ukázala, že získavanie takýchto výnimiek je administratívne náročné a zdĺhavé a v praxi celého radu nižších orgánov sa na povolené výnimky pozerá ako na nežiadúce komplikácie, pretože spravidla nie sú premietnuté do celého súboru nadväzujúcich predpisov, podľa ktorých tieto orgány pracujú. Boli tiež názory, že na dosiahnutie sústredenejšieho riadenia výrobných hospodárskych jednotiek postačí účelná úprava štatútov výrobných hospodárskych jednotiek trustového typu. Problematickosť tohto postupu je však v tom, že zmeny v právnom postavení národných podnikov v truste nemožno realizovať bez zmien celého radu zákonných predpisov.“

Na záver možno konštatovať, že na to, aby sa z našich terajších VHJ trustového typu stali skutočne veľké hospodárske celky, ktoré budú môcť v plnej miere ako doteraz využívať výhody ekonomickej koncentrácie a špecializácie, bude žiadúce analyzovať situáciu v rámci každej VHJ s tým, že sa *nevytlúči ani možnosť zmeny organizačno-právneho postavenia*, čím sa odstráni aj určité právne bariéry tohto procesu. Právne predpisy platné od 1. 1. 1974, keď sa prijala aj koncernová forma VHJ, dávajú na to predpoklady.¹⁴

¹⁴ Koncern je výrobnou hospodárskou jednotkou predstavujúcou jedinú štátnu hospodársku organizáciu (podobne ako odborový podnik). Je teda ekonomickým, ale aj právnym samostatným celkom. V čele koncernu je generálny riaditeľ, ktorý riadi činnosť koncernu a rokuje v jeho mene vo všetkých veciach. Generálne riaditeľstvo koncernu je riadiaci útvar, ktorý plní funkciu výkonného aparátu generálneho riaditeľa. Koncern sa člení na koncernové podniky, resp. koncernové účelové organizácie. Nariadenie vlády im priznáva určitú právnu spôsobilosť. Môžu nadobúdať práva a zaväzovať sa. Konkrétny rozsah takejto činnosti určuje štatút koncernu. Vymedzený rozsah právnej spôsobilosti má koncernovým podnikom umožniť, aby v hospodárskoprávnych, pracovnoprávnych, občianskoprávnych vzťahoch a v stykoch s miestnymi orgánmi štátnej správy mohli vystupovať samostatne, alebo aby mohli rokovať vo svojom mene v tých vzťahoch, ktoré sú súčasťou zabezpečenia bežného výrobného procesu. Vzťahy medzi koncernovými podnikmi majú charakter právnych vzťahov (záväzkové vzťahy podľa Hospodárskeho zákonníka). Považuje sa však za potrebné, aby z hľadiska ekonomickej účelnosti a pružnosti vzťahy vznikajúce pri dodávkach výrobkov, prác a výkonov neboli organizované len na zmluvnom základe. Preto citované nariadenie vlády vychádza z toho, že záväzky medzi koncernovými podnikmi vnútri koncernu vznikajú aj z opatrení generálneho riaditeľa, resp. orgánu ním povereného. Uvedenému riešeniu zodpovedá aj úprava rozhodovania hospodárskych sporov, ktoré vzniknú medzi koncernovými podnikmi vnútri koncernu. Vychádza sa z toho, že rozhodovanie sporov patrí výlučne do kompetencie generálneho riaditeľa, resp. orgánu ním povereného. Motívom tohto riešenia je skutočnosť, že ide o otázky, ktoré nepresahujú rámec koncernu ako štátnej hospodárskej organizácie, pretože vo sfére dodávateľsko-odberateľských vzťahov realizujú koncernové podniky úlohy plánu koncernu ako jednotného celku a majetku zvereného koncernu ako celku. (V trustoch — pri neúspešnom predbežnom prejednávaní sporu na GR — rozhodujú arbitrážne orgány.) Pokiaľ ide o os riadenia, v koncerne je charakteristické dvojstupňové riadenie: ministerstvo — koncern (bez stredného článku riadenia).

Tu vôbec nemáme na mysli dajaký „útok“ proti trustom — i keď všeobecná tendencia vo viacerých socialistických krajinách smeruje k iným organizačným formám. Sme si vedomí toho, že trustová forma má vo viacerých prípadoch svoje opodstatnenie. Napríklad tam, kde ide o združenie podnikov rovnakého charakteru, s podobnými výrobkami, malou vnútrotrustovou kooperáciou, malými perspektívami pre možnosť špecializácie v rámci trustu, pričom často ide o podniky územne od seba vzdialené a pod.

Treba však dodať, že aj v prípadoch zdôvodniteľnosti trustovej formy organizácie VHJ je nevyhnutné rešpektovať a presadzovať nové úlohy, ktoré sa ukladajú stredným článkom riadenia v ČSSR. V tomto smere bude i naďalej veľmi užitočné využívať skúsenosti socialistických krajín, ako aj rozvíjať výskum tejto problematiky na našich ekonomických výskumných pracoviskách.

Literatúra

- [1] Osnovy i praktika chozjajstvennoj reformy ZSSR. Moskva, 1971, s. 86.
- [2] GLIŇSKI, B.: Problémy velikých hospodářských organizací v PLR. Nowe Drogi, 1973, č. 3, prevzaté z HIZ, 1973, č. 16.
- [3] Zbierka zák. č. 139/1971, § 3.
- [4] Učebnica práva pre ekonómov. Bratislava, Obzor 1974, s. 102.
- [5] BALVÍN, F.: Úvaha o organizaci socialistického koncernu. Podniková organizace, 1973, č. 1, s. 23 a 24.
- [6] HANES, D. a kol.: Učebnica hospodárskeho pracovného práva pre vysoké školy ekonomické, zv. I. Bratislava 1965, s. 198.
- [7] Rudé právo, 25. 5. 1968.
- [8] KNĚZ, K.: Specifické rysy financování jednotlivých forem VHJ. [Výzkumná práce č. 10.] Praha, Výzkumný ústav finanční a úvěrové soustavy.
- [9] HÁBA, Z.: Vlastnictvo za socializmu. Bratislava, Pravda 1972, s. 95—96.

ПРОБЛЕМЫ ИНТЕГРАЦИИ ПРОИЗВОДСТВЕННО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЕДИНИЦ ТРЕСТОВОГО ТИПА

ЯУРА, Здено

Проблематика средних звеньев управления в наших условиях является, по существу, проблематикой ПХЕ трестового типа. В рамках этой проблематики, автор разбирает, главным образом, правовую предпосылку функционирования этих ПХЕ.

Он утверждает, что из характеристики правовой субъективности вытекает, что между генеральными управлениями и предприятиями треста нет принципиального различия. Все они выступают как государственные хозяйственные организации с правами и обязанностями, из этого вытекающими.

Содержание правовой субъективности — само по себе — еще ни в коем случае не может выражать правовой характер ПХЕ трестового типа во всей его широте. Здесь имеется в виду, что ГУ треста и предприятия треста не выступают только как самостоятельные

правовые субъекты — что с правовой точки зрения их отделяет — но одновременно все ПХЕ в системе государственных организаций являются высшей ступенью организации производственно-технической базы, обеспечивающие комплексную реализацию заданий и целей хозяйственной политики — что их связывает с экономической точки зрения. Из правовых предписаний вытекает, что и трестовая форма ПХЕ является экономической единицей, которая обеспечена всеми необходимыми средствами и деятельностью для реализации законченного хозяйственного процесса и для обеспечения развития звеньев производственно-технической базы, за которые они отвечают.

Правовой характер ПХЕ трестового типа можно выразить только в диалектическом единстве правовой субъективности хозяйственных организаций отношениями, которые связаны с процессом хозяйственного управления. Как правовой субъект предприятие выступает в отношениях с другими предприятиями и организациями, которые также являются правовыми субъектами. Кроме этих отношений существуют еще отношения предприятий с органами хозяйственного управления — ГУ. Для таких отношений категория правовой субъективности не может быть решающей. Эти отношения определяются на принципах демократического централизма с учетом принципов подчиняемости и подчинения и неизбежности сохранения единого управления и т. д.

Хотя трест является экономическим целым, правовые предпосылки для более тесной интеграции в рамках трестов нельзя считать достаточными.

Автор приходит к заключению, что для того, чтобы из наших сегодняшних ПХЕ трестового типа стали действительно крупные хозяйственные целые, которые смогут полнее, чем до сих пор, использовать выгоды экономической концентрации и специализации, необходимо будет анализировать ситуацию в рамках каждой ПХЕ. При этом не исключается возможность изменения организационно-правового положения, чем будут отстранены и определенные правовые барьеры этого процесса. Правовые предписания, действующие с 1. 1. 1974, когда была принята и концерновая форма ПХЕ, создают для этого предпосылки.

PROBLEMS OF INTEGRATION IN PRODUCTION-BUSINESS UNITS OF A TRUST TYPE

JAURO, Zdeno

Problems of medium links in management under our conditions represent essentially a problem of production-business units (PBU) of a trust type. The author considers especially juridical assumptions for functioning such PBU.

According to the author it follows from the characteristics of juridical subjectivity that between the general directory and enterprises of a trust there are no principal differences. All of them act as state economic organizations with rights and obligations following from it.

The content of juridical subjectivity alone cannot, however, in any case express juridical character of PBU of a trust type completely. This is caused by the fact that the general directory of a trust and enterprises of the trust do not act as juridical subject only — in which they differ from the juridical standpoint — but at the same time all PBU remain in the system of state organizations the highest stage of the organizational arrangement of the production and technological base. They secure the complex realization of tasks and goals of state plans and state economic policy — which is for them common from the economic standpoint. It follows from juridical norms that a trust form of PBU is also an economic unit which is equipped by all necessary needs

and activities in order to carry out the whole economic process and to secure a development of the given part of production and technological base.

The juridical character of PBU of a trust type can be expressed only in a dialectic unity of juridical subjectivity of economic organizations by relationships which are connected by the management process. As a juridical subject an enterprise acts in relationships with other enterprises and organizations which also have juridical subjectivity. Besides these relationships there are also relationships between enterprises and organs of economic management — general directions. For such relationships the category of juridical subjectivity cannot be decisive. These relationships are determined on the basis of democratic centralism and take into account the principle of ordination and subordination, the necessity of preserving the unique management, etc.

Although a trust is an economic unit, juridical assumptions for a closer intergration inside trusts cannot be considered as sufficient.

The author draws a conclusion that only then our current PBU of a trust type can become actually large economic units which can more completely utilize advantages of economic concentration and specialization when there will be a complete analysis of situation in every PBU. From this also follows a possibility of changes in organization and juridical situation which can also remove certain juridical barriers of this process. Juridical regulations valid from January 1th, 1974, when a concern form of PBU was adopted, form assumptions for this purpose.

Odmeňovanie podľa práce a spoločenské spotrebné fondy

SARKISIANC, G. S.

Spájanie odmeňovania podľa práce a spoločenských spotrebných fondov

Marxizmus-leninizmus vychádza z toho, že rozdeľovanie je produktom výroby nie len podľa rozdeľovaného predmetu, ale aj formou, pretože — ako zdôrazňoval K. Marx — určitý spôsob účasti na výrobe určuje osobitné formy rozdeľovania, t. j. formy, v ktorých sa ľudia zúčastňujú na rozdeľovaní.

F. Engels, ktorý mal na mysli komunistickú spoločensko-ekonomickú formáciu, napísal, že rozdeľovanie, pokiaľ sa riadi čisto ekonomickými úvahami, sa bude regulovať záujmami výroby, kým rozvoj výroby sa najviac stimuluje takým spôsobom rozdeľovania, ktorý umožňuje všetkým členom spoločnosti čo najvšestrannejšie rozvíjať, podporovať a prejavovať svoje schopnosti (MARX, K. — ENGELS, F.: Sočinenija, zv. 20, s. 206).

Praktické riešenie týchto úloh za socializmu sa dosahuje predovšetkým dvoma spôsobmi rozdeľovania existenčných statkov — odmeňovaním podľa práce a spoločenskými spotrebnými fondmi. Spájanie týchto dvoch spôsobov rozdeľovania zabezpečuje rast blahobytu a všestranný rozvoj všetkých členov spoločnosti, čím stimuluje rozvoj spoločenskej výroby. Každý z týchto dvoch spôsobov rozdeľovania plní súčasne obe funkcie navzájom späté (rast blahobytu a stimulovanie výroby), hoci nie v rovnakej miere a rôznymi metódami. V období socializmu odmeňovanie podľa práce a spoločenské spotrebné fondy nehrajú rovnakú úlohu vo zvyšovaní blahobytu pracujúcich a stimulovaní rozvoja spoločenskej výroby.

Prvoradá úloha v rozdeľovaní existenčných statkov za socializmu prináleží odmeňovaniu podľa práce. Po prvé, v socialistickej spoločnosti práca vysupuje ako základné kritérium rozdeľovania, spoločné pre všetkých pracujúcich, čo je objektívne nevyhnutné v podmienkach, keď výrobné sily sú relatívne obmedzené a práca sa ešte nesála prvou životnou potrebou človeka. Po druhé, prostredníctvom odmeňovania podľa práce pracujúci dostávajú prevažnú časť spotrebných predmetov. V ZSSR sa dnes dáva na odmeňovanie podľa práce asi polovica národného dôchodku a 2/3 jeho spotrebného fondu. Po tretie, rozdeľovanie značnej časti spoločenských spotrebných fondov sa do určitej miery uskutočňuje v zá-

vislosti od stupňa účasti pracujúcich na spoločenskej výrobe, t. j. od úrovne mzdy, ktorú dostávajú.

Pri odmeňovaní podľa práce rastúcu úlohu v rozdeľovaní existenčných statkov hrajú v socialistickej spoločnosti spoločenské spotrebné fondy. Spoločenské fondy za socializmu sú formou rozdeľovania spotrebných predmetov, určenou na uspokojovanie potrieb členov spoločnosti v podstate nezávisle od množstva a kvality ich práce. Prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov sa v ZSSR rozdeľuje približne štvrtina národného dôchodku a asi tretina jeho spotrebného fondu.

Odmeňovanie podľa práce a spoločenské spotrebné fondy sa od seba líšia predovšetkým spôsobom rozdeľovania. Nevyhnutnou podmienkou na to, aby si členovia spoločnosti mohli privlastňovať spotrebné predmety prostredníctvom rozdeľovania podľa práce, je ich účasť na spoločenskej výrobe a kritériom výšky je množstvo a kvalita ich práce. Práca a jej odmeňovanie sú pri uskutočňovaní princípu rozdeľovania podľa práce neoddeliteľné. Pri rozdeľovaní prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov, na rozdiel od odmeňovania podľa práce, účasť členov spoločnosti na výrobe spravidla nie je nevyhnutnou podmienkou privlastňovania spotrebných predmetov. Práca (minulá), aj keď nevystupuje ako priama podmienka privlastňovania spoločenských spotrebných fondov, slúži predsa ako jeden z faktorov vplývajúcich na proporcie ich rozdeľovania.

Spoločenské spotrebné fondy nemožno teda považovať za formu rozdeľovania podľa práce. Je to kvalitatívne nová forma rozdeľovania, ktorá sa svojím obsahom líši od odmeňovania podľa práce. Rozdeľovanie podľa práce ako panujúca forma rozdeľovacích vzťahov za socializmu má určitý vplyv na spoločenské spotrebné fondy, ktorý sa prejavuje najmä na proporciách rozdeľovania niektorých druhov statkov medzi členov spoločnosti.

V socialistickej spoločnosti sú spoločenské spotrebné fondy, ako aj rozdeľovanie podľa práce výrazom socialistickeho spôsobu rozdeľovania, a nemožno ich považovať za formu komunistického rozdeľovania. Na nesprávnosť výkladu spoločenských spotrebných fondov ako komunistického spôsobu rozdeľovania sa neraz poukázalo v sovietskej ekonomickej literatúre.

Uspokojovanie materiálnych potrieb v podstate prostredníctvom odmeňovania podľa práce je v socialistickej spoločnosti diktované najmä dvoma príčinami. Po prvé, uspokojovanie týchto potrieb má prvoradý význam pre život a rozvoj človeka. Ľudia ich spravidla nemôžu neuspokojovať alebo odkladať ich uspokojovanie a uprednostňovať iné. Preto uspokojovanie materiálnych potrieb prostredníctvom odmeňovania podľa práce zabezpečuje ustavičnú materiálnu zainteresovanosť členov spoločnosti na práci, na zlepšovaní jej výsledkov. Po druhé, v období socializmu sa ešte nezabezpečuje hojnosť materiálnych hodnôt, nevyhnutná na úplne uspokojovanie materiálnych potrieb. Avšak všestranný rozvoj členov socialistickej spoločnosti vyžaduje uspokojovanie ich materiálnych potrieb, s prihliadnutím na individuálne požiadavky a vkus, ktoré sa najvypuklejšie prejavujú v potrebe stravovania, odievania, potrieb pre domácnosť, rozličných druhov komunálnych služieb. V súvislosti s tým spoločnosť poskytuje možnosť každému pracujúcemu rozhodnúť sa, aké materiálne potreby, v akom objeme

a poradí má uspokojovať, pričom pôsobí ekonomickými metódami (utvorenie najracionálnejšej štruktúry výroby tovarov hromadnej spotreby a obehu tovarov, cenová politika, atď.), výchovou, ako aj administratívnymi opatreniami.

Uspokojovanie duchovných a kultúrnych potrieb ľudí, ktoré majú veľmi veľký význam pre ich všestranný rozvoj, odmeňovaním podľa práce by mohlo priviesť k obmedzeniu ochrany zdravia a kultúrneho rastu pracujúcich, najmä nízko platených kategórií pracujúcich a menej zabezpečených skupín rodín. Tým by sa vytvorili nerovnaké podmienky pre realizáciu najdôležitejších sociálnych práv pracujúcich vyplývajúcich z podstaty socialistického zriadenia. Prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov sa uspokojovanie základných duchovných a kultúrnych potrieb ľudí zabezpečuje z prostriedkov spoločnosti, nezávisle od stupňa ich účasti na spoločenskej výrobe. Tým sa všetkým členom spoločnosti poskytujú rovnaké podmienky na realizáciu práv na vzdelanie, liečenie, oddych.

Prostredníctvom rozdeľovania podľa práce sa realizuje ekonomická rovnosť pracujúcich, ktorá spočíva v tom, že každému pracovníkovi sa poskytuje právo na prácu a že jeho podiel na spotrebnom fonde sa meria rovnakou mierou — prácou. Nevyhnutným dôsledkom tejto zásady rozdeľovania je materiálna nerovnosť pracujúcich v uspokojovaní ich potrieb. Táto nerovnosť sa prekonáva zmenšovaním rozdielov v práci, t. j. zblížovaním mzdových úrovní rozličných kategórií pracujúcich.

Spoločenské spotrebné fondy slúžia ako dôležitá podmienka zabezpečovania rovnosti v uspokojovaní sociálnych a duchovných potrieb. Ich prostredníctvom sa odstraňuje priama závislosť úrovne uspokojovania týchto potrieb od materiálnej situácie rodiny a vytvárajú sa možnosti vyrovnávania podmienok pre rozvoj schopností všetkých členov spoločnosti k práci, t. j. postupného znižovania rozdielov v uspokojovaní aj materiálnych potrieb. Spoločenské spotrebné fondy zabezpečujú teda rovnomerné uspokojovanie duchovných a kultúrnych potrieb členov socialistickej spoločnosti nezávisle od ich pracovného prínosu a súčasne vystupujú ako jeden z najdôležitejších predpokladov pre vyrovnanie úrovni uspokojovania ich materiálnych potrieb.

Odmeňovanie podľa práce je základným zdrojom uspokojovania potrieb pracujúcich. Prostredníctvom rozdeľovania podľa práce nemožno vyriešiť problém materiálnej zabezpečovania práceneschopného za socializmu. Týmto spôsobom rozdeľovania sa životná úroveň práceneschopných stáva závislou od príjmov, ktoré dostávajú pracujúci členovia rodiny, kým osamelí práceneschopní môžu byť v týchto podmienkach vôbec pozbavení akýchkoľvek zdrojov existencie. V súvislosti s tým už v období socializmu vzniká nevyhnutnosť takej formy rozdeľovania, pomocou ktorej spoločnosť zabezpečuje určitým skupinám ľudí (prestarutým, invalidom, deťom) určitú mieru spotreby nezávisle od ich práce. V súlade s prerastaním socializmu v komunizmus sa uskutočňuje prechod k úplnému zaopatreniu práceneschopných zo spoločenských spotrebných fondov.

Nevyhnutnosť zabezpečovania práceneschopných členov spoločnosti a zodpovedajúcej formy rozdeľovania je podmienená aj socialistickým princípom materiálnej zainteresovanosti pracujúcich. Tento princíp sa uskutočňuje tým dôslednejšie, čím je väčšia bezprostrednejšia závislosť materiálnej situácie pracujúceho

od stupňa jeho účasti na spoločenskej výrobe, t. j. od úrovne odmeňovania jeho práce.

Materiálna nerovnosť za socializmu sa utvára nielen v dôsledku rozdielov v odmeňovaní práce rozličných kategórií pracujúcich, ale aj rozdielov v počte vyživovaných, ktorí sú v ich zaopatrení.

Rozdeľovanie podľa práce znamená privlastňovanie spotrebných predmetov pracovníkmi, ktoré sa potom „znovurozdeľujú“ v rodine medzi jej členmi, v dôsledku čoho sa definitívne určí podiel každého na spotrebe. Teda rozdeľovaním podľa práce sa materiálna situácia pracovníkov stáva závislou od počtu práceneschopných, ktorí sú v ich zaopatrení. Aby sa vplyv tohto činiteľa oslabil a v konečnom dôsledku odstránil, práceneschopní musia postupne prejsť do zaopatrenia spoločnosti. Využitie spoločenských spotrebných fondov na tieto účely umožňuje dokonalejšie zladíť materiálnu situáciu pracovníkov so stupňom ich účasti na spoločenskej výrobe.

Spoločenské spotrebné fondy umožňujú zabezpečiť určitú úroveň uspokojovania rozličných potrieb všetkých členov spoločnosti, proporcie a poradie uspokojovania rozličných potrieb, a napokon proporcie životnej úrovne rozličných vrstiev obyvateľstva, predovšetkým pracujúcich a práceneschopných. Osobitný význam majú spoločenské spotrebné fondy pre zabezpečovanie spoločensky núžného minima v uspokojovaní potrieb všetkých vrstiev obyvateľstva. Socialistická spoločnosť, ktorá zabezpečuje zo spoločenských spotrebných fondov vysokú úroveň uspokojovania duchovných a kultúrnych potrieb, ako aj materiálne zabezpečenie práceneschopných, zaručuje určitú minimálnu životnú úroveň tým, ktorí sa už nemôžu zúčastňovať na spoločenskej výrobe, ako aj všetkým vrstvám obyvateľstva v tej miere, v akej to súvisí s počtom vyživovaných osôb.

Tempo a proporcie rastu odmeňovania podľa práce a spoločenských spotrebných fondov

S rozvojom spoločenskej výroby, so zvyšovaním produktivity práce rastie počet materiálnych a duchovných hodnôt rozdeľovaných tak prostredníctvom odmeňovania podľa práce, ako aj prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov. Odmeňovanie podľa práce a spoločenské spotrebné fondy sú dve základné cesty zvyšovania životnej úrovne obyvateľstva, ktoré navzájom súvisia. V rozpore s objektívnymi požiadavkami rastu blahobytu ľudu a potrebami rozvoja spoločenskej výroby sú pokusy — vyskytujúce sa v literatúre — stavať obidve tieto cesty proti sebe.

Proporcie rastu odmeňovania podľa práce a spoločenských spotrebných fondov sú podriadené ekonomickým zákonom socializmu, a predovšetkým základnému ekonomickému zákonu. Optimálny vzájomný vzťah rastu odmeňovania podľa práce a spoločenských spotrebných fondov je podriadený požiadavkam zabezpečovať súčasne so zvyšovaním blahobytu pracujúcich a práceneschopných členov spoločnosti aj nevyhnutné korelácie v ich vzájomnom vzťahu. Tento vzťah je podriadený aj požiadavkám podporovať nevyhnutné proporcie v uspokojovaní fyzických, duchovných a kultúrnych potrieb, v zblížovaní životnej úrovne roz-

ličných skupín pracujúcich a v konečnom dôsledku aj požiadavkám dosiahnuť všeobecný rast blahobytu ľudu.

Proporcia v tempe rastu odmeňovania práce a spoločenských spotrebných fondov v každom konkrétnom období závisí aj od vzájomného vzťahu rastu počtu pracujúcich a počtu osôb, využívajúcich spoločenské fondy, na jednej strane, a od zmien vo vzájomnom vzťahu úrovne odmeňovania podľa práce a výšky peňažných a naturálnych plnení zo spoločenských fondov na druhej strane.

Výška peňažných výplat zo spoločenských spotrebných fondov v ZSSR vo väčšine prípadov bezprostredne závisí od úrovne odmeňovania podľa práce; mnohé z nich sa zvyšujú v takej istej miere ako odmeňovanie podľa práce. Počet ľudí participujúcich na fondoch spoločenskej spotreby sa zvyšuje absolútne (a v mnohých prípadoch i relatívne), rovnako ako počet pracujúcich. Preto pri nemeniacich sa podmienkach rozdeľovania spoločenských fondov a predovšetkým proporciách vo výške peňažných výplat a miezd a stabilite normatífov nákladov na služby sa spoločenské spotrebné fondy musia zvyšovať približne takým istým alebo vyšším tempom ako fond odmeňovania podľa práce.

Skúsenosti ZSSR ukazujú, že pri nemeniacich sa podmienkach odmeňovania práce iba zvyšovaním produktivity práce, efektívnosti výroby v podnikoch a rastom kvalifikácie pracovníkov, priemerná mzda robotníkov a administratívnych zamestnancov ročne vzrastá o 1—1,5 %, a pri zlepšovaní podmienok odmeňovania práce o 4—5 %. Zvyšovanie miezd pri nemeniacich sa podmienkach odmeňovania práce a zvyšovanie počtu robotníkov a zamestnancov určujú nevyhnutný prírastok mzdového fondu ročne o 4—5 % (rast fondu odmeňovania práce robotníkov, zamestnancov a kolchozníkov je o niečo menší v dôsledku znižovania počtu zamestnaných v kolchoznej výrobe). Ročný prírastok spoločenských spotrebných fondov len s prihliadnutím na zvyšovanie počtu práceneschopných, náchádzajúcich sa v zaopatrení spoločnosti, ako aj počtu robotníkov a zamestnancov, ktorí užívajú duchovné a iné hodnoty zo spoločenských fondov, pri nemeniacich sa normách a podmienkach peňažných a naturálnych plnení z týchto fondov, má dosahovať 5—6 %. Takýto vzájomný vzťah rastu fondu odmeňovania podľa práce a spoločenských spotrebných fondov sa utvára v dôsledku pôsobenia takzvaných „prirodzených činiteľov“. No ak vezmeme do úvahy, že v každom dlhšom plánovacom období sa robia dodatočné opatrenia na rozširovanie okruhu osôb, ktoré majú užívať spoločenské fondy, ako aj na zvyšovanie výšky výplat a normatífov nákladov na služby, potom je nevyhnutný — pre podmienky, ktoré sa utvorili v ZSSR — ich rýchlejší rast v porovnaní s rastom fondu odmeňovania podľa práce (tab. 1).

Spoločenské spotrebné fondy rastú rýchlejšim tempom v porovnaní s rastom reálnych príjmov obyvateľstva. V súčasných podmienkach je predstih rastu spoločenských spotrebných fondov v porovnaní s reálnymi príjmami obyvateľstva spravidla významnejší ako v porovnaní s odmeňovaním podľa práce v dôsledku toho, že celkový objem príjmov zo záhumienkov ostáva stabilný, alebo sa zvyšuje nepatrne, a ich podiel na reálnych príjmoch obyvateľstva klesá. Roku 1972 v porovnaní s rokom 1940 sa reálne príjmy na jedného obyvateľa zvýšili 4,3-krát,

Tabuľka 1

Vzájomný vzťah tempa rastu odmeňovania podľa práce a spoločenských spotrebných fondov (v %)

	1961—1965	1966—1970	1971—1975 plán
Prírastok fondu odmeňovania podľa práce robotníkov, administratívnych zamestnancov a kolchozníkov			
za päťročnicu	45,8	45,4	36,0
v priemere ročne	7,8	7,8	6,3
Prírastok spoločenských spotrebných fondov			
za päťročnicu	53,4	53,0	40,6
v priemere ročne	8,9	8,9	7,1

spoločenské spotrebné fondy (v bežných cenách) približne 16-krát, a vzhľadom na dynamiku cien približne 10-krát. V 9. päťročnici (1971—1975) v podmienkach stability maloobchodných cien pri raste reálnych príjmov na obyvateľa o 30 % vzrastú spoločenské spotrebné fondy o 33 %.

V dôsledku rýchlejšieho rastu spoločenských spotrebných fondov sa zvyšuje ich podiel v príjmoch obyvateľstva.¹ Podiel spoločenských spotrebných fondov na nominálnych príjmoch obyvateľstva roku 1950 dosahoval 20 %, roku 1960 23,5 %, roku 1965 25,7 %, roku 1970 27,4 %. V roku 1975 dosiahol 29 %. V reálnych príjmoch obyvateľstva podiel spoločenských fondov obyvateľstva je o niečo vyšší ako v nominálnych; roku 1965 bol 26,8 %, roku 1970 28,7 % a do roku 1975 sa má zvýšiť na 30 %. K zvyšovaniu podielu spoločenských spotrebných fondov dochádza v podstate pri stabilnom podiele fondu odmeňovania podľa práce a znižovaní podielu príjmov zo záhumienkov v reálnych príjmoch obyvateľstva. V určitej etape bude dochádzať ku zvyšovaniu podielu spoločenských spotrebných fondov na príjmoch obyvateľstva nielen pri znižovaní podielu príjmov zo záhumienkov, ale aj pri znižovaní fondu odmeňovania podľa práce.

V súčasných podmienkach je rast fondu odmeňovania podľa práce základným zdrojom ďalšieho zvyšovania príjmov obyvateľstva. Zároveň vzrastá úloha spoločenských spotrebných fondov ako zdroja zvyšovania príjmov obyvateľstva.

Ak v rokoch 1961—1965 predstavovalo zvýšenie odmeňovania podľa práce 63,7 % prírastku príjmov obyvateľstva a zvýšenie prostriedkov spoločenských spotrebných fondov 30,5 %, tak v rokoch 1966—1970 tieto podiely predstavovali 63,6 % a 32,2 %. Podľa približných výpočtov v najbližších 20—25 rokoch základná časť prírastku príjmov obyvateľstva sa bude zabezpečovať zvyšovaním fondu odmeňovania podľa práce. Až v ďalšom období spotrebné fondy postupne

¹ Autor používa výraz „príjem“ v širšom zmysle, ako je u nás zvyčajné, teda aj v zmysle prijímania bezplatných služieb, tovarov a pod. (Pozn. preklad.)

Tabuľka 2

Plnenia zo spoločenských spotrebných fondov (v %)

	1960	1965	1970	1972
Celkove	100	100	100	100
z nich:				
osveta (bezplatné vzdelanie, kultúrno-osvetová práca)	28,9	31,5	29,3	29,0
z toho:				
štipendiá	2,1	3,0	4,4	5,2
zdravotníctvo a telovýchova (bezplatná lekárska pomoc, hygienicko-kultúrne služby, športová výchova a i.)	18,3	16,5	15,7	14,8
Sociálne zabezpečenie	36,3	34,4	35,7	36,9
z toho:				
dôchodky	19,6	30,8	45,4	53,7
podpory	7,2	10,2	17,1	17,6

zaujmú prevládajúce miesto v prírastku reálnych príjmov. V dôsledku toho v určitej etape, i keď v príjmoch pracujúcich bude prevládať odmeňovanie podľa práce, v zvyšovaní životnej úrovne obyvateľstva zohrajú úlohu spoločenské spotrebné fondy. Spoločenské fondy sa teda stanú hlavným zdrojom rastu príjmov obyvateľstva.

Základné smery rozvoja spoločenských spotrebných fondov a zvyšovanie životnej úrovne

Zvyšovanie úrovne uspokojovania potrieb obyvateľstva z prostriedkov spoločenských spotrebných fondov a sociálno-ekonomická efektívnosť ich využívania v každej etape vývoja spoločnosti závisia, po prvé, od objemu prostriedkov, poskytovaných na rozširovanie spoločenských fondov, predovšetkým na uskutočňovanie nových opatrení z tohto zdroja (rozširovanie počtu osôb, ktoré participujú na užívaní spoločenských fondov, zvyšovanie výšky peňažných výplát a množstva bezplatných služieb poskytovaných obyvateľstvu); po druhé, od proporcií rozdeľovania spoločenských spotrebných fondov na realizáciu rozličných opatrení na zvyšovanie životnej úrovne; a po tretie, od proporcie rozdeľovania spoločenských spotrebných fondov medzi rozličnými sociálnymi vrstvami spoločnosti.

Základné smery využívania spoločenských spotrebných fondov v ZSSR sú charakterizované údajmi v tab. 2.

Spoločenské spotrebné fondy sa využívajú prevažne na uspokojovanie potrieb nepracujúcej časti obyvateľstva. Približné výpočty ukazujú, že na tieto ciele sa poskytuje asi 3/4 všetkých spoločenských fondov.

V celkovom objeme spoločenských spotrebných fondov peňažné výplaty tvoria asi polovicu, bezplatné služby vyše 2/5 a zvýhodnenia asi 10 %. Rast spoločenských spotrebných fondov

čenských spotrebných fondov prebieha v súčasných podmienkach tak po línii zvyšovania objemu peňažných výplat, ako aj po línii rozširovania bezplatných spoločenských s'lužieb.

Prevažnú časť spoločenských spotrebných fondov využívaných na spoločenské uspokojovanie duchovných a kultúrnych potrieb (vyše 4/5) tvoria výdavky na vzdelanie a lekárske služby; väčšia časť fondov využívaných na zaopatrenie práceneschopných (asi 2/3) sú výdavky z prostriedkov spoločnosti na materiálne zabezpečenie prestarnutých a invalidov.

Jedným zo základných smerov rastu spoločenských spotrebných fondov je rozvoj vzdelania. Na tieto ciele sa používa asi 1/4 spoločenských spotrebných fondov. Na základe rozvoja spoločenských spotrebných fondov, všeobecne prístupného vzdelania a jeho organizácie v celoštátnom meradle v ZSSR sa postupne uskutočnila základná sedemročná a osemročná výučba. Koncom roka 1973 malo 74 % pracujúcich zamestnaných v národnom hospodárstve vysokoškolské a stredoškolské (úplné i neúplné) vzdelanie.

Význam zvyšovania všeobecnovzdelávacej a kultúrno-technickej úrovne pracujúcich značne vzrastá v sociálnom programe vyspelej socialistickej spoločnosti. V súčasných podmienkach sa v ZSSR postupne rieši problém prechodu k všeobecnému stredoškolskému vzdelaniu, ktorého zavŕšenie určili uznesenia XXIV. zjazdu KSSZ.

Základným článkom v jeho riešení je všeobecnovzdelávacia škola. Škola zabezpečuje povinné osemročné vzdelanie. Už roku 1972 dostalo osemročné vzdelanie 90 % deťí, ktoré pred ôsmimi rokmi prišli do prvej triedy. Celkovo na školách a iných učilištiach, ktoré poskytujú stredoškolské vzdelanie, roku 1973 študovalo 86 % absolventov ôsmich tried. Dokončenie prechodu k všeobecnému stredoškolskému vzdelaniu predpokladá všeobecné podchytenie mládeže pre štúdium na strednej škole.

V podmienkach urýchľovania sociálneho a vedeckotechnického pokroku vzrastá úloha vysokoškolského a stredoškolského odborného vzdelania, zvyšuje sa rozsah prípravy vysokokvalifikovaných odborníkov. V 9. päťročnici vo vyšších a stredných odborných školách bude pripravených dvojnásobne viac odborníkov ako v prvej, druhej, tretej a štvrtej päťročnici dovedna. Značne vzrastá príprava odborníkov v nových smeroch vedy, v zavádzaní a prevádzke automatizovaných systémov riadenia. Prebiehajú zmeny v štruktúre prípravy kádrov podľa foriem výučby. Roku 1972 do denného štúdia na vysokých a stredných odborných školách nastúpilo 60 % z celkového počtu mládeže prijatej na školy, zatiaľ čo v r. 1955 len 49 %. Sociálne zloženie vysokoškolákov dnes v podstate odráža štruktúru našej spoločnosti.

V 9. päťročnici v súlade s direktívami XXIV. zjazdu KSSZ sa zlepšujú materiálne a životné podmienky vysokoškolákov. Roku 1972 sa zvýšili štipendiá: študentom vysokých škôl o 25 %, žiakom stredných odborných škôl a žiakom technických učilišť o 50 %. V dôsledku toho výška štipendií dosahuje vyše 60 % mzdového minima, ktoré sa uplatňuje v 9. päťročnici.

Prechod k všeobecnému strednému vzdelaniu sa uskutočňuje v súlade s po-

žiadavkami optimálneho spájania záujmov výroby a rastu blahobytu ľudu, všestranného rozvoja pracujúcich.

V podmienkach vyspeleho socializmu a vedeckotechnickej revolúcie výroba kladie čoraz vyššie požiadavky na úroveň vzdelanosti obyvateľstva. Súčasne rast vzdelania vyvoláva nevyhnutnosť ustavične zlepšovať podmienky pre vykonávanie práce, ktoré by priaznivo vplývali na všestranný rozvoj a uplatňovanie schopností a tvorivej aktivity pracujúcich. Všeobecné stredoškolské vzdelanie sa uskutočňuje v podmienkach, keď obsah práce na jednotlivých úsekoch výroby a úroveň jej technického vybavenia si nevyžadujú od pracovníkov vyššie vzdelanie a neumožňujú pracovníkom plne uplatňovať svoje vedomosti a schopnosti. To však svedčí o nevyhnutnosti urýchliť vedeckotechnický pokrok a predovšetkým likvidovať úseky, na ktorých sa používa manuálna, ťažká práca, tak aby to zodpovedalo procesu rastu vzdelania a kultúry pracujúcich. Vypelá socialistická spoločnosť, ktorá rieši problémy vzdelania, vychádza z nevyhnutnosti všestranného rozvoja osobnosti ako jednej z najdôležitejších sociálnych úloh, a nielen z nevyhnutnosti prípravy pracovnej sily. Toto kritérium nadobúda dôležitý význam pri určovaní rozsahu a smerov rozvoja nielen stredoškolského, ale aj vyššieho vzdelania.

Vo vyspelej socialistickej spoločnosti sa v riešení úlohy všestranného rozvoja pracujúcich zvyšuje úloha spoločenskej organizácie zdravotníctva, ochrany zdravia obyvateľstva z prostriedkov spoločenských spotrebných fondov, čo je podmienené sociálnymi úlohami, ako aj potrebami rozvoja hlavnej sily spoločnosti.

Dnes sme v krajine dosiahli prakticky plné uspokojovanie potrieb v zdravotníckych službách pre absolútnu väčšinu obyvateľstva. V ZSSR je najvyššia zabezpečenosť obyvateľstva lekármi v celosvetovom meradle. V krajine pracuje viac ako štvrtina celkového počtu lekárov sveta a polovica všetkých lekárov Európy. Roku 1972 na každých 10 000 obyvateľov pripadlo 29 lekárov oproti 23,9 roku 1965; roku 1975 to už bude 33 lekárov (najvyššia zabezpečenosť lekármi v kapitalistických krajinách dosahuje asi 20 lekárov na desaťtisíc osôb).

V posledných rokoch sa Sovietsky zväz dostal na jedno z prvých miest na svete v zabezpečení obyvateľstva nemocničnými lôžkami. Roku 1972 na 10 000 obyvateľov pripadlo 112 lôžok, roku 1975 sa plánuje 117 lôžok. V minulej päťročnici (1966—1970) sa prevažná časť prírastku nemocničných lôžok zabezpečovala tým, že sa dávali do prevádzky nové nemocničné budovy (v rokoch 1961—1965 nové nemocničné budovy dané do prevádzky nezabezpečili ani polovicu prírastku nemocničných lôžok). V 9. päťročnici sa celý prírastok nemocničných lôžok dosahuje výlučne výstavbou nových nemocníc. Uskutočňuje sa výstavba veľkých špeciálnych a mnohoprofilových nemocníc, čo zabezpečuje vysokú kvalitu lekárskeho služieb.

Ďalší rozvoj zdravotníctva vytvára podmienky pre riešenie jedného z najvýznamnejších problémov — prechodu k úplnej dispenzarizácii obyvateľstva tak pre liečebné, ako aj pre profylaktické ciele.

Popri rozvoji foriem uspokojovania potrieb z prostriedkov spoločenských spotrebných fondov sa zvyšuje úroveň blahobytu práceschopných. Asi 1/3 spoločnosti

ských spotrebných fondov a 2/3 všetkých prostriedkov, ktoré spoločnosť dáva na zaopatrzenie práceschopných, tvoria výdavky na dôchodkové zabezpečenie.

Zlepšovanie dôchodkového zabezpečenia zo spoločenských spotrebných fondov sa uskutočňuje tromi hlavnými smermi; zvyšovanie výšky dôchodkov, najmä minimálnych, zabezpečenie nevyhnutného súladu medzi výškou dôchodkov rozličných kategórií (starobných dôchodkov, invalidných, dôchodkov v prípade straty živiteľa); zblížovanie úrovne dôchodkového zabezpečenia robotníkov, zamestnancov a kolchozníkov. Na vyriešenie tejto úlohy slúžia opatrenia uskutočňované v 9. päťročnici v súlade s uzneseniami XXIV. zjazdu KSSZ.

Z prostriedkov spoločenských spotrebných fondov sa v posledných rokoch uskutočnili viaceré významné opatrenia, v dôsledku ktorých sa zvýšili peňažné príjmy 23 mil. osôb. V súlade so Smernicami XXIV. zjazdu KSSZ sa roku 1971 zvýšila minimálna výška starobných dôchodkov robotníkov, zamestnancov a kolchozníkov, invalidných dôchodkov a dôchodkov v prípade straty živiteľa. Na kolchozníkov sa rozširujú podmienky vypočítavania dôchodkov určené pre robotníkov a administratívnych zamestnancov a ich rodiny. Počnúc decembrom 1973 zvýšili dôchodky rodinám vojenských osôb, ktoré stratili živiteľa, a počnúc decembrom 1974 ostatným rodinám, ktoré stratili živiteľa, ako aj invalidom. V dôsledku opatrení v dôchodkovom zabezpečení sa za tri roky zlepšila materiálna situácia 16 mil. ľudí v postproduktívnom veku a iných kategórií práceneschopných, t. j. približne 40 % všetkých dôchodkov. Celkove bolo na zlepšenie dôchodkového zabezpečenia v 9. päťročnici určené 2,5-krát viac prostriedkov ako v predchádzajúcej päťročnici.

Jedným z najdôležitejších problémov rozvoja spoločenských spotrebných fondov v oblasti zaopatrzenia práceneschopných, ktorého význam stále vzrastá s prerastaním socializmu v komunizmus, je rozširovanie materiálneho zabezpečenia detí z prostriedkov spoločnosti. Prechod k zaopatraniu detí, prestarnutých a invalidov z prostriedkov spoločnosti je programovou úlohou komunistickej strany.

V súčasných podmienkach základnou formou materiálneho zabezpečenia detí predškolského veku z prostriedkov spoločnosti je systém zvýhodnení, ktoré sa poskytujú po línii predškolských ustanovizní. Roku 1973 sa v detských predškolských ustanovizniach vychovávalo asi 10 mil. detí, v mestách a obciach mestského typu ich navštevovala asi polovica všetkých detí predškolského veku. V mnohých mesiacoch boli potreby obyvateľstva v detských predškolských ustanovizniach plne uspokojené. Pritom asi 4/5 výdavkov na zaopatrzenie detí v predškolských ustanovizniach uhradzuje spoločnosť.

Ako ukazujú výskumy, plné uspokojenie potrieb obyvateľstva v predškolských ustanovizniach predpokladá, že musia podchytiť približne 70—75 % detí príslušného veku. Tento problém môže byť v najbližších rokoch plne vyriešený pre mestské obyvateľstvo a v značnej miere i pre vidiecke. Pritom treba rozvíjať prevažne školy. Podľa údajov Vedeckého výskumného ústavu práce pri prieskume žien-matiek v podnikoch Moskvy a Ďalekého východu, 95 % z nich sa vyslovilo za výchovu detí do jedného roka v domácich podmienkach.

Perspektívnymi formami výchovy, vzdelávania a rozširovania materiálneho zabezpečenia detí sú družiny. Táto forma umožňuje spájať spoločenskú i rodinnú

výchovu. Náklady na družiny a prostriedky na jedno žiacke miesto v družinách sú približne 6-krát menšie ako v internátnych školách. Význam družín je aj v tom, že sú jednou z podmienok, ktoré pomáhajú rozširovať účasť žien v spoločenskej výrobe.

Ku koncu 9. päťročnice budú prakticky plne uspokojené potreby obyvateľstva v týchto ustanovizniach. V perspektíve možno zrušiť úhradu za zaopatrenie detí v predškolských ustanovizniach, ako aj v družinách pre všetky rodiny. No aj v tomto prípade sa prevažná časť výdavkov na zaopatrenie detí školského veku bude hradíť z rozpočtu rodiny.

Význam rozvoja spoločenských foriem starostlivosti o deti bude teda v perspektíve rásť. Umožňujú v čoraz väčšej miere spájať spoločenskú výchovu a vzdelávanie s uspokojovaním materiálnych životných potrieb v predškolských ustanovizniach a školách zo štátnych prostriedkov a oslobodzovať ženy od značného vynaloženia práce v domácnosti a rozširovať možnosti ich účasti na spoločenskej výrobe. Podiel výhod poskytovaných prostredníctvom foriem verejných služieb sa bude v celkových výdavkoch štátu a rodín zvyšovať. Avšak prechod k zaopatreniu detí z prostriedkov spoločnosti nemožno uskutočniť v plnej miere rozvíjaním foriem verejných služieb. Jednou z dôležitých foriem zaopatrenia detí z prostriedkov spoločnosti sú peňažné príspevky na deti. V súčasných podmienkach systém príspevkov na deti má obzvlášť dôležitý význam pre zvyšovanie životnej úrovne menej zabezpečených rodín, v ktorých prevažnú časť vyživovaných (asi 80 %) tvoria deti.

Spoločenské fondy hrajú stále rastúcu úlohu v zlepšovaní bytových podmienok pracujúcich. Nájomné za byt hradí iba 1/3 bežných výdavkov na údržbu bytového fondu a 2/3 sa uhradzuje zo spoločenských spotrebných fondov. Podiel nájomného v rozpočte rodiny tvorí v priemere 2—3 % a spolu s uhradením komunálnych služieb 4—5 %.

Realizácia programu bytovej výstavby stanoveného v 9. päťročnici umožňuje urobiť veľký krok v riešení bytového problému. ZSSR naďalej zaujíma jedno z vedúcich miest, pokiaľ ide o počet novopostavených bytov za rok v prepočte na tisíc obyvateľov. V súčasnej etape rozvoja sovietskej spoločnosti značne vzrástol rozsah bytovej výstavby. V 9. päťročnici budú zo všetkých zdrojov financovania postavené obytné domy s celkovou plochou 580 miliónov m², t. j. takmer poldruhokrát viac ako za prvú, druhú, tretiu a štvrtú päťročnicu dovedna. Za päť rokov dostane nové byty, alebo si zlepši bytové podmienky približne 60 mil. osôb. Už za tri roky 9. päťročnice boli vybudované obytné domy s celkovou plochou 323 mil. m², čo umožnilo zlepšiť bytové podmienky 34. mil. osobám.

Rozvoj spoločenských spotrebných fondov v uvedených smeroch pomáha zvyšovať blahobyt všetkých členov spoločnosti a umožňuje úspešne spájať vyriešenie najdôležitejších ekonomických a sociálnych úloh. Vo vyspelej socialistickej spoločnosti vzrastá úloha spoločenských spotrebných fondov v zblížovaní životnej úrovne mestského a vidieckeho obyvateľstva, robotníkov a roľníkov, v znižovaní diferenciacie v životnej úrovni rozličných skupín rodín a znižovaní územných rozdielov v blahobyt pracujúcich.

Význam spoločenských spotrebných fondov pre zmenšenie diferenciacie v životnej úrovni skupín pracujúcich.

V otázke vplyvu spoločenských spotrebných fondov na diferenciaciu životnej úrovne pracujúcich sa v sovietskej literatúre vyslovujú dve stanoviská. Jedni ekonómovia sú toho názoru, že spoločenské spotrebné fondy hrajú dôležitú úlohu v znižovaní rozdielov v životnej úrovni skupín pracujúcich. Podľa názoru druhých, spoločenské spotrebné fondy nepomáhajú zmenšovať diferenciaciu v životnej úrovni.

Podľa nášho názoru, významná úloha spoločenských fondov v zblížovaní životnej úrovne skupín pracujúcich vyplýva bezprostredne z ich povahy, ich účelového určenia a zásad rozdeľovania. Už preto, že prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov sa zabezpečuje rovnomerné uspokojovanie duchovných a kultúrnych potrieb rodín pracujúcich i materiálne zaopatrenie práceneschopných z prostriedkov spoločnosti, ich význam pre zblížovanie životnej úrovne obyvateľstva je nesporný. Pritom prirodzene nejde o zmenšovanie rozdielov v odmeňovaní práce, podmienených rozdeľovaním podľa práce. Spoločenské spotrebné fondy pomáhajú znižovať diferenciaciu životnej úrovne rodín, podmienenú rozdielmi v úrovni odmeňovania práce pracovníkov, ako aj rozdielmi v zložení a veľkosti rodín, ktoré sa utvárajú najmä v dôsledku nerovnakého počtu práceneschopných a vyživovaných. V podmienkach rozdeľovania všetkých životných statkov len prostredníctvom rozdeľovania podľa práce, t. j. keby neexistovali spoločenské spotrebné fondy, diferenciacia v životnej úrovni rodín pracujúcich by bola ešte väčšia.

V súčasných podmienkach sa prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov rozdiely v životnej úrovni skupín pracujúcich zmenšujú relatívne. V ďalšej perspektíve bude zmenšovanie diferenciacie v rozdeľovaní spoločenských spotrebných fondov medzi rozličnými skupinami pracujúcich prebiehať zmenšovaním nielen relatívneho, ale aj absolútneho rozdielu v príjmoch rodín. Tieto závery potvrdzuje analýza vzniknutých proporcií rozdeľovania spoločenských spotrebných fondov medzi skupinami pracujúcich a ich zmena v dynamike.

Rozličné druhy spoločenských spotrebných fondov sa rozdeľujú medzi rodinami v nerovnakých proporciách. Bezplatné služby používajú rodiny s nízkymi príjmami vo väčšej miere ako rodiny s vysokými príjmami. Ako ukazuje analýza materiálov, rozdeľovanie spoločenských spotrebných fondov vo forme bezplatných služieb a výhod sa vcelku utvára tak, že v prepočte na rodinu sa dostávajú do rodín s nízkymi príjmami vo väčšej miere ako do rodín stredných a vysokých príjmových kategórií, a v prepočte na člena rodiny sa rozdeľujú približne v rovnakých proporciách. Pritom sa bezplatné služby vo väčšej miere využívajú u menej zabezpečených rodín (tak v prepočte na rodinu, ako aj v prepočte na člena rodiny), a výhody (najmä preto, že prax ich rozdeľovania je nedokonalá) u rodín stredných a vysokých príjmových kategórií. Peňažné výplaty sa v mnohom predurčujú úrovňou odmeňovania práce, preto, prirodzene, čím vyššie sú mzdy pracovníkov, tým väčšia je výška týchto výplát u rodín, ktorých členmi sú. Popri tom objem peňažných výplát rozdeľovaných medzi rodinami závisí od počtu ich

príjemcov. Vcelku rozdeľovanie peňažných výplat zo spoločenských spotrebných fondov sa na rozdiel od bezplatných služieb utvára tak, že v prepočte na člena rodiny sú vyššie v rodinách stredných a vysokých príjmových kategórií. Napriek tomu, práve tak ako aj spoločenské spotrebné fondy vcelku, pomáhajú znižovať diferenciáciu životnej úrovne skupín rodín, lebo keby neexistovali, táto diferenciácia by sa napr. pri proporcionálnom zvyšovaní miezd prehlbovala. Teda pri danom spôsobe rozdeľovania spoločenské spotrebné fondy pomáhajú znižovať diferenciáciu v životnej úrovni rozličných skupín rodín.

Ďalšie zvyšovanie úlohy spoločenských spotrebných fondov v zblížovaní životnej úrovne skupín pracujúcich, a predovšetkým zvyšovanie materiálneho blahobytu rodín s nízkymi príjmi je jedným zo základných smerov rozvoja spoločenských spotrebných fondov a zdokonaľovania ich rozdeľovania. V perspektíve spoločenské spotrebné fondy budú hrať čoraz väčšiu úlohu v zblížovaní životnej úrovne rozličných tried a sociálnych vrstiev obyvateľstva. Rozvoj spoločenských spotrebných fondov je dôležitou podmienkou dôslednejšieho uskutočňovania zásad sociálnej rovnosti a prechodu k plnšiemu uspokojovaniu potrieb všetkých členov spoločnosti.

Preložila *Lýdia Rjabinina*

Identifikácia ekonometrického modelu

GARAJ, Vladislav

Vo svetle hlavného cieľa ekonometrickej analýzy, ktorý možno formulovať ako testovanie ekonomických hypotéz, je identifikácia modelu základným predpokladom jeho výrokovej schopnosti. V komplexných modeloch, ako simultánnej sústave rovníc, zasahuje problém identifikácie aj oblasť štatistického odhadu jeho parametrov, takže v tomto prípade obe stránky veci tvoria nerozlučnú jednotu: otázky štatistického odhadu parametrov sú formou a problém vzťahu medzi teóriou a modelom je obsahom identifikácie.

Každá štruktúrna rovnica komplexného ekonometrického modelu vyjadruje ekonomickú hypotézu, podľa ktorej sa v nej špecifikujú premenné a matematicky formulujú vzťahy medzi nimi (najčastejšie v lineárnej závislosti). Sústava rovníc ako celok je súčasne výrazom ekonomickej hypotézy o komplexných vzťahoch medzi veličinami (komplexnosť týchto vzťahov je najzreteľnejšie vyjadrená redukovanou formou modelu). Vzniká teda problém, či čiastkové hypotézy štruktúrnych rovníc sú konzistentné s celkovou, komplexnou hypotézou modelu. Tento vzťah možno formalizovať ako vzťah medzi koeficientmi predeterminovaných veličín redukovanej formy modelu (matica Π) a medzi maticou koeficientov endogénnych premenných (A) a predeterminovaných premenných (B) štruktúrnej formy modelu. Ak z matice Π možno odvodiť jednoznačné hodnoty komponentov matice A a B , ide o model presne identifikovaný, ak z Π vôbec nie je možné vypočítať prvky matíc A a B , ide o model neidentifikovaný (podidentifikovaný) a ak z tejto matice redukovaných koeficientov možno určiť viacero hodnôt matíc štruktúrnych koeficientov, ide o model preidentifikovaný. Jednoznačnú ekonomickú interpretáciu možno prísúdiť len koeficientom presne identifikovaného modelu. Takýto prípad je však skôr výnimkou ako pravidlom: konštruované komplexné ekonometrické modely majú silný sklon k preidentifikácii.

V komplexnom ekonometrickom modeli sa teda problém identifikácie modelu ako celku dostáva do roviny formálneho posúdenia vzťahov medzi maticami redukovaných a štruktúrnych koeficientov: preto bude vhodné najprv v prehľade uviesť tieisto kritéria identifikácie.

1. Formalizácia identifikácie komplexného ekonometrického modelu

Podmienky identifikácie modelu možno odvodiť v rámci redukovanej alebo štrukturálnej formy komplexného modelu.

1.1 Určenie identifikačných kritérií podľa redukovanej formy modelu

Matematickú formuláciu štrukturálnej formy modelu možno pre všeobecne určené obdobie t zapísať ako

$$A y_t + B x_t = u_t, \quad (1)$$

pričom A je matica koeficientov endogénnych premenných; ak model špecifikuje G endogénnych premenných, A má rozmer $(G \times G)$. Niektoré prvky tejto matice sa rovnajú nule (nulové obmedzenie hodnôt parametrov). Ak je niektorý koeficient matice A lineárnou kombináciou niektorých iných (čo môže vyplývať z ekonomickej teórie alebo z apriórneho určenia), ide o tzv. lineárne obmedzenie hodnôt parametrov;

y_t je stĺpcový vektor endogénnych premenných o rozmere $(G \times 1)$;

B je matica koeficientov predeterminovaných premenných; ak K je ich počet v modeli, má táto matica rozmer $(G \times K)$. Niektoré prvky matice B sú nulové (nulové obmedzenie).

x_t je stĺpcovým vektorom K predeterminovaných premenných $(K \times 1)$;

u_t je stĺpcovým vektorom stochastických veličín; pretože matica A musí byť štvorcová, počet rovníc modelu musí byť rovnaký ako počet endogénnych premenných (G) a vektor u_t má rozmer $(G \times 1)$, pričom má toľko prvkov rovných nule, koľko identitných (definičných) rovníc model obsahuje.

Redukovaný tvar modelu (1) sa po jeho vynásobení maticou A^{-1} zľava a po úprave určí ako výraz

$$y_t = \Pi x_t + v_t, \quad (2)$$

v ktorom

$$\Pi = -A^{-1}B \quad (3)$$

je matica koeficientov predeterminovaných premenných v redukovanej forme modelu (matica multiplikátorov) o rozmere $(G \times K)$; stĺpcový vektor

$$v_t = A^{-1}u_t$$

je vektorom stochastických veličín v redukovanej forme $(G \times 1)$.

Vhodnou úpravou poradia rovníc možno skúmanú (identifikovanú) štrukturálnu rovnicu umiestniť v systéme modelu ako prvú; preskúmame preto podmienky identifikácie prvej rovnice modelu.

Kvôli zjednodušeniu uvažujme deterministicky určený model

$$A y_t + B x_t = O, \quad (1a)$$

ktorého prvá rovnica bude

$$(a_{11} a_{12} \dots a_{1G}) y_t + (b_{11} b_{12} \dots b_{1K}) x_t = O$$

a možno ju zapísať aj stručnejšie

$$\bar{a}_1 y_t + \bar{b}_1 x_t = O, \quad (4)$$

ak \bar{a}_1 je vektor $(a_{11} a_{12} \dots a_{1G})$ a \bar{b}_1 je $(b_{11} b_{12} \dots b_{1K})$.

Ak sa zápis redukovanej formy (2) vynásobí vektorom \bar{a}_1 (zľava), je

$$\bar{a}_1 y_t = \bar{a}_1 \Pi x_t + O, \quad (5)$$

pretože podľa (1a) uvažujeme s deterministickým systémom. Zo vzťahu (4) však vyplýva

$$\bar{a}_1 y_t = -\bar{b}_1 x_t, \quad (6)$$

takže z porovnania vzťahov (5) a (6) platí

$$-\bar{b}_1 = \bar{a}_1 \Pi, \quad (7)$$

keďže ide o rovnaké koeficienty vektora x_t .

Rovnica (7) určuje závislosť parametrov jednej štrukturálnej rovnice modelu od koeficientov predeterminovaných premenných celého modelu v redukovanej forme. Tento vzťah je odvodený za predpokladu deterministického určenia modelu, reálne modely formujú však rovnice správania ako stochastické: pomocou maticovej algebry možno však dokázať, že vzťah (7) platí aj v tomto prípade (pozri [1, 2]).

Prvá skúmaná štrukturálna rovnica modelu neobsahuje všetky G endogénne a K predeterminované premenné modelu, a to v dôsledku nulových obmedzení. Preto celkový počet endogénnych premenných modelu (G) rozdelíme na počet tých, ktoré prvá rovnica obsahuje (G_g) a ktoré neobsahuje (G_{gg}). Analogicky bude K_k počet predeterminovaných premenných, ktoré prvá rovnica obsahuje, a K_{kk} počet tých, ktoré neobsahuje. V ďalšom texte vystupujú takto definované počty premenných v indexe, preto ich tu kvôli zjednodušeniu budeme označovať len ako g , gg , k a kk .

V zmysle zavedenej symboliky platí

$$\begin{aligned} G &= G_g + G_{gg} \\ K &= K_k + K_{kk}. \end{aligned} \quad (8)$$

Na poradí zápisu jednotlivých endogénnych a predeterminovaných premenných v rovnici nezáleží; ich usporiadanie a rozdelenie vektorov \bar{a}_1 a \bar{b}_1 možno preto určiť

$$\begin{aligned}\bar{a}_1 &= a_{11} a_{12} \dots a_{1g} a_{1,g+1} a_{1,g+2} \dots a_{1G} = \bar{a}_{1g} \bar{a}_{gg} \\ \bar{b}_1 &= b_{11} b_{12} \dots b_{1k} b_{1,k+1} b_{1,k+2} \dots b_{1K} = \bar{b}_{1k} \bar{b}_{kk},\end{aligned}\quad (9)$$

pričom $\bar{a}_{gg} = 0_{gg}$ a tiež $\bar{b}_{kk} = 0_{kk}$, pretože prvky týchto častí vektorov sú nulové.

Pre zápis (7) treba pre toto delenie vektorov adekvátne rozdeliť aj maticu Π , a to tak, aby v nej vzniklo G_g a G_{gg} riadkov a K_k a K_{kk} stĺpcov, teda

$$\Pi = \begin{bmatrix} \Pi_{g,k} & \Pi_{g,kk} \\ \Pi_{gg,k} & \Pi_{gg,kk} \end{bmatrix}.$$

Po tejto úprave možno vzťah (7) prepísať na

$$-(\bar{b}_{1k} 0_{kk}) = (\bar{a}_{1g} 0_{gg}) \cdot \begin{bmatrix} \Pi_{g,k} & \Pi_{g,kk} \\ \Pi_{gg,k} & \Pi_{gg,kk} \end{bmatrix}. \quad (10)$$

Po roznásobení pravej strany tohto výrazu vidno, že

$$-\bar{b}_{1k} = \bar{a}_{1g} \Pi_{g,k} \quad (11)$$

$$0_{kk} = \bar{a}_{1g} \Pi_{g,kk}. \quad (12)$$

Z toho vyplýva, že identifikácia parametrov skúmanej (prvej) rovnice modelu je podmienená tým, že pre známu submaticu $\Pi_{g,kk}$ možno nájsť vektor \bar{a}_{1g} splňajúci vzťah (12), pretože potom bude existovať jednoznačný vektor \bar{b}_{1k} určený rovnicou (11). Identifikáciu rovnice preto podmieňuje hodnosť submatice $\Pi_{g,kk}$. Ak sa jej hodnosť rovná počtu jej riadkov ($h(\Pi_{g,kk}) = G_g$), potom má systém rovníc (12) len triviálne riešenie (parametre \bar{a}_{1g} rovné nule), čo však nie je možné pripustiť, pretože každá štrukturálna rovnica modelu musí obsahovať aspoň jednu endogénnu veličinu. Aby systém (12) mal netriviálne riešenie, musí byť $h(\Pi_{g,kk}) = G_g - 1$. Potom možno niektorý z komponentov vektora \bar{a}_{1g} položiť rovno jednej a ostatných $G_g - 1$ jeho komponentov určiť vo forme ich relatívnych hodnôt. V prípade, že $h(\Pi_{g,kk}) < G_g - 1$, nie je riešenie systému rovníc (12) vôbec možné; ak sa však do modelu zabudujú lineárne obmedzenia, systém je riešiteľný, ak sa ich počet rovná zníženiu hodnoty matice $\Pi_{g,kk}$ z hodnoty $G_g - 1$ (napr. pri $h(\Pi_{g,kk}) = G_g - 2$ musí ísť o jedno lineárne obmedzenie, povedzme $a_{11} + 2a_{12} = 1$).

Nevyhnutnou a postačujúcou podmienkou identifikácie určitej štrukturálnej rovnice komplexného ekonometrického modelu, je aby hodnosť submatice ($\Pi_{g,kk}$) bola taká, ako je počet endogénnych premenných vystupujúcich v prísušnej rovnici zmenšený o jednu. Hodnostnú podmienku identifikácie teda určuje

$$h(\Pi_{g,kk}) = G_g - 1. \quad (13)$$

Submatica $\Pi_{g,kk}$ má G_g riadkov a K_{kk} stĺpcov. Aby bola splnená podmienka o hodnosti tejto matice, musí zrejme platiť

$$K_{kk} \geq G_g - 1, \quad (14)$$

čo je tzv. *rozmerová podmienka identifikácie*. Túto podmienku možno modifikovať tak, že k oboj stranám (14) sa pripočíta počet G_{gg} premenných; vzhľadom na (8) potom platí

$$G_{gg} + K_{kk} \geq G - 1. \quad (14a)$$

Rozmerovú podmienku (14) možno slovne formulovať takto: *počet predeterminovaných premenných vystupujúcich mimo skúmanej rovnice musí byť väčší alebo nanajvýš rovný počtu endogénnych premenných používaných v skúmanej rovnici, zmenšený o jednu.*

Rozmerová podmienka (14), resp. (14a) je nevyhnutnou, ale nepostačujúcou podmienkou identifikácie, takže jej splnenie neznamená ešte bez ďalšieho doplnenia splnenie základnej, hodnosnej podmienky. Ak podľa (14) platí

$$K_{kk} = G_g - 1,$$

ide o *presnú identifikáciu*, ak je

$$K_{kk} > G_g - 1,$$

ide o *preidentifikáciu* príslušnej rovnice modelu.

Ak každá štruktúrálna rovnica modelu spĺňa podmienku presnej identifikácie, model ako celok je presne identifikovaný. Ak jedna alebo viaceré rovnice modelu sú preidentifikované, model ako celok je síce identifikovaný, treba ho však označiť za preidentifikovaný.

1.2 Určenie identifikačných kritérií v rámci štruktúrálnej formy modelu

Nevýhodou zisťovania podmienok identifikácie v rámci redukovanej formy modelu je skutočnosť, že konštruovaný model treba najprv redukovať. Tejto operácii sa možno vyhnúť, ak sa podmienky identifikácie odvodí pomocou submatice štruktúrálnej formy modelu.

Matica $M = A B$ pozostáva z koeficientov endogénnych a predeterminovaných premenných štruktúrálnej formy modelu a jej delenie na submatice, resp. vektory je takéto:

$$M = A B = \begin{bmatrix} a_{11} \dots a_{1g} & a_{1, g+1} \dots a_{1G} & b_{11} \dots b_{1k} & b_{1, k+1} \dots b_{1K} \\ a_{21} \dots a_{2g} & a_{2, g+1} \dots a_{2G} & b_{21} \dots b_{2k} & b_{2, k+1} \dots b_{2K} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{G1} \dots a_{Gg} & a_{G, g+1} \dots a_{GG} & b_{G1} \dots b_{Gk} & b_{G, k+1} \dots b_{GK} \end{bmatrix} \quad (15)$$

Ako vidno, riadky matice M sú delené na prvý riadok (identifikovaná rovnica) a na ostatných $G - 1$ riadkov; stĺpce matice A sú delené podľa počtu endogénnych parametrov, ktoré obsahuje prvá (identifikovaná) štruktúrálna rovnica (G_g)

a na tie, ktoré táto rovnica neobsahuje (G_{gg}). Analogický sú delené aj stĺpce matice B na K_k a K_{kk} .

Na označenie vektorov matice M sa použije symbolika podľa (9) a jej submatice možno označiť (v poradí zľava doprava) takto: M_g , M_{gg} , M_k , M_{kk} . Potom maticu M (15) možno napísať jednoducho

$$M = AB = \begin{bmatrix} a_{1g} & 0_{gg} & \bar{b}_{1k} & 0_{kk} \\ M_g & M_{gg} & M_k & M_{kk} \end{bmatrix}. \quad (16)$$

Ak sa má matica M vynásobiť maticou A^{-1} (zľava), treba túto inverznú maticu rozdeliť v zhode s delením matice M , t. j. na G_g a G_{gg} riadkov a na 1 a $(G-1)$ stĺpcov, ako to v ďalšom výraze priamo vyjadrujú indexy submatic

$$A^{-1} = \begin{bmatrix} A_{g,1}^{-1} & A_{g,G-1}^{-1} \\ A_{gg,1}^{-1} & A_{gg,G-1}^{-1} \end{bmatrix}. \quad (17)$$

Pretože podľa (3) je $-A^{-1}B = \Pi$, platí

$$A^{-1}M = [A^{-1}AB] = [I - \Pi],$$

kde I je jednotková matica.

Násobením rovníc (17) a (16) sa získa matica

$$A^{-1}M = I - \Pi = \begin{bmatrix} I_{g,g} & 0_{g,gg} & -\Pi_{g,k} & -\Pi_{g,kk} \\ 0_{gg,g} & I_{gg,gg} & -\Pi_{gg,k} & -\Pi_{gg,kk} \end{bmatrix}, \quad (18)$$

ktorej komponenty možno odvodiť po podrobnejšej analýze súčinov a súčtov určených násobením pravých strán výrazov (17) a (16).

Ak sa druhý a štvrtý stĺpec matice M (16) definuje ako samostatná matica \bar{M}

$$\bar{M} = \begin{bmatrix} 0_{gg} & 0_{kk} \\ M_{gg} & M_{kk} \end{bmatrix}, \quad (19)$$

vznikne jej násobením maticou A^{-1} (zľava) druhý a štvrtý stĺpec matice $A^{-1}M$ (18), čiže

$$A^{-1}\bar{M} = \begin{bmatrix} 0_{g,gg} & -\Pi_{g,kk} \\ I_{gg,gg} & -\Pi_{gg,kk} \end{bmatrix}. \quad (20)$$

Hodnosť matice \bar{M} je $h(\bar{M}) = h(M_{gg}M_{kk})$. Z maticovej algebry je známe, že tú istú hodnosť bude mať aj súčin $A^{-1}\bar{M}\bar{\Pi}$ ak matica $\bar{\Pi}$ bude nesingulárna (a triangulárna). Týmto podmienkam vyhovuje matica $\bar{\Pi}$, ktorú možno definovať

$$\bar{\Pi} = \begin{bmatrix} I_{gg,gg} & -\Pi_{gg,kk} \\ 0_{kk,gg} & -I_{kk,kk} \end{bmatrix}.$$

Rozčlenenie tejto matice na submatice, ktorých rozmery udávajú indexy, určuje možnosť násobiť výraz (20) touto maticou (sprava). Potom je

$$A^{-1} \bar{M} \bar{\Pi} = \begin{bmatrix} 0_{g,gg} & \Pi_{g,kk} \\ I_{gg,gg} & 0_{gg,kk} \end{bmatrix}.$$

Hodnosť tejto matice je daná súčtom hodností jej submatic

$$h(A^{-1} \bar{M} \bar{\Pi}) = h(I_{gg,gg}) + h(\Pi_{g,kk}). \quad (21)$$

Keďže hodnota determinantu jednotkovej matice sa rovná jednej, hodnosť jednotkovej matice je vždy daná priamo jej rozmerom. V rovnici (21) je preto $h(I_{gg,gg}) = G_{gg}$. Z (21) vyplýva

$$h(\Pi_{g,kk}) = h(A^{-1} \bar{M} \bar{\Pi}) - G_{gg},$$

alebo tiež

$$h(\Pi_{g,kk}) = h(M_{gg} M_{kk}) - (G - G_g), \quad (22)$$

pretože $h(\bar{M}) = h(M_{gg} M_{kk}) = h(A^{-1} \bar{M} \bar{\Pi})$ a platí vzťah (10).

Hodnostnú podmienku (13) možno po jej dosadení do (22) preformulovať po úprave na

$$h(M_{gg} M_{kk}) = G - 1 \quad (23)$$

a slovné vyjadriť takto: *nevyhnutnou a postačujúcou podmienkou identifikácie (prvej) štrukturálnej rovnice komplexného ekonometrického modelu je, aby sa hodnosť tej časti matice koeficientov modelu (M (15)), ktorá obsahuje $G-1$ endogénnych a predeterminovaných premenných vylúčených z (prvej) identifikovanej rovnice, rovnala počtu endogénnych premenných modelu zmenšenému o jednu.*

Z opísaného princípu je zrejmé, že pri identifikácii druhej rovnice a ďalších rovníc modelu treba maticu M upraviť tak, aby analyzovaná rovnica bola v nej prvá a aby sa stĺpce matice M presunuli v zhode s deľením jej riadkov podľa (15).

Možnosť riešenia vzťahu (12) predpokladala $h(\Pi_{g,kk}) = G_g - 1$. Opätovný dôkaz tohto tvrdenia vyplýva aj zo vzťahu (22), pretože hodnosť matice ($M_{gg} M_{kk}$), ktorú vytvára ($G-1$) riadkov, nemôže byť väčšia ako ($G-1$).

Pri praktickom riešení problému identifikácie je najvhodnejšie vychádzať z predbežného hodnotenia identifikácie podľa rozmerovej podmienky (14a), ktorá sa v prípade nepostačujúceho určenia upresňuje hodnostnou podmienkou (23).

1.3 Praktické zisťovanie identifikácie

Na ilustráciu uvažujeme, že je daná úloha identifikovať rovnice modelu, ktorý obsahuje 4 endogénne (y_1 až y_4) a 3 predeterminované premenné (x_1 až x_3). Analyzovaný model nech je určený touto sústavou stochastických rovníc:

$$\begin{array}{rcl}
 -y_1 & a_{13}y_3 & a_{14}y_4 & b_{11}x_1 & b_{13}x_3 = u_1, \\
 -y_1 & a_{23}y_3 & & b_{22}x_2 & b_{23}x_3 = u_2, \\
 -y_2 & a_{33}y_3 & a_{34}y_4 & b_{31}x_1 & b_{33}x_3 = u_3, \\
 -y_2 & & a_{44}y_4 & & b_{43}x_3 = u_4.
 \end{array}$$

Tabuľka 1

Matica koeficientov [M]

y_1	y_2	y_3	y_4	x_1	x_2	$x_3=1$
-1	0	a_{13}	a_{14}	b_{11}	0	b_{13}
-1	0	a_{23}	0	0	b_{22}	b_{23}
0	-1	a_{33}	a_{34}	b_{31}	0	b_{33}
0	-1	0	a_{44}	0	0	b_{43}

(24)

Tabuľka 2

Rovnica	$G_{gg} + K_{kk}$ (počet núl)	$G-1$	Porovnanie	Rozmerová identifikácia
1	2	3	$2 < 3$	podidentifikovaná
2	3	3	$3 = 3$	presne identifikovaná
3	2	3	$2 < 3$	podidentifikovaná
4	4	3	$4 > 3$	preidentifikovaná

Model je zapísaný tak, aby bolo možné jednoducho zostrojiť maticu koeficientov M . V tabuľkovej forme matice M sú pre lepšiu orientáciu zapísané v jej hlavičke jednotlivé endogénne a predeterminované premenné, ktorým patria príslušné koeficienty (tab. 1).

Predeterminovaná premenná x_3 je z definície rovná jednotke, pretože koeficienty $b_{13} \dots b_{43}$ sú absolútnymi členmi rovníc.

Podľa rozmerovej podmienky identifikácie (14a) musí byť súčet koeficientov všetkých premenných, ktoré nevystupujú v príslušnej rovnici (a majú tu teda hodnotu 0), rovný alebo väčší ako počet endogénnych premenných zmenšený o jednotku. V uvedenom prípade je $G - 1 = 4 - 1 = 3$. Stačí teda zistiť počet núl v každom riadku a z porovnania s hodnotou $G-1$ možno rovnicu identifikovať. Zistenie možno zostaviť do prehľadu (tab. 2).

Rozmerové kritérium identifikácie je síce nevyhnutné, ale nie postačujúce. Ak sa zistilo, že rovnice (1) a (3) nie sú identifikované, nespĺňajú preto ani nevyhnutné kritérium identifikácie, uvedené zistenie je už definitívne; je nemožné, aby sa na základe hodnotného kritéria zistilo niečo iné. V prípade rovníc (2) a (4) je situácia iná. Rovnice vyhovujú nevyhnutnej (rozmerovej) podmienke; treba ešte preskúmať, či vyhovujú aj postačujúcej hodnotnej podmienke identifikácie.

Hodnotná podmienka druhej rovnice sa určí takto: v matici M sa zamení dru-

Tabuľka 3

y_1	y_3	y_2	y_4	x_2	$x_3=1$	x_1
-1	a_{23}	0	0	b_{22}	b_{23}	0
-1	a_{13}	0	a_{14}	0	b_{15}	b_{11}
0	a_{33}	-1	a_{34}	0	b_{33}	b_{31}
0	0	-1	a_{44}	0	b_{45}	0

hý riadok s prvým, čím sa identifikovaná rovnica stane prvou rovnicou modelu; ďalej stĺpce M sa musia preskupiť tak, aby v tejto skúmanej, teraz už prvej rovnici boli v matici A umiestnené najprv nenulové koeficienty (G_g) a potom nulové (G_{gg}), a podobne, v matici B najprv nenulové (K_k) a potom nulové (K_{kk}) koeficienty. Takto upravenú maticu ukazuje tabuľka 3.

Prerušované čiary určujú delenie matice M opísané (15). Matica $M_{gg} M_{kk}$, ktorej hodnosť je podľa (23) rozhodujúca pre identifikovanie druhej rovnice modelu, vyzerať teda takto:

$$M_{gg} M_{kk}^{(2)} = \begin{bmatrix} 0 & a_{14} & b_{11} \\ -1 & a_{34} & b_{31} \\ -1 & a_{44} & 0 \end{bmatrix}. \quad (25)$$

Z hľadiska praktického postupu pri identifikácii je vhodné si všimnúť, že maticu (25) možno konštruovať aj priamo z matice (24), pretože ju tvoria prvky toho stĺpca, ktorý má v skúmanej (v matici (25) druhej) rovnici nulu. Pre štvrtú rovnicu, ktorej identifikáciu treba tiež upresniť pomocou hodnotnej podmienky, možno teda z (24) priamo určiť

$$M_{gg} K_{kk}^{(4)} = \begin{bmatrix} -1 & a_{13} & b_{11} & 0 \\ -1 & a_{23} & 0 & b_{22} \\ 0 & a_{33} & b_{31} & 0 \end{bmatrix}. \quad (26)$$

Hodnostná podmienka identifikácie 2. rovnice sa určí z porovnania hodnosti matice (25) s hodnotou $G-1 = 3$. Pretože niet dôvodu predpokladať, že by determinant tejto matice nemohol mať nenulovú hodnotu, jej hodnosť je rovná 3, takže druhá rovnica je tiež identifikovaná. To isté platí aj o matici (26). Hodnostná podmienka preto odobruje predbežné (rozmerové) určenie identifikácie druhej rovnice a mení toto určenie pri štvrtej rovnici z „preidentifikovaná“ na „presne identifikovaná“. Vzhľadom na situáciu v rovniciach 1 a 3 je však model ako celok neidentifikovaný.

Komponenty matíc (25) a (26) sú v štádiu identifikácie modelu neznáme parametre: tvrdenie o hodnosti týchto matíc nie je preto, prísne vzaté, exaktné, pretože teoreticky je možné, aby hodnosť týchto matíc bola menšia, ako je počet ich riadkov. Z tohto dôvodu sa niekedy v praktických výpočtoch identifikácie

postupuje len podľa rozmerovej podmienky a jej splnenie sa, trochu nepresne, považuje nielen za nevyhnutné, ale aj postačujúce kritérium identifikácie.

Komp'exný ekonometrický model pozostáva nielen z rovníc správania, ale aj z identít. O týchto zatiaľ nebola reč, lebo *identita je a priori presne identifikovanou rovnicou modelu*. Je to tak preto, že identita je deterministickým vzťahom, ktorý na základe ekonomickej teórie určuje koeficienty veličín ako 1 alebo -1 ; pretože v identite niet ani absolútneho člena, niet v nej žiadneho koeficienta, ktorý treba odhadovať. Niet preto dôvodu uplatňovať na identity akékoľvek kritériá identifikácie. Táto skutočnosť umožňuje pri identifikácii modelu uplatniť jeden z týchto postupov:

a) Identity možno substituovať do ostatných rovníc modelu (čím sa zníži počet premenných a počet rovníc); tento postup núti k zavedeniu podmienok o hodnotách ostatných koeficientov a tieto podmienky treba v ďalšom analyzovať. Preto je jednoduchší druhý postup, pri ktorom

b) identity sa ponechajú v systéme rovníc. V tomto prípade nie je síce potrebné uvažovať o identifikácii identít, treba ich však brať do úvahy pri počítaní počtu premenných modelu a jeho rovníc, počítajú sa teda medzi G rovnice modelu. V tomto prípade rozmerová podmienka môže niekedy ukázať ich neidentifikáciu, ale rozhodujúca hodnotná podmienka ich identifikáciu vždy potvrdí.

2. Problém identifikácie čiastkového modelu

Identifikácia určitej štrukturálnej rovnice komplexného ekonometrického modelu rieši problém vzťahu rovnice k ekonomickej štruktúre, naďalej však ponecháva otvorený problém identifikácie tejto rovnice ako otázku jej konfrontácie s ekonomicou teóriou. V tomto sa problém identifikácie jednej rovnice komplexného modelu zhoduje s identifikáciou jednorovnicového (čiastkového) modelu.

Problém identifikácie čiastkového ekonometrického modelu možno vhodne vysvetliť na prípade používania časovo oneskorených veličín (implicitná dynamizácia modelu). Po konkrétnom príklade možno siahnuť do oblasti spotrebných funkcií. Tu sa celková spotreba v určitom čase (C_t) môže vysvetľovať nielen úrovňou národného dôchodku dosiahnutou v tom istom čase (Y_t), ale aj jeho úrovňou z predchádzajúcich období ($Y_{t-1}, Y_{t-2} \dots Y_{t-j}$). Teoretické zdôvodnenie takéhoto postupu je v tzv. téze zotrvačnosti spotreby, podľa ktorej objem spotreby má tendenciu pretrvávajúť v dôsledku návykov, dosiahnutej životnej úrovne a podobne. Lineárna formulácia konštruovanej spotrebnej funkcie môže mať potom tvar

$$C_t = a + a_0 Y_t + a_1 Y_{t-1} + a_2 Y_{t-2} + \dots + a_j Y_{t-j} + u_t = a \sum_{j=0}^T a_j Y_{t-j} + u_t, \quad (27)$$

kde $j = 0 \dots T$ a znamená počet uvažovaných období. Každý z koeficientov a_j predstavuje intenzitu pôsobenia oneskorenej úrovne dôchodku na spotrebu C_t ; pretože možno predpokladať, že tento vplyv postupne klesá, je $a_0 > a_1 > a_2 \dots > a_{t-j}$. Ide o prípad, ktorý sa všeobecne nazýva *rozložením* oneskorenia.

S analogickým použitím rozložených oneskorení sa možno stretnúť vo výrobných funkciách (veková štruktúra fondov), v investičných funkciách a inde.

2.1 Koyckovo zjednodušenie a transformácia

Použitím zovšeobecnenej symboliky možno (27) zapísať

$$y_t = a + a_0 x_t + a_1 x_{t-1} + u_t = a + \sum_{j=0}^T a_j x_{t-j} + u_t. \quad (28)$$

Pretože o veličine x_t je práve toľko pozorovaní, koľko má rovnica (28) koeficientov, ktoré treba štatisticky odhadnúť, táto formulácia je v praktickom riešení problému nepoužiteľná. Počet parametrov rovnice možno znížiť tak, že o správaní koeficientov sa zavedie určitý predpoklad. Koyckovo zjednodušenie situácie je v tom, že sa predpokladá, že hodnoty koeficientov a_j klesajú geometricky:

$$a_j = k \cdot \lambda^j \quad \text{pre } 0 < \lambda < 1; j = 0 \dots \infty,$$

kde k je konštanta. Tento predpoklad vedie pre $j \rightarrow \infty$ k tomu, že aj hodnota koeficientov postupne klesá na nulu.

Prijaté zjednodušenie nemá zatiaľ zjavný význam, pretože na pravej strane rovnice (28) sa stále nachádza nekonečný počet oneskorení, a teda aj pozorovaní. Koyckova transformácia [3] spočíva v nasledovnom postupe.

Rovnica (28) nadobúda po zavedení prijatého predpokladu o a_j tvar

$$y_t = a + \sum_{j=0}^{\infty} k \lambda^j x_{t-j} + u_t \quad (29)$$

a po rozpísaní

$$y_t = a + k [x_t + \lambda x_{t-1} + \lambda^2 x_{t-2} + \lambda^3 x_{t-3} + \dots] + u_t. \quad (30)$$

Tento vzťah platí aj pre obdobie y_{t-1} , keď má tvar rovnice (31), v ktorej sú už obidve strany vynásobené konštantou λ :

$$\lambda (y_{t-1}) = \lambda a + k [\lambda x_{t-1} + \lambda^2 x_{t-2} + \lambda^3 x_{t-3} + \dots] + \lambda u_{t-1}. \quad (31)$$

Ak sa od rovnice (30) odčíta rovnica (31), platí

$$y_t - \lambda y_{t-1} = a(1 - \lambda) + k x_t + (u_t - \lambda u_{t-1}),$$

z čoho po dosadení za $(u_t - \lambda u_{t-1} = u'_t)$ a po úprave je

$$y_t = a(1 - \lambda) + k x_t + \lambda y_{t-1} + u'_t. \quad (32)$$

2.2 Hypotéza oneskorených vplyvov (zotrvačnosti)

Opísané Koyckovo zjednodušenie a jeho transformácia vedie na základe výsledkov rovnice (32) ku konštatovaniu, že hypotézu oneskorených vplyvov (28)

možno formulovať ako závislosť vysvetľovanej veličiny (y_t) od súčasnej hodnoty vysvetľujúcej veličiny (x_t) a od jedinej oneskorenej hodnoty vysvetľovanej veličiny (y_{t-1}). V ekonomickej interpretácii to znamená, že vplyv všetkých oneskorení vysvetľujúcej veličiny možno pochopiť ako vplyv samej vysvetľovanej veličiny oneskorenej o jedno obdobie. V tomto zmysle možno pôvodnú stochastickú rovnicu (27) zapísať v tvare

$$C_t = \alpha + k Y_t + \lambda C_{t-1} + u'_t, \quad (33)$$

kde $\alpha = a(1-\lambda)$; zápis spotrebnej funkcie v tvare (33) je však kasickým zápisom tejto funkcie (vyjadrujúcej tézu zotrvačnosti pomocou *spotreby* oneskorenej o jedno obdobie).

Teraz treba položiť otázku: je rovnica (33) vyjadrením len hypotézy oneskorených vplyvov, takže ju nemožno interpretovať ako odraz žiadnej inej ekonomickej hypotézy? Ak by to tak bolo, rovnica (33) je identifikovaným modelom spotreby. V skutočnosti to však tak nie je, lebo k rovnakej formulácii modelu vedie aj ďalšia hypotéza.

2.3. Hypotéza prispôsobujúcich sa očakávaní

Správanie spotreby v určitom období (C_t) možno vysvetliť aj vzhľadom na budúci, očakávaný dôchodok (\hat{Y}_{t+1}), ktorý sa, pravda, nemusí zhodovať so skutočne dosiahnutým dôchodkom (Y_{t+1}). Táto hypotéza vychádza z tzv. tézy istoty (alebo neistoty), podľa ktorej spotrebiteľia organizujú svoju súčasnú spotrebu s ohľadom na svoj predpokladaný dôchodok, o čom svedčia aj pôžičkové nákupy, doplnkové pôžičky a pod. Pri použití všeobecnej symboliky možno túto tézu formalizovať výrazom

$$y_t = \beta + \delta \hat{x}_{t+1} + u_t. \quad (34)$$

Ďalej treba zaviesť predpoklad o mechanizme vytvárania očakávaných hodnôt \hat{x}_{t+1} ; možno ho vyjadriť napríklad tak, že spotrebiteľia prispôbujú svoje očakávania v budúcom období (\hat{x}_{t+1}) podľa skúseností zo splnenia očakávanej hodnoty v súčasnom období (\hat{x}_t). Ak bude

$$\hat{x}_{t+1} = \hat{x}_t + (1-\gamma) \cdot (x_t - \hat{x}_t) \text{ pri } 0 \leq \gamma < 1, \quad (35)$$

vyjadri sa tým, že výška očakávanej hodnoty (\hat{x}_{t+1}) bude taká istá, ako bola očakávaná hodnota v súčasnom období, prispôbená miere jej splnenia (časti $(1-\gamma)$) z nespĺneného očakávania ($x_t - \hat{x}_t$). Ak bolo minulé očakávanie splnené ($x_t = \hat{x}_t$), nebude sa budúce očakávanie nijako korigovať (prispôbovať) vzhľadom na súčasné ($\hat{x}_{t+1} = \hat{x}_t$); ak však bude napríklad $x_t > \hat{x}_t$, bude aj očakávaná hodnota $\hat{x}_{t+1} > \hat{x}_t$, adekvátne sa jej prispôbí, a to intenzitou, ktorú udáva veľkosť neznámej konštanty γ .

Bližšie preskúmanie mechanizmu prispôbovania očakávaní skutočným (mi-

nulým) pozorovaným hodnotám možno urobiť po roznásobení a po úprave vzťahu (35) na

$$\hat{x}_{t+1} = (1-\gamma)x_t + \gamma \hat{x}_t.$$

Postupnou substitúciou sa potom odvodí

$$\begin{aligned} \hat{x}_{t+1} &= (1-\gamma)x_t + \gamma \hat{x}_t \\ &= (1-\gamma)x_t + \gamma [(1-\gamma)x_{t-1} + \gamma (\hat{x}_{t-1})] \\ &= (1-\gamma)x_t + \gamma (1-\gamma)x_{t-1} + \gamma^2 [(1-\gamma)x_{t-1} + \gamma \hat{x}_{t-2}] \\ &= \text{atd.}, \text{ čo možno skráteno zapísať} \end{aligned}$$

$$\hat{x}_{t+1} = (1-\gamma) \sum_{j=0}^{\infty} \gamma^j x_{t-j}.$$

Ak sa tento výsledok substituuje do pôvodnej rovnice (34), platí

$$y_t = \beta + \delta (1-\gamma) \sum_{j=0}^{\infty} \gamma^j x_{t-j} + u_t,$$

čo je však presné znenie rovnice (29), keďže konštanty sa budú rovnať ($a = \beta$, $k = \delta (1-\gamma)$). Uplatnením Koyckovej transformácie sa preto opäť získa vzťah totožný s (32), ktorý vedie k tej istej spotrebnej funkcii, ako ju formuluje rovnica (33).

Zo záverov predošlých častí vyplýva, že konštrukcia modelu spotreby v tvare $C_t = f(Y_t, C_{t-1})$ podľa (33) rovnako dobre vyjadruje hypotézu oneskorených vplyvov — zotrvačnosti, ako aj hypotézu prispôsobujúcich sa očakávaní. Uvažovaný model spotreby je preto neidentifikovaný: nech sa na odhad parametrov funkcie (33) aplikujú metódy regresnej analýzy akokoľvek presne, niet po ich kvantifikácii možnosti obe hypotézy odlíšiť.

Problém identifikácie čiastkových modelov sa vo výskume a v literatúre často zanedbáva (pozri napr. [4]), inokedy sa pertraktuje len v súvislosti s komplexnými ekonometrickými modelmi (napr. v [2] a [5]). Naše závery svedčia o tom, že problém identifikácie nemožno zúžiť len na formálnu stránku veci, pretože sa za ňou vždy skrýva zásadná otázka vzťahu medzi modelom a ekonomickou teóriou.

3. Dôsledky neidentifikácie modelu

Neidentifikácia ekonometrického modelu je predovšetkým dôsledkom špecifikácie premenných a v komplexnom modeli aj špecifikácie rovníc modelu. Zmena špecifikácie modelu je nástrojom zabezpečenia jeho identifikácie. Ako príklad možno uviesť špecifikovanie ďalšej premennej v čiastkovom modeli spotreby (33), napríklad úspor obyvateľstva, nula-jedničkovej premennej viazanej na pohyb akumulácie a podobne, čím by bolo možné dosiahnuť identifikáciu modelu (významnosť zaradenia ďalších vysvetľujúcich premenných by, pravda, bolo treba testovať).

Neidentifikácia ekonometrického modelu spôsobuje zníženie ekonomickej výrokovej schopnosti parametrov modelu a znepresňuje prognostické aplikácie modelu. V komplexných ekonometrických modeloch pristupujú k týmto dôsledkom neidentifikácie aj vážne problémy štatistického odhadu parametrov modelu. Presná identifikácia komplexného ekonometrického modelu umožňuje odhad redukovaných parametrov pomocou metódy najmenších štvorcov alebo metódy maximálnej vierohodnosti (obe poskytujú v tomto prípade totožné odhady); z odhadnutých redukovaných parametrov možno potom spätne vypočítať jednoznačné hodnoty štrukturálnych parametrov. Tento postup odhadu parametrov štrukturálnej formy modelu sa v literatúre označuje za nepriamu metódu najmenších štvorcov. Dôležitým znakom odhadu redukovaných parametrov je to, že ide o ich neskreslený a efektívny odhad. Ak je komplexný ekonometrický model preidentifikovaný, treba na odhad jeho parametrov použiť iné metódy, ktoré nikdy nezahŕňajú prípad spätného výpočtu štrukturálnych parametrov z odhadnutých hodnôt redukovaných parametrov.

Literatúra

- [1] JOHNSTON, J.: *Econometric Methods*. London, McGraw-Hill Book Company, Inc., 1963.
- [2] STRNAD, V. — WALTER, J.: *Ekonometrie a její metody*. Ekon. mat. Obz., 1968, č. 3.
- [3] KOYCK, L. M.: *Distributed Lags and Investment Analysis*. Amsterdam, North Holland 1954.
- [4] MOKRÝ, V. — HARNA, Š.: *Makroekonomické spotrebné funkcie a prognózy finálnej spotreby obyvateľstva*. Ekon. Čas., 19, 1971, č. 10.
- [5] UNČOVSKÝ, L.: *Ekonometria a její metody*. Ekon. Čas., 19, 1971, č. 6.

ИДЕНТИФИКАЦИЯ ЭКОНОМЕТРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ

ГАРАЙ, Владислав

Идентификация эконометрической модели включает в себя два аспекта: проблему идентификации уравнений модели к данной экономической структуре и проблему идентификации параметров уравнений модели. В статье предлагается наглядное обоснование оценочного и размерного условия идентификации в редуцированной и структурной форме модели, причем указывается на то, что использование распределенно-запаздывающих объяснительных переменных в результате может иметь неидентифицируемость параметров модели, когда нет их единой экономической интерпретации.

Автор статьи приходит к заключению, что проблема идентификации экономической модели является принципиальным вопросом отношения модели к экономической теории. Единую экономическую выразительную способность можно присудить только строго идентифицированным моделям.

IDENTIFICATION OF THE ECONOMETRIC MODEL

GARAJ, Vladislav

The identification of an econometric model comprises two aspects: the problem of identification of individual equations with regard to the economic structure and that of identification of the one-equation model parameters. The paper presents a short derivation of rank and order conditions of identification within the reduced and structural form of the model and an example of their application. A separate part deals with the problem of identification of one-equation model parameters; it is stated that the application of distributed lagged explaining variables may lead to the non-identifiability of the model, when there is no unique economic interpretation of the particular parameters.

Author comes to the conclusion that the identification problem is a basic question of the relationships between the model and the economic theory. A unique economic interpretation may be ascribed only to an exactly identified econometric model.

Diskusia

Postavenie a funkcie devízového kurzu v krajinách RVHP

BALÁŽIK, Milan

V procese prebiehajúcej vedeckotechnickej revolúcie je socialistická ekonomická integrácia organicky spojená so zabezpečovaním vyššej úrovne produktivity spoločenskej práce v porovnaní s vyspelými kapitalistickými krajinami. Vytvorenie optimálneho národohospodárskeho komplexu, ktorý by umožnil splnenie tejto úlohy v jednotlivých krajinách RVHP, nie je možné bez existencie efektívnych vonkajších ekonomických vzťahov.

Národné, ako aj celkové záujmy integrovaných socialistických ekonomík si vyžadujú existenciu spoľahlivých spôsobov hodnotenia ich účasti na spolupráci i ekonomicky zdôvodnené nástroje stimulovania integračných procesov. Celý proces prehlbovania a zdokonaľovania vzájomnej hospodárskej spolupráce spočíva na organickej spätosti koordinácie plánov, ako základnej metódy organizácie socialistickej spolupráce, so širším využívaním tovarovo-peňažných vzťahov, a to tak vnútri jednotlivých národných ekonomík, ako aj vo sfére ich vzájomných zahraničných vzťahov. Nemalá úloha pripadá pri realizácii týchto zámerov zdokonaľovaniu ich devízovo-finančných vzťahov.

Problematike zdokonaľovania devízovo-finančných vzťahov je venovaná značná pozornosť aj v Komplexnom programe ďalšieho prehlbovania a zdokonaľovania spolupráce a rozvoja socialistickej integrácie členských krajín RVHP. Vyplýva to zo skutočnosti, že rozvoj spolupráce vo sfére výroby, vedeckotechnickej, obchodnej, ako aj v ostatných oblastiach je podmienený tiež zdokonaľovaním devízovo-finančných vzťahov a naopak, zdokonaľovanie týchto vzťahov je podmienené prehlbovaním spolupráce v uvedených sférach.

V týchto podmienkach veľký význam nadobúda využívanie devízového kurzu ako nástroja, pomocou ktorého sa určuje ekonomická efektívnosť rôznorodých foriem ekonomickej spolupráce a ktorý pomáha vyjadriť ekonomickú zainteresovanosť zúčastnených krajín na jej rozšírení.

1. Podstata devízového kurzu a jeho postavenie

Devízový kurz možno vo všeobecnosti charakterizovať ako jednu zo špecificky objektívne pôsobiacich peňažných kategórií, spojenú s existenciou a ekonomickou úlohou peňazí. Devízový kurz ako peňažná kategória vyjadruje vzťah dvoch sfér, a to jednak sféry národnej ekonomiky, kde vzniká, formuje sa a kvantitatívne vymedzuje hodnotová charakteristika danej menovej jednotky, jednak svetovej ekonomiky, kde reálny vzťah národnej meny k zahraničným menám sa prejavuje a oceňuje zvonka. Vo svojej vonkajšej forme je devízový kurz „cenou“ meny, vyjadrenou v iných menách.

Rozhodujúci význam pri posudzovaní vzťahov, ktoré vyjadruje devízový kurz, má vzťah medzi národnou peňažnou jednotkou a medzinárodnou menou, využívaný na vyjadrenie miery medzinárodnej hodnoty a vystupujúci vo funkcii prostriedku medzinárodných platieb.

Pri analýze úlohy devízového kurzu je potrebné vychádzať z existencie dvoch uvedených sfér jeho pôsobenia. Každá z nich je charakterizovaná špecifickými podmienkami, ktoré majú vplyv na fungovanie devízového kurzu. Tieto dve sféry sa nachádzajú v organickom vzájomnom vzťahu, čo podmieňuje nevyhnutnosť paralelného rozvoja podmienok a vytvorenia predpokladov v oboch sférach pre praktické pôsobenie devízového kurzu a realizáciu jeho úloh.

Vo sfére národnej ekonomiky krajiny pôsobia faktory a vytvárajú sa predpoklady, ktoré majú rozhodujúci význam pre vymedzenie úlohy a prejav funkcií devízového kurzu. Špecifická osobitosť prejavu podstaty devízového kurzu v súčasných podmienkach rozvoja národnej ekonomiky každej zo socialistických krajín sa ukazuje predovšetkým v tom, že meny týchto krajín majú vnútorný charakter, teda v medzinárodných platbách sa nezúčastňujú. Národné systémy cien socialistických krajín sa sformovali a ďalej sa formujú pod vplyvom špecifických národných podmienok.

Vo sfére vzájomných medzištátnych ekonomických vzťahov členských krajín RVHP sa platby vo vzájomnom obchode uskutočňujú v kolektívnej mene (predovšetkým rubloch) a kontraktné ceny sa určujú v tejto mene na základe očistených cien svetového trhu. Procesy rozvoja a zmeny vnútorných cien, vplývajúcich na kúpyschopnosť národných mien týchto krajín, v ich vzájomnom obchode nepôsobia a nevplývajú na seba navzájom.

Pri hodnotení podstaty devízového kurzu sa v socialistickej ekonomickej vede najčastejšie vychádza z troch základných aspektov.¹ Devízový kurz sa chápe ako:

— ekonomický ukazovateľ relácie vnútorného a zahraničného cenotvorného okruhu;

— kategória vyjadrujúca vzájomný vzťah národnej a medzinárodnej hodnoty, ktorá sa meria množstvom spoločensky nutnej práce obsiahnutej vo svetových menách;

— vyjadrenie ekonomickej dynamiky danej krajiny vo vzťahu k ostatným

¹ Pozri referáty zo sympózia *O teoretických problémoch devízovo-finančných vzťahov vo svetovej socialistickej sústave*, ktoré sa uskutočnilo v r. 1973 v Moskve.

krajinám vzťahom celého komplexu ekonomických veličín danej krajiny analogicky k veličinám krajín porovnávaných.

Z tohto vymedzenia podstaty a úlohy devízového kurzu možno vychádzať pri analýze funkcií devízového kurzu v podmienkach plánovanej socialistickej ekonomiky.

2. Základné funkcie devízového kurzu národných mien socialistickej krajín

Devízový kurz ako špecifická peňažná kategória je spojený s ekonomickou úlohou peňazí v jednotlivých sociálno-ekonomických formáciách. Aj funkcie devízového kurzu socialistickej krajiny je preto nevyhnutné odvodiť z celkových funkcií peňažných kategórií za socializmu.

V závislosti od existujúcich ekonomických a politických podmienok a konkrétnych úloh socialistickej krajiny, peňažné kategórie a ich funkcia, a teda aj devízový kurz a jeho funkcie, môžu mať rôzny priestor pre svoje pôsobenie. Socialistický štát, alebo spoločenstvo socialistických štátov celkovo, môže využívať tieto funkcie v rôznych etapách ekonomického rozvoja v rôznom rozsahu. Jednako však devízový kurz sa musí posudzovať ako ekonomický nástroj, ktorého úlohou je aktívne vplývať a cieľavedome pôsobiť na rozvoj zahraničnoobchodných vzťahov medzi krajinami, na zvýšenie efektívnosti týchto vzťahov, ako aj na celkovú intenzifikáciu hospodárskej spolupráce v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie.

Devízovému kurzu národnej meny sú v socialistickej ekonomickej teórii priradené najčastejšie tieto funkcie:

- a) porovnávací,
- b) znovurozdeľovací,
- c) stimulačný,
- d) cenotvorný.

Pri rozbere špecifických funkcií devízového kurzu je potrebné vychádzať z podstaty jednotlivých funkcií, vymedziť ich konkrétny obsah a rozobrať podmienky pôsobenia týchto funkcií.

a) Porovnávací funkcia devízového kurzu

Základnou funkciou peňazí a všetkých peňažných kategórií je porovnávací funkcia. Pre peniaze všeobecne má táto funkcia špecifický obsah, je mierou hodnoty. Takáto porovnávací funkcia je vlastná aj devízovému kurzu.

Osobitosť prejavu porovnávacej funkcie devízového kurzu spočíva v tom, že devízový kurz vo svojej podstate nie len meria hodnotu nejakých vecí alebo výsledky nejakých procesov, ale porovnáva aj vzájomné vzťahy jednotiek rôznych národných alebo kolektívnych mien.

Obsah porovnávacej funkcie devízového kurzu národných mien socialistickej krajiny spočíva v porovnaní kúpyschopnosti jednotky národnej meny na národnom trhu s kúpyschopnosťou jednotky meny, ktorá sa zúčastňuje v medzinárodných platbách v zahraničnom obchode. Touto menou môže byť buď medzinárodná

socialistická kolektívna mena (prevoditeľný rubel) na medzinárodnom trhu členských krajín RVHP, buď voľne vymeniteľná mena kapitalistickej krajiny, ktorá slúži ako platobný prostriedok na svetovom kapitalistickom trhu.

Pôsobenie jednotlivých funkcií devízového kurzu je určené nielen ich ekonomickým obsahom, ale aj objektívnymi sociálno-ekonomickými, politickými a inými podmienkami, v rámci ktorých devízový kurz existuje a pôsobí. Tieto podmienky možno rozdeliť z rôznych hľadísk. Pre rozbor pôsobnosti devízového kurzu národných mien socialistických krajín sa ukazuje ako najvhodnejšie rozdelenie pôsobenia podľa vnútorných a vonkajších podmienok. Možno to zdôvodniť tým, že devízový kurz je kategóriou národného, a zároveň aj medzinárodného charakteru, spájajúcou národnú ekonomiku so svetovou ekonomikou. Vnútorné a vonkajšie podmienky pôsobenia devízového kurzu sa prirodzene navzájom preplätajú.

Pri skúmaní pôsobenia porovnávacej funkcie podľa uvedeného rozdelenia možno do vnútorných podmienok fungovania tejto funkcie devízového kurzu národných mien socialistických krajín zaradiť:

- socialistické plánované hospodárstvo založené na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov;
- štátny zahraničnoobchodný a devízový monopol;
- systém riadenia a plánovania národného hospodárstva v zahraničnej ekonomickej oblasti;
- systém vnútornej tvorby cien;
- charakter národnej meny, najmä otázku jej vymeniteľnosti a účasti v medzinárodných platbách;
- reálnosť určenia devízového kurzu socialistickým štátom.

Plánovitý charakter socialistického národného hospodárstva, spolu so zahraničnoobchodným a devízovým monopolom socialistického štátu, určuje, podľa nášho názoru, pôsobenie porovnávacej funkcie devízového kurzu v dvoch smeroch.

Prvý smer spočíva v tom, že vnútorná kúpyschopnosť meny a iné kurzotvorné faktory vnútorného charakteru sa socialistickým štátom určujú a rozvíjajú plánovite. To znamená, že vnútorná strana vzťahov, ktoré porovnáva devízový kurz, má stály charakter, jej rozvoj možno predvídať. Ohraničuje, alebo skôr, vylučuje sa vplyv živelných faktorov, ktoré by mohli narušiť porovnanie reálneho vzťahu kúpyschopnosti. Za socializmu sa devízový kurz, a teda porovnanie vzťahov kúpyschopnosti rôznych mien medzi socialistickými krajinami, môže stať predmetom plánovania.

Druhým smerom je využívanie porovnávacej funkcie devízového kurzu v procese plánovania, a to tak na makroekonomickej, ako aj mikroekonomickej úrovni, i v riadení a pri realizácii plánov. Systém riadenia a plánovania národného hospodárstva vplýva najmä na to, v akej miere a kde sa využíva porovnávacia funkcia devízového kurzu.

Od spôsobu vnútornej tvorby cien v rozhodujúcej miere závisí presnosť, s akou devízový kurz prostredníctvom svojej porovnávacej funkcie môže vyjadrovať vzťahy národných, spoločensky nutných nákladov výroby k medzinárodným

(svetovým) cenám. Táto skutočnosť vplýva konkrétne na výsledky výpočtu efektívnosti zahraničnoobchodných opatrení, pričom tento vplyv viac pôsobí v prepočtoch na úrovni celého národného hospodárstva. Čím viac sa vnútorné ceny odkláňajú od národných, spoločensky nutných nákladov, tým menej reálne sú výpočty efektívnosti pomocou devízového kurzu, ak sa nepoužívajú dopĺňajúce faktory.

Charakter národnej meny vplýva na činnosť porovnávacej funkcie devízového kurzu. Vzťah kúpyschopnosti vymeniteľnej meny, zúčastnenej v medzinárodných platbách, k druhým vymeniteľným menám možno určiť viac-menej priamo, vychádzajúc z kúpyschopnosti týchto mien na svetovom trhu. V socialistických krajinách národné meny sú v súčasnom období vnútorné, a teda nevymeniteľné. Prakticky to znamená, že porovnanie kúpyschopnosti sa uskutočňuje v zásade medzi vnútornými cenami (v národnej mene) a svetovými cenami (v mene pôsobiacej v medzinárodných platbách). Oblasť pôsobnosti porovnávacej funkcie devízového kurzu je v týchto podmienkach obmedzená.

Z uvedeného môžeme vyvodiť, že reálnosť devízového kurzu národných mien sa chápe v tom zmysle, že devízový kurz musí objektívne odrážať priemerné reálne vzťahy vnútorných a svetových cien. Čím je devízový kurz reálnejší, s tým väčším účinkom môže slúžiť ako nástroj ekonomického porovnávania.

K vonkajším podmienkam pôsobenia porovnávacej funkcie devízového kurzu národných mien socialistických krajín, podľa nášho názoru, patrí:

- dosiahnutá úroveň socialistickej ekonomickej integrácie, a to najmä existencia socialistickej medzinárodnej kolektívnej meny (prevoditeľného rubľa), systém cenovej tvorby na trhu krajín RVHP, úroveň spoločnej plánovacej činnosti, úroveň medzinárodnej špecializácie a kooperácie, rozvoj medzinárodných hospodárskych organizácií a iné;

- existencia a rozvoj kapitalistickej menovej sústavy;

- systém cenovej tvorby a rozvoj cien na kapitalistickom svetovom trhu.

Existencia socialistickej kolektívnej meny (prevoditeľného rubľa) a rast jej úlohy sú jedným z určujúcich faktorov pre pôsobenie porovnateľnej funkcie devízového kurzu národných mien členských krajín RVHP. Prostredníctvom kurzu národných mien k prevoditeľnému rubľu sa určujú kurzy národných mien medzi sebou navzájom. Od fungovania prevoditeľného rubľa, zvlášť od plnenia funkcie miery hodnoty na medzinárodnom trhu RVHP a od rastúceho rozsahu jeho použitia, v mnohom závisí presnosť porovnávacej funkcie kurzu národných mien.

Systém cenovej tvorby na trhu RVHP je tesne spojený s prevoditeľným rubľom a v značnej miere vplýva na presnosť pôsobenia porovnávacej funkcie. Domnievame sa, že to možno vysvetlí tým, že reálnosť ekonomických prepočtov pomocou devízového kurzu je tým väčšia, čím lepšie zodpovedajú konkrétne ceny medzinárodnej hodnote. Ešte aj teraz existujú určité rozdiely² medzi cenami za rovnaký

² Tieto rozdiely medzi cenami za rovnaký tovar sú niekedy motivované aj príčinami politického charakteru (napr. v NDR).

tovar vo vzájomnom obchode krajín RVHP, čo prirodzene sťažuje porovnanie kúpyschopnosti.

Spoločná plánovacia činnosť krajín RVHP nadobúda stále väčší význam pre pôsobenie porovnávej funkcie devízového kurzu. Na určenie najefektívnejšieho variantu spoločných opatrení, štrukturálnych zmien, špecializácie a kooperácie je nevyhnutné, aby sa spoločná plánovacia činnosť neobmedzovala len na materiálne ukazovatele, ale musia sa využívať aj hodnotové ukazovatele, včítane devízového kurzu, na dosiahnutie čo najefektívnejších výsledkov. V procese spoločnej plánovacej činnosti sa v stále väčšom rozsahu presadzujú dôležité kurzotvorné faktory, ako napr. cena, štruktúra zahraničného obchodu atď., vplývajúce na tie vzťahy, ktoré porovnáva devízový kurz.

Medzinárodná ekonomická spolupráca, špecializácia a kooperácia výroby, vedy a techniky, vznik medzinárodných hospodárskych organizácií, spoločné investície a pod., určujú konkrétne možnosti, sféru a ciele využívania porovnávej funkcie devízového kurzu nielen vnútri krajín, ale aj v medzinárodnej sfére.

Pri rozbere vplyvu faktorov kapitalistickej ekonomiky na činnosť porovnávej funkcie devízového kurzu treba vychádzať z toho, že zavedenie vymeniteľnosti národných mien socialistických krajín ku kapitalistickým menám v dohľadnom čase nebude možné. To znamená, že porovnávací funkcia devízového kurzu v podstate (okrem turistiky a iných neobchodných operácií) pôsobí len vnútri socialistických krajín.

Systém tvorby cien na kapitalistickom svetovom trhu a ich vývoj je ovplyvňovaný rôznymi špekulačnými, konjunkturálnymi a politickými faktormi, ako aj regulačnými zásahmi kapitalistických štátov. Tieto skutočnosti sťažujú porovnanie vzťahov kúpyschopnosti medzi menami socialistických krajín a kapitalistickými menami.

b) Znovurozdeľovacia funkcia devízového kurzu

Výmena tovarov a služieb pomocou peňazí je vždy spojená s vytváraním a využívaním dôchodkov, s procesmi ich rozdelenia a znovurozdelenia. Taká výmena sa uskutočňuje pomocou peňažných kategórií, preto vo všetkých z nich existuje rozdeľovacia alebo znovurozdeľovacia funkcia. Špecifickosť znovurozdeľovacej funkcie devízového kurzu spočíva, podľa nášho názoru, v tomto:

— Devízový kurz obyčajne nerozdeľuje prvotné dôchodky, ale pôsobí pri znovurozdeľovaní dôchodkov. Znovurozdeľovanie prostredníctvom devízového kurzu nevystupuje vždy v čistej podobe. Môže napr. zmeniť čistý dôchodok podnikov pri exporte v porovnaní s dôchodkom z vnútorného odbytu, čo v podstate je znovurozdeľovaním. To isté sa vzťahuje na rozdelenie výhod z medzinárodnej špecializácie a kooperácie.

— Devízový kurz ako kategória spájajúca vnútornú ekonomiku so svetovým hospodárstvom plní znovurozdeľovaciu funkciu tak vnútri národného hospodárstva, ako aj vo vzťahoch medzi krajinami.

— Devízový kurz ako priemerný vzťah vnútorných a svetových cien znovurozdeľuje dôchodky vnútri krajiny v rozsahu, v akom sa ceny za jednotlivé

tovary a služby, resp. skupiny tovarov a služieb odkláňajú od priemerného vzťahu, ktorý vyjadruje.

— Devízový kurz ako vzťah vnútorných a svetových cien v medzinárodných vyrovnaníach znovurozdeľuje výhody vyplývajúce z medzinárodnej výmeny v závislosti od efektívnosti práce v krajinách na jednej strane a od konkrétnych foriem platieb na druhej strane.

— Devízový kurz vo svojej znovurozdeľovacej pôsobnosti, hoci sa zakladá na hodnotových vzťahoch, prakticky pôsobí na základe vzťahu cien, a tým aj zosilňuje znovurozdeľenie vyvolané odklonom cien od hodnoty.

Podľa nášho názoru, plánovitost' vnútornej ekonomiky socialistických krajín, zahraničnoobchodný a devízový monopol štátu vplývajú na pôsobenie znovurozdeľovacej funkcie devízového kurzu tým, že:

— znovurozdeľovacie procesy vyvolané pôsobením devízového kurzu prebiehajú plánovite;

— existuje možnosť brať do úvahy a vedome využívať pôsobenie znovurozdeľovacej funkcie devízového kurzu tak v plánovaní, ako aj v systéme riadenia národohospodárskych jednotiek v spojení so stimulačnou funkciou kurzu;

— vylučuje sa znovurozdeľovanie v záujmoch osobných vlastníkov výrobných prostriedkov, monopolov, špekulantov a tiež znovurozdeľovacie procesy proti-rečiace celospoločenským potrebám.

Systém riadenia a plánovania národného hospodárstva je jedným z určujúcich faktorov konkrétnej formy pôsobenia znovurozdeľovacej funkcie devízového kurzu vnútri krajín. Prejavuje sa to najmä v tom, v akej miere sa pripúšťa pôsobenie znovurozdeľovacej funkcie na úrovni hospodárskych jednotiek. Ak napríklad exportné podniky dostávajú za exportnú produkciu vnútorné veľkoobchodné ceny a rozdiel medzi nimi a exportnými cenami — vypočítanými prostredníctvom devízového kurzu — sa vyrovnáva zo štátneho rozpočtu, znovurozdeľovanie vnútri krajín buď celkom chýba, buď sa uskutočňuje len v oblasti importu, resp. medzi výsledkami exportu a importu celkove. Existencia špeciálnych nástrojov, ako napr. dotácií, subvencií, daní atď., do istej miery skresľuje, resp. oslabuje pôsobenie znovurozdeľovacej funkcie devízového kurzu, no zároveň uplatňovanie týchto nástrojov posilňuje monopol zahraničného obchodu. V čistej podobe znovurozdeľovacia funkcia devízového kurzu pôsobí vtedy, keď exportné podniky dostávajú exportné ceny, prepočítané podľa jednotného devízového kurzu, a spotrebiteľ importných tovarov platí importné ceny (ide o zahraničnoobchodné ceny) prepočítané rovnakým spôsobom. Použitie rôznych prepočítacích koeficientov podľa odvetví, tovarových skupín alebo dohôd deformuje pôsobenie znovurozdeľovacej funkcie devízového kurzu.

Systém vnútornej tvorby cien vo vzťahu k znovurozdeľovacej funkcii hrá osobitnú úlohu pri určení vnútorných cien na importné tovary. Od spôsobu určenia týchto cien závisí, či znovurozdeľovacia funkcia devízového kurzu pôsobí pri importe len na štátny rozpočet, alebo na výdaje všetkých spotrebiteľov importných tovarov. Systém vnútornej tvorby cien môže vplývať aj na znovurozdeľenie výhod pri uskutočňovaní opatrení v oblasti medzinárodnej špecializácie a kooperácie, pri spoločných podnikoch a pod.

Charakter národných mien socialistických krajín, ktoré sú vnútornými menami, v princípe vylučuje medzinárodné znovurozdeľenie vyvolané devízovým kurzom, okrem tých prípadov, keď sa národné meny zúčastňujú v medzinárodných platbách. V prípade medzištátnej turistiky a nových foriem integrácie plní devízový kurz znovurozdeľovaciu funkciu aj v medzinárodnom meradle.

Reálnosť devízového kurzu je rozhodujúcim predpokladom pre to, aby znovurozdeľovacie procesy, podmienené devízovým kurzom, boli ekonomicky zdôvodnené. Každý odklon od reálnosti vedie k znovurozdeľeniu nezodpovedajúcemu priemernému vzťahu vnútorných a svetových cien. Týka sa to tak vnútorného znovurozdeľenia, ako aj znovurozdeľenia v medzištátnych vzťahoch.

Existencia socialistickej medzinárodnej kolektívnej meny, jej použitie vo vzájomnom zahraničnom obchode krajín RVHP a v iných medzinárodných platbách ohraňuje znovurozdeľovacie pôsobenie devízového kurzu národných mien v medzinárodných devízových vzťahoch. To isté sa vzťahuje na systém cenovej tvorby na trhu krajín RVHP, ktorý nie je v zásade spojený s národnými cenami alebo nákladmi. Čím viac sa rozširuje sféra použitia prevoditeľného rubľa na základe cien nezávislých od národných nákladov, tým menej, prirodzene, kurzy národných mien vplývajú na znovurozdeľenie výhod medzinárodnej deľby práce podľa jednotlivých krajín.

Na druhej strane, ceny na trhu krajín RVHP vyjadrené v kolektívnej mene sú jedným z vážnych faktorov určujúcich prostredníctvom devízového kurzu znovurozdeľenie výsledkov zahraničných ekonomických vzťahov vnútri týchto krajín. Prepočet národných nákladov alebo cien v prevoditeľných rubľoch s cieľom ich využívania v medzinárodných platbách a ešte vo väčšom rozsahu zavedenie vymeniteľnosti prevoditeľných rubľov a národných mien v procese ďalšieho rozvoja integrácie pôsobí proti obmedzeniu znovurozdeľovacej funkcie a vedie k zvyšovaniu vplyvu kurzu národných mien na znovurozdeľenie výhod medzi krajinami RVHP.

Pokiaľ ide o spoločnú plánovaciu činnosť, možno ju považovať za dôležitý predpoklad pre zvládnutie znovurozdeľovacích procesov a ich plánovité využívanie v medzinárodných ekonomických vzťahoch. Spoločná plánovacia činnosť musí zahŕňať mnohostranné procesy rozdelenia a ich výsledky, ktoré vyplývajú z uskutočňovania plánovacích opatrení, kde sa realizujú medzinárodné platby podľa kurzov národných mien.

Znovurozdeľovacie pôsobenie kurzov národných mien v procese spoločnej plánovacej činnosti je súčasne základnou časťou využívania porovnávacej funkcie devízového kurzu. Taký výpočet je nevyhnutný aj preto, aby sa brala do úvahy pôsobnosť devízového kurzu pri určení druhých podmienok, vplývajúcich na znovurozdeľenie výhod internacionálnych opatrení medzi zúčastnenými krajinami.

Nestálosť kapitalistickej menovej sústavy a cien svetového trhu by mohla viesť k prenikaniu určitých prvkov živelnosti do plánovitej socialistickej ekonomiky a je jednou z príčin použitia dopĺňajúcich (okrem devízových kurzov) finančných nástrojov, ktoré zabraňujú prenikaniu týchto prvkov živelnosti do procesov znovurozdeľovania.

c) *Stimulujúca funkcia devízového kurzu*

Stimulujúca funkcia devízového kurzu je tesne spojená s jeho znovurozdeľovacou funkciou. Táto vzájomná spätosť vyplýva z toho, že všetky peňažné kategórie majú znovurozdeľovaciu funkciu. Záujmy účastníkov znovurozdeľovacích procesov možno najvýstižnejšie charakterizovať ako záujmy smerujúce k dosiahnutiu najlepších výsledkov, ktoré vyplývajú z pôsobenia týchto znovurozdeľovacích procesov. Tak ako sa v znovurozdeľovacích procesoch vždy zúčastňujú dvaja alebo niekoľko partnerov, stimulujúce pôsobenie peňažných kategórií má obyčajne dva smery. Prvý, vnútorný smer spočíva v úsilí o zlepšenie vlastných podmienok určujúcich výsledky znovurozdeľovacích procesov. Druhý, vonkajší smer, to je úsilie o dosiahnutie najpriaznivejších podmienok zo strany partnerov. Oba smery sú navzájom spojené a preplätajú sa.

Pri stimulujúcej funkcii devízového kurzu sa uvedené smery stimulovania prejavujú podľa nášho názoru takto:

Prvý smer, *vnútorný*, predstavuje úsilie

- znížiť vnútorné náklady exportných tovarov a služieb;
- zvýšiť vnútorné výnosy z importných tovarov;
- zmeniť štruktúru exportu so zameraním na zvýšenie podielu takých tovarov v exporte, pri ktorých je pomer cien výhodnejší, ako sú priemerné ceny obsiahnuté v devízovom kurze;
- zmeniť štruktúru importu v rovnakom smere ako pri exporte.

Druhý smer, *vonkajší*, usiluje o:

- získanie čo možno najvyšších devízových výnosov z exportných tovarov;
- zníženie devízových strát na importované tovary.

Vzájomná spätosť oboch uvedených smerov sa prejavuje v tom, že napr. úsilie o zvýšenie zahraničnoobchodných cien na exportné tovary sa prejavuje v úsilí o zvýšenie kvality a zvýšenie spotrebiteľskej hodnoty exportných tovarov a vedie aj k výrobe nových druhov tovarov, ktoré sú výhodnejšie pre export. Okrem týchto bezprostredných smerov stimulovania, devízový kurz stimuluje aj nepriamo, pretože bezprostredný vplyv na exportéra, importéra a štátny rozpočet pôsobí na hospodársku činnosť mnohých podnikov a štátnych orgánov. Teda devízový kurz, jeho stimulačná funkcia, napomáha zvýšenie efektívnosti celého národného hospodárstva.

Stimulujúce pôsobenie devízového kurzu nie je zamerané na jednotlivých producentov alebo na odvetvia národného hospodárstva, ale na jednotlivé druhy zahraničných ekonomických operácií. Devízový kurz ako národohospodárska kategória v podmienkach socializmu plánovite stimuluje celkovú orientáciu a štruktúru celej zahraničnej ekonomiky.

Plánovitosť národného hospodárstva socialistických krajín, zahraničnoobchodný a devízový monopol socialistických štátov sú rozhodujúcim faktorom určenia kvalitatívnej stránky pôsobenia stimulačnej funkcie devízového kurzu socialistických krajín. V podmienkach plánovitého socialistického národného hospodárstva, existencie a pôsobenia zákona plánovitého a proporcionálneho rozvoja, devízový kurz

nie je a nemôže byť samostatným živelným regulátorom výmeny, štruktúry a efektívnosti zahraničnej ekonomiky socialistických krajín. Hlavné smery rozvoja národného hospodárstva, včítane zahraničnej ekonomickej oblasti, socialistickej štáty určujú plánovite, vychádzajúc z materiálnych potrieb socialistickej spoločnosti, ako aj z politických motívov. Stimulačná funkcia devízového kurzu pôsobí v rámci týchto základných cieľov, aby sa dosiahli s väčšou efektívnosťou. Centrálné štátne plánovanie, ktoré musí brať do úvahy pôsobenie devízového kurzu, určuje rámce, v ktorých môže pôsobiť stimulačná funkcia devízového kurzu pri realizácii centrálnych plánovacích zámerov najefektívnejším spôsobom.

Plánovitosť rozvoja zahraničných ekonomických a tovarovo-peňažných vzťahov zabezpečuje rozhodujúcu stabilitu stimulačnej pôsobnosti devízového kurzu, zabezpečuje, že očakávané výsledky prijatých opatrení budú dosiahnuté, pretože to závisí od veľičiny devízového kurzu. Systém riadenia a plánovania národného hospodárstva určuje konkrétny rozsah a miesto pôsobenia stimulačnej funkcie devízového kurzu. Táto funkcia devízového kurzu môže pôsobiť len v takej miere, v akej devízový kurz pri danom systéme riadenia a plánovania podmieňuje nejaké znovurozdelenie. Súčasne devízový kurz stimuluje rôzne centrálné orgány, organizácie a podniky. Použitím dopĺňujúcich finančných nástrojov (dotácií, subvencií, daní a pod.) sa pôsobnosť stimulačnej funkcie mení a je podriadená realizácii plánovaných zámerov.

Stimulačné pôsobenie devízového kurzu je časťou celkového systému stimulovania v národnom hospodárstve. Stimulačná funkcia devízového kurzu môže pôsobiť len v takej miere, v akej budú peňažné kategórie plánovite využívané pre stimulovanie hospodárskych jednotiek a v závislosti od toho, aká je zainteresovanosť týchto jednotiek na dosiahnutí lepších výsledkov v hodnotových ukazovateľoch.

Systém vnútornej tvorby cien rôzne vplýva na pôsobenie stimulačnej funkcie devízového kurzu pri exporte a importe.

V exporte pomerne vysoké vnútorné veľkoobchodné ceny exportných tovarov oslabujú obyčajne pôsobnosť stimulačnej funkcie devízového kurzu, pretože možnosť dosiahnuť dodatočný zisk je ohraničená. Pomerne nízke veľkoobchodné ceny, naopak, zosilňujú stimulovanie pôsobnosti devízového kurzu, hoci pomerne vysoký exportný zisk, ktorý sa dosiahne, tiež môže nepriaznivo vplývať na stimulovanie.

Pri importe pôsobnosť stimulačnej funkcie závisí od tvorby cien pre importné tovary. Ak vnútorné ceny určené pre importné tovary sa vytvárajú jednoduchým prepčtom zahraničnoobchodných cien pomocou devízového kurzu, stimulačná činnosť vplýva na spotrebiteľov importných tovarov bezprostredne a na výrobcov domácich tovarov, ktoré sú analogické importným, pôsobí nepriaznivo. Ak vnútorné ceny určené pre importné tovary sa vytvárajú nezávisle od zahraničnoobchodných cien, vychádzajúc z vnútorných proporcií cien, devízový kurz stimuluje v zásade len centrálné štátne orgány.

Charakter národnej meny — ako nevymeniteľnej — obmedzuje pôsobenie stimulačnej funkcie devízového kurzu vo vnútornej ekonomike. Devízový kurz môže napomáhať rozvoj spoločných záujmov o zvýšenie efektívnosti u všetkých partne-

rov zúčastňujúcich sa medzinárodnej špecializácie a kooperácie výroby. Na druhej strane vylučuje pokusy o špekuláciu proti národnej mene a ekonomike socialistickej krajiny, vyvolané kapitalistickými krajinami.

V oblasti neobchodných platieb čiastočná vymeniteľnosť národných mien vedie k tomu, že devízový kurz stimuluje kúpu najvhodnejších tovarov za hranicami. Domnievame sa, že zavedenie vymeniteľnosti medzi národnými menami socialistických krajín, a medzi nimi a prevoditeľným rubľom, by vytvorilo možnosť rozšírenia stimulačnej pôsobnosti devízového kurzu v medzinárodnej sfére. Od reálnosti devízového kurzu predovšetkým závisí správnosť a ekonomická zdôvodnenosť pôsobenia stimulačnej funkcie devízového kurzu. Nereálny devízový kurz môže mať za následok tzv. prestimulovanie.

Existencia kolektívnej meny a systém cenovej tvorby, stupeň ich dokonalosti má značný vplyv na pôsobenie stimulačnej funkcie devízového kurzu národných mien k prevoditeľnému rubľu a medzi sebou navzájom.

Podľa nášho názoru, stabilná kolektívna mena a systém stabilných kontraktných cien vo vzájomnom obchode krajín RVHP je východiskovým bodom pre pôsobenie stimulačnej funkcie devízového kurzu, zabezpečuje možnosť dlhodobého plánovania jeho stimulačného pôsobenia. Spoločné využívanie prevoditeľného rubľa a všeobecné použitie rovnakých princípov cenovej tvorby, ako aj určenie kurzov národných mien medzi sebou prostredníctvom prevoditeľného rubľa, vytvára pre všetky krajiny tohto ekonomického zoskupenia celkové spoločné kritériá, základy stimulovania, čo zabezpečuje využívanie stimulačnej funkcie devízového kurzu pri plánovaní a realizácii spoločných integračných opatrení.

Od rozvoja medzinárodnej špecializácie a kooperácie výroby, vedy a techniky, medzinárodných hospodárskych organizácií i od konkrétnych foriem ich realizácie závisí predovšetkým to, do akej miery stimulačná funkcia devízového kurzu môže pôsobiť pri stimulovaní opatrení najvýhodnejších z hľadiska celej spolupráce.

d) Cenotvorná funkcia devízového kurzu

Cenotvornej funkcii devízového kurzu sa venuje v diskusiách medzi ekonómami socialistických krajín stála pozornosť.³ Vyplýva to z rôznych názorov, ktoré na pôsobenie tejto funkcie devízového kurzu existujú. V praxi ani v jednej socialistickej krajine vnútorné ceny⁴ plne nezodpovedajú svetovým cenám, ktoré však jednako vplývajú, či už priamo, alebo nepriamo, na vnútorné ceny.

Stupeň a konkrétne formy vplyvu svetových, resp. zahraničnoobchodných cien sa v rôznych socialistických krajinách od seba odlišujú v závislosti od existujúcich rozdielov v systéme plánovania a riadenia hospodárstva. Pri bezprostrednom, ako aj pri nepriamom vplyve zahraničnoobchodných cien na vnútornú

³ Na túto funkciu devízového kurzu bola zameraná pozornosť aj v niektorých vyštúpeniach na uvedenom sympóziu v Moskve r. 1973. Z literatúry možno uviesť napr. [1, 2, 3].

⁴ Vnútornými cenami rozumieme v týchto súvislostiach vnútorné veľkoobchodné ceny.

tvorbu cien, nevyhnutným sprostredkovateľom takehoto spojenia je devízový kurz, ktorý umožňuje prepočítať zahraničnoobchodné ceny, vyjadrené v cudzej mene, na národnú menu.

Názory na cenotvornú funkciu devízového kurzu možno rozdeliť do dvoch základných skupín. Jedna skupina názorov na túto funkciu devízového kurzu vychádza z tvrdenia, že vplyv zahraničnoobchodných cien na vnútornú tvorbu cien pomocou devízového kurzu je objektívnou vlastnosťou devízového kurzu a jeho špecifickou funkciou. Predstavitelia tejto skupiny názorov uvádzajú v podstate tieto argumenty:

— Cenotvorná funkcia devízového kurzu je špecifickým vyjadrením charakteru devízového kurzu, spájajúceho národnú ekonomiku so svetovou ekonomikou, a je podstatnou zložkou jeho aktívnej úlohy.

— Zbliženie národných cien so svetovými cenami je objektívnou nevyhnutnosťou vyplývajúcou z medzinárodnej delby práce a socialistickej ekonomickej integrácie. Toto spojenie pozitívne pôsobí na zvýšenie efektívnosti a zlepšenie štruktúry národnej ekonomiky.

— Vzťah vnútorných cien k svetovým cenám spôsobuje zblíženie nielen svetových a národných cien, ale aj národných cien jednotlivých krajín navzájom, čo znamená vyrovnávanie úrovne produktivity práce a vytvára vhodné podmienky pre ďalší rozvoj socialistickej ekonomickej integrácie a svetovej delby práce.

Druhá skupina názorov vychádza z toho, že devízový kurz v podmienkach socialistickeho plánovaného hospodárstva nemôže spĺňať cenotvornú funkciu. Na zdôvodnenie svojho stanoviska predstaviteľa druhej názorovej skupiny uvádzajú tieto zásadné argumenty:

— Bezprostredný prenos proporcií a dynamiky svetových cien na vnútorné ceny nepriaznivo vplyva na plánovitosť rozvoja národného hospodárstva, citeľne narúša historicky vytvorenú proporciu vnútorných cien a na nich založenú vnútornú rovnováhu.

— Rôzne prirodzené, historické a sociálno-ekonomické podmienky krajín vždy podmieňujú rôzne proporcie vnútorných cien zodpovedajúcich týmto podmienkam a odkláňajúcich sa od proporcií svetových cien.

— Devízový kurz je výsledkom vytvorených vzájomných vzťahov cien, a preto nemôže pôsobiť v opačnom smere na ceny.

— Na vnútorné ceny v podstate vplyva nie devízový kurz, ale svetové ceny. Devízový kurz v tomto procese hrá úlohu sprostredkovateľa.

— Vplyv svetových cien na vnútornú tvorbu cien prostredníctvom devízového kurzu nie je samostatnou objektívnou funkciou, ale základnou časťou vedomého využívania porovnávacej, znovurozdeľovacej a stimulačnej funkcie devízového kurzu v rámci ekonomickej politiky štátu.

Pri hľadaní odpovede na otázku, či devízový kurz má samostatnú cenotvornú funkciu, alebo či jeho pôsobenie na cenovú tvorbu je len prejavom pôsobenia jeho ostatných funkcií, musíme vychádzať z chápania objektívnosti funkcií peňažných kategórií celkovo a devízového kurzu osobitne. Objektívnosť funkcií peňažných kategórií spočíva v tom, že pôsobia nezávisle od vôle ľudí, keď existujú pre ne

nevyhnutné podmienky. To znamená, že pri vytvorení podmienok pre existenciu socialistických peňažných kategórií, ich funkcie pôsobia vždy nezávisle od jednotlivých špecifických podmienok socialistických krajín. Od týchto špecifických podmienok i od politiky uskutočňovanej socialistickým štátom závisí, v akých konkrétnych formách sa tieto funkcie prejavujú, aký majú priestor pre svoje pôsobenie a akým spôsobom sa využívajú.

Uvedené funkcie devízového kurzu, to znamená porovnávacia, znovurozdeľovacia a stimulačná, pôsobia rôzne v závislosti od vnútorných a vonkajších podmienok, ku ktorým treba pripočítať aj ekonomickú pôsobnosť štátu v rôznych podmienkach socialistickej ekonomiky. Znamená to, že pre pôsobenie týchto funkcií je dostatočná existencia socialistických výrobných vzťahov, najmä socialistických tovarovo-peňažných vzťahov a prirodzene zahraničných ekonomických vzťahov. Vplyv devízového kurzu na cenovú tvorbu môže byť v začiatočnom stupni ich socialistického rozvoja veľmi nepriamy a bezvýznamný, takže, podľa nášho názoru, za takýchto podmienok nie je opodstatnené hovoriť o samostatnej cenotvornej funkcii devízového kurzu. Vplyv devízového kurzu na cenovú tvorbu za tejto situácie možno objasniť z pôsobenia jeho druhých funkcií. Keď sa zahraničnoobchodné ceny prepočítavajú na vnútorné, pôsobí základná, porovnávacia funkcia devízového kurzu a využíva sa jeho znovurozdeľovacia i stimulačná funkcia. Aby sa pôsobenie devízového kurzu na cenovú tvorbu a vzájomný vzťah vnútorných a zahraničnoobchodných cien stalo nevyhnutným v širšom rozsahu, domnievame sa, že je potrebný rozvoj komplexu nových vonkajších a vnútorných podmienok.

K vonkajším podmienkam, podľa nášho názoru, patrí:

— určitý stupeň stabilnosti zahraničnoobchodných cien, ktorý vylučuje prvky živelnosti vedúce k vážnym poruchám plánovitého rozvoja národného hospodárstva socialistických krajín;

— dostatočný základ pre to, aby zahraničné obchodné ceny vyjadrovali objektívne tendencie rozvoja výrobných podmienok a realizácie progresívnej techniky.

Dôležitejšími vnútornými podmienkami sú:

— celkový systém riadenia, plánovania a stimulovania národného hospodárstva;

— určitá miera pružnosti vnútornej ekonomiky, aby vykonávala kompenzáciu vplyvu cenových zmien;

— určitý stupeň zrelosti systému vnútornej tvorby cien, t. j. zblíženie cien na národné, spoločensky nutné náklady výroby, stabilnosť princípov kalkulácie cien a zblíženie systému vnútornej cenotvorby v členských krajinách RVHP;

— také vnútorné relácie cien, ktorých odklon od relácií zahraničnoobchodných cien neprevyšuje určitú mieru, umožňujúcu sa prispôbiť reláciám zahraničnoobchodných cien bez vážneho narušenia vnútornej ekonomickej rovnováhy;

— dlhodobé plánovanie cien, ktoré berie do úvahy tendencie rozvoja zahraničnoobchodných cien na základe ich prognózovania;

— určitý stupeň prepojenia vnútornej ekonomiky s vonkajšou ako predpoklad účinného vplyvu zahraničnej ekonomiky na vnútorné hospodárstvo;⁵

— existencia reálneho devízového kurzu národnej meny.

Rozvoj samostatnej cenotvornej funkcie devízového kurzu v procese zdokonaľovania socialistického riadenia možno charakterizovať ako prechod kvantity na kvalitu. To znamená, že oprávnené bude možno hovoriť o samostatnej cenotvornej funkcii devízového kurzu vtedy, keď zahraničnoobchodné podmienky sa rozvinú do takej miery, že vzájomná spätosť vnútorných a zahraničnoobchodných cien sa stane nevyhnutnou pre ďalší rozvoj ekonomiky socialistických krajín. V súčasnom období sa nachádzame v procese postupného rozvoja týchto podmienok, pričom určiť presný moment vzniku, resp. pôsobenia cenotvornej funkcie devízového kurzu, ako samostatnej menovej kategórie, nie je možné.

3. *Stručné závery*

Otázky podstaty, postavenia a funkcií devízového kurzu v podmienkach socialistickej ekonomiky nie sú v ekonomickej literatúre zatiaľ dostatočne rozpracované. Príčiny tohto stavu v podstate spočívajú:

— v určitom sekundárnom postavení a charaktere devízových vzťahov z hľadiska ich pôsobenia v celkovom systéme ekonomických vzťahov socialistických krajín;

— v tom, že doterajší rozvoj národných ekonomík socialistických krajín sa uskutočňoval do značnej miery nezávisle od vplyvov zahraničného prostredia, čo sa prejavovalo ohraničenosťou pôsobenia devízového kurzu len na vnútornú sféru národných ekonomík a úsilím využívať ho len vo funkcii ukazovateľa ekonomických vzťahov v makroekonomike, pričom sa eliminovalo jeho pôsobenie vo sfére mikroekonomiky.

Na efektívnejšie využívanie devízového kurzu národných mien v procese socialistickej ekonomickej integrácie sa socialistické krajiny usilujú využívať a zdokonaľovať vnútorný mechanizmus devízového kurzu. Za jednu z najdôležitejších otázok v tomto smere možno považovať otázku určenia vlastnej metodológie vecného riešenia problému prepočtu devízových kurzov z hľadiska voľby základné pre konštrukciu ekonomicke zdôvodnených kurzov socialistických mien.⁶

Komplexný program RVHP venuje veľkú pozornosť otázkam kurzových vzťahov a devízovému kurzu ako ekonomickej kategórii, ktorá má veľký význam pre rozvoj socialistickej ekonomickej integrácie a zvyšovanie efektívnosti národných ekonomík, ako aj celého tohto ekonomického spoločenstva.

⁵ V československých podmienkach, v súvislosti s úsilím o vyvinutie maximálneho tlaku na rast efektívnosti reprodukčného procesu v našej národnej ekonomike, ako aj z hľadiska jej zapojenia do socialistickej a svetovej delby práce, došlo už pred niekoľkými rokmi k zavedeniu priameho vzťahu medzi zahraničnými a tuzemskými veľkoobchodnými cenami.

⁶ Tejto problematike je venovaná pozornosť aj v našej ekonomickej teórii. Pozri napr. [4, 5, 6].

Predpokladom stále širšieho využívania devízového kurzu je dynamický rozvoj nových foriem integračného procesu v oblasti výroby, vedy a techniky, tovarovej výmeny, rozšírení medzinárodnej turistiky, a tiež zdokonalenie zahraničnoobchodných cien, ako aj zavedenie vymeniteľnosti národných mien a kolektívnej meny (prevoditeľného rubľa). Na druhej strane treba uviesť, že uskutočňovanie tohto procesu nie je možné bez vedomého využívania všetkých funkcií devízového kurzu.

Zvýšenie účinnosti pôsobenia devízového kurzu v národných ekonomikách a v celom spoločenstve RVHP je podmienené zdokonaľovaním spoločného plánovania, systému cenovej tvorby vo vzájomnom obchode, systému platieb a úverov, ako aj zblížením národných systémov riadenia a plánovania. Rovnako dôležitou skutočnosťou je vytvorenie zodpovedajúcich materiálnych predpokladov, prehlbenie medzinárodnej deľby práce, ako aj ostatných faktorov rozvoja ekonomickej sféry socialistických krajín.

Literatúra

- [1] ZABIELSKI, K.: Kurs walutowy a system cen wewnetrznych w gospodarce socialistycznej. *Finanse*, 1973, č. 7.
- [2] MATYJA, E.: Kierunki a metody zblizenia systemow cen dla trzeb integracji walutowo finansowej krajow RWPG. *Instytut Finansów* 1975.
- [3] ZDANOWICZ, J.: System jednolitego kursu i integracja gospodarcza krajow socialistycznych. *Gospodarka Planowa*, 1970, č. 8.
- [4] ONDRÁČEK, M.: Problémy s vymezením základny pro konstrukci ekonomicky zdůvodněných kursů socialistických měn. *Fin. a úvěr*, 1973, č. 10.
- [5] CHVOJKA, P.: Reálný kurs měny v podmínkách rozvíjení socialistické ekonomické integrace a jeho determinanty. *Fin. a úvěr*, 1973, č. 12.
- [6] ŽEMLIČKA, J.: Problematika stanovení měnových kursů. *Fin. a úvěr*, 1974, č. 1, 2.

ПОЛОЖЕНИЕ И ФУНКЦИИ ВАЛЮТНОГО КУРСА В СТРАНАХ СЭВ

БАЛАЖИК, Милан

Статья ориентирована на проблематику воздействия валютного курса в условиях социалистической экономики.

В процессе углубления социалистической экономической интеграции все более вперед выступают вопросы, связанные с общим повышением эффективности процесса интеграции. При этом берется во внимание необходимость внедрения этих требований, как в отдельных национальных экономиках стран-членов СЭВ, так и во всем этом экономическом сообществе.

Национальные, также как и общие интересы интегрированных социалистических экономик, требуют надежных способов оценки их участия в сотрудничестве и экономически обоснованных инструментов стимулирования процесса интеграции. Углубление и усовершенствование взаимного экономического сотрудничества основано на органической взаимосвязи и

координации планов и основного метода организации социалистического сотрудничества, с более широким использованием товарно-денежных отношений, как внутри отдельных национальных экономик, так и в сфере взаимных внешнеэкономических отношений. Значительная роль при реализации этих целей принадлежит усовершенствованию их валютно-финансовых отношений.

В этих условиях большое значение принадлежит использованию валютного курса как инструмента, с помощью которого определяется экономическая эффективность различных форм экономического сотрудничества и который помогает выражать экономическую заинтересованность участвующих стран в его расширении.

В статье автор анализирует воздействие основных функций валютного курса в национальных экономиках социалистических стран, причем ограничивает положение валютного курса, их конкретное содержание и условия их воздействия при социализме.

THE POSITION AND FUNCTIONS OF FOREIGN EXCHANGE RATES IN CMEA

BALÁŽIK, Milan

This article deals with problems concerning the activity of foreign exchange rates under socialist economic conditions.

In the process of development of the socialist economic integration, problems connected with a total increase in the effectiveness of the integration process come forward. At the same time this process is based on applications of these requirements in the individual national economies of the members of CMEA as well as of this whole economic community.

National as well as common interests of integrated socialist economies require reliable ways of evaluating their participation on the cooperation and also the existence of economically grounded means for stimulating the integration process. A deepening and an improvement of the mutual economic cooperation consists in an organic tie and coordination of plans as a basic method of organizing the socialist cooperation with a wider utilization of commodity-monetary relationships both inside the individual national economies as well as in the sphere of mutual foreign economic relationships. An important role in the realization of these intentions is played by an improvement of their foreign currency and financial relationships.

Under these conditions it is very important to utilize the foreign currency rate as a mean, with the help of which it is possible to determine economic effectiveness of various forms of economic cooperation and which helps to express economic interests of the involved countries for its extension.

The author of this article considers the effect of basic functions of the foreign currency rate in national economies of socialist countries. He qualifies the position of the foreign currency rate. Further he characterizes its individual functions, their particular content and conditions of their functioning under socialism.

Súčasn \acute{e} problémy informácií o ekonomickej teórii v Československu

GREINER, Laurinec

V predloženom článku chceme skúmať sústavu informácií o ekonomickej teórii v Československu. Nebudeme sa však podrobne zaoberať problémami ekonomických informácií v celej šírke (kam môžeme ešte zaradiť plánované informácie, sociáľno-ekonomické informácie a informácie z oblasti ekonómie), lebo skúmanie informácií predstavuje veľmi širokú problematiku. Jej všestranná analýza by presahovala možnosti zachytiť ich v jednom článku. Otázok ekonomických informácií sa dotkneme len v ich súvislosti s informáciami o ekonomickej teórii.

Premena vedy na výrobnú silu kladie v období vedeckotechnickej revolúcie stále väčšie nároky na dokonalú organizáciu vedeckej činnosti a v súvislosti s tým aj na informačnú činnosť, ktorá vedeckú činnosť napomáha. Otázky informácií o ekonomickej teórii predstavujú veľmi zložitú problematiku, ktorá doteraz nie je v Československu uspokojivo riešená. Poskytovanie informácií o ekonomickej teórii má dosť živelný charakter a neuskutočňuje sa v tesnej spätosti s vedeckým výskumom, preto dostatočne nepôsobí na akceleráciu vedy. Poskytovanie informácií má v značnej miere klasicky knihovnícku formu, pričom sa vypracúva málo analytických informácií a nedostatočne sa využívajú počítače, čo je v období vedeckotechnickej revolúcie málo efektívne a nadhlo neudržateľné.

Keďže ekonomická veda má výsostne politický charakter, rozhodujúci význam pre jej rozvoj majú uznesenia orgánov KSČ, čo je veľmi dôležité aj pre ekonomickú propagandu. Z nich sú z hľadiska informácií o ekonomickej teórii najdôležitejšie materiály vrcholných straníckych orgánov:

- o vývoji, súčasnom stave a úlohách spoločenských vied,
- o hlavných úlohách ideologickej práce po XIV. zjazde KSČ,
- o ekonomickej propagande,
- o technickom rozvoji.

V materiáli o vývoji, súčasnom stave a úlohách spoločenských vied sa zdôrazňuje uplatnenie straníckosti a dôsledný triedny prístup vo vedeckej práci v spoločenských vedách. V materiáli sa tiež konštatuje, že v budúcich rokoch treba počítať s vytváraním spoločného informačného aparátu v rámci spolupráce členských krajín RVHP.

V materiáloch za zvýšenie účinnosti ekonomickej propagandy sa poukazuje na význam ekonomickej propagandy a agitácie pri politicko-ideovom pôsobení na vedomie pracujúcich. Zdôrazňuje sa význam informácií pri výchove pracujúcich.

V materiáli o technickom rozvoji sa zdôrazňuje jednota vedeckotechnického a ekonomického rozvoja, ako aj urýchlenie cyklu veda — technika — vývoj — výroba.

Týmito materiálmi, ktoré sa priamo alebo nepriamo dotýkajú informácií o ekonomickej teórii, sú dané smernice pre ich ďalší rozvoj. Preto aj riešenie všetkých otázok zabezpečenia čo najlepšej organizácie informácií a nadväznosti knižničnej, informačnej a výskumnej činnosti musí vychádzať z požiadaviek určených v týchto uzneseniach.

Nadväznosť informačnej a výskumnej činnosti

Z hľadiska rozvoja ekonomickej vedy je mimoriadne dôležitá čo najlepšie organizovaná sieť informácií o ekonomickej teórii a správne riešená nadväznosť informačnej a výskumnej činnosti. Tieto dve činnosti musia tvoriť organickú jednotu a predstavujú dve fázy jedného procesu. V priebehu doterajšieho vedeckého vývoja zabezpečovala tieto dve fázy jedného procesu takmer až do našich čias zvyčajne jedna osoba, t. j. vedecký, resp. výskumný pracovník sám. Až mimoriadne rozšírenie vedeckého výskumu, narastanie množstva publikácií si vyžiadalo oddelenie týchto dvoch organicky spätých činností. Vedecký pracovník už v mnohých prípadoch nie je schopný orientovať sa v obrovskom množstve literatúry pre nedostatok času, ako aj pre širokú paletu cudzích jazykov, ktorými sú vedecké práce napísané. Ak sa v určitej vednej oblasti nepublikuje mimoriadne veľké množstvo prác, vedecký pracovník je schopný zvládnuť preštudovanie literatúry, a preto spravidla ani vedecké informácie nepotrebuje. Existujú vedecké problémy, o ktorých je len málo literárnych prameňov. Niekedy sa zase výskum len málo opiera o literárne pramene a uskutočňuje sa priamym skúmaním daného problému. Robí sa pomocou laboratórnych pokusov, výskumom v teréne, skúmaním štatistických údajov atď. Preto literárne pramene študujú vedeckí pracovníci sami, alebo informační pracovníci pred začatím výskumu a v jeho priebehu nie sú ďalšie informácie potrebné. Treba pritom vziať do úvahy, že vedecký pracovník má v danom vednom odbore väčšinou také poznatky o literatúre, ktoré sú na odbornej úrovni vysokokvalifikovaného informačného pracovníka. Charakter informačných potrieb sa však odlišuje predovšetkým v závislosti od druhu skúmaného problému a dosiahnutej vedeckej úrovne pracovníka. Preto sa treba pozeráť na požiadavky výskumných pracovníkov na poskytovanie informácií diferencovane, z hľadiska množstva a druhu požadovaných informácií. Aby nedochádzalo k odtrhnutiu informačnej a vedeckej činnosti, je potrebné usmerniť poskytovanie informácií z hľadiska požiadaviek výskumných pracovníkov.

Aby informačný pracovník mohol byť spoľahlivým pomocníkom pre vedecký výskum, musí sa neustále zdokonaľovať v danom vednom odbore, podrobne študovať literatúru o skúmanej problematike, a tak sa oboznamovať s novými poznatkami. Pre expanzívne vzrastajúcu časovú a odbornú náročnosť štúdia

literatúry je to však čora ťažšie, a preto informačný pracovník nemôže dokonale vniknúť do všetkých podrobností skúmanej problematiky. Často dochádza k tomu, že odborné znalosti informačných pracovníkov zaostávajú za znalosťami výskumných pracovníkov. Okrem toho treba vziať do úvahy, že vedecký pracovník získava mnoho informácií o literatúre týkajúcej sa skúmanej problematiky pomocou skrytých bibliografií z publikácií, ktoré vedeckí pracovníci študujú. Ďalšie nedostatky v nadväznosti informačnej a výskumnej činnosti vznikajú tým, že informačný pracovník často nie je podrobne oboznamovaný so zameraním výskumu, jeho prípadnými zmenami, novými požiadavkami na informácie objavujúcimi sa v priebehu výskumného procesu, a preto ani nemôže vyvíjať žiadúcu iniciatívu pri poskytovaní informácií. Tým môže dôjsť k odtrhnutiu informačnej a výskumnej činnosti, k izolovanosti a samoučelnosti pri poskytovaní informácií. V takýchto prípadoch vzniká nedôvera vedeckých pracovníkov k činnosti informačných pracovníkov a vedeckí pracovníci potom buď sami sledujú literatúru bez ohľadu na poskytované informácie, buď poverujú informačnou činnosťou svojich spolupracovníkov a asistentov, ktorí dobre poznajú priebeh výskumného procesu, aj stanoviská vedeckých pracovníkov ku skúmanej problematike. Vedeckí pracovníci získavajú okrem toho mnoho informácií v rámci osobných stykov s inými vedeckými pracovníkmi doma i v zahraničí, a to buď na základe priameho styku, buď na základe účasti na kongresoch, sympóziách, konferenciách atď., ktoré však informačným pracovníkom neodovzdávajú. Vedeckí pracovníci získavajú informácie nielen z bežnej literatúry, ale aj z rôznych iných druhov literatúry, ktoré sú pre informačného pracovníka často nedostupné. Takto získavajú predovšetkým prehľad o výskume danej problematiky, uskutočnenom mimo vedeckej inštitúcie, v ktorej pracujú, o jeho výsledkoch.

Informačný pracovník by mal byť informovaný o priebehu výskumného procesu, o dosiahnutých výsledkoch, o informáciách získaných z iných prameňov ako od informačných pracovníkov. Musí teda dochádzať aj k spätnému toku informácií od výskumných pracovníkov k informačným pracovníkom. Medzi vedeckými a informačnými pracovníkmi je teda nevyhnutný neustály a priamy kontakt.

Zapájanie informačných pracovníkov do výskumného procesu sa organizačne uskutočňuje rôznym spôsobom. Zvyčajne sa vo výskumných inštitúciách budujú samostatné informačné útvary. Za najdokonalejšie organizačné začlenenie informačnej činnosti do výskumnej činnosti považujeme priame zapojenie informačných pracovníkov do výskumných tímov, pričom informačný útvar zostáva organizačne samostatný. Jeho náplňou je zabezpečenie vstupu informácií do výskumnej inštitúcie a toku informácií z tohto útvaru k informačným pracovníkom zapojeným do výskumných tímov.

Problematiku spolupráce informačného a vedeckého pracovníka si môžeme objasniť na jednej podstatnej otázke poskytovania informácií v súčasnosti — na otázke ich výberu. Je zrejmé, že v podmienkach informačnej explózie je úsilie o úplné zachytenie a spracovanie informácií v určitej vednej oblasti odsúdené na štrôskotanie a môže vyústiť v zaplavení vedeckých pracovníkov veľkým množstvom informácií, neprehľadných a z veľkej časti nepotrebných, a preto môže byť poskytovanie informácií neefektívne, ba niekedy dokonca aj zbytočné. Za jediné

rozumné východisko považujeme ich zámerný výber. Na základe sústavných konzultácií s vedeckým pracovníkom musí výber prvotných informačných zdrojov urobiť sám informačný pracovník. Jeho záber však musí byť kvantitatívne širší, lebo nemôže do podrobnosti poznať potrebu a zámery vedeckých pracovníkov, ani nemôže podrobne poznať kvality každého prvotného informačného zdroja.

Výskumným pracovníkom však nestačí jednoduché poskytnutie informácií. Treba ich aj kvalitatívne zhodnotiť. Nestačí teda napr. uviesť, že na riešenie určitého ekonomického problému možno použiť také alebo onaké modely, ale treba uviesť aj to, ktorý z nich by bol na ten účel najvhodnejší. Tým sa však prekrýva informačná a výskumná činnosť. Je otázne, do akej miery to má robiť informačný pracovník. Myslíme, že najpružnejšia nadväznosť informačnej a výskumnej činnosti spočíva vo vyhotovovaní analýz skúmanej literatúry, obsahujúcich aj odborné hodnotenie poskytovaných informácií. Pritom úlohou informačných pracovníkov musí byť zabezpečenie toku informácií aj z iných zdrojov ako z vlastného útvaru.

Mimoriadne dôležitá úloha pripadá informačným pracovníkom pri zabezpečení toku informácií medzi výskumnými pracoviskami, resp. vedeckými pracovníkmi rôzneho vedného zamerania, zapojenými do interdisciplinárneho výskumu. Na tok informácií silne vplýva aj proces špecializácie a integrácie vedeckého výskumu.

Súčasne je nevyhnutné, aby informační pracovníci zabezpečovali aj odovzdávanie informácií o výskume uskutočňovanom vo vlastnej výskumnej inštitúcii iným výskumným pracoviskám, ktoré majú o tento výskum záujem.

Nadväznosť knižničnej, informačnej a vedeckej činnosti

Na zabezpečenie toku informácií existujú rôzne formy nadväznosti knižničnej, informačnej a vedeckej činnosti. Veľké knižnice celoštátneho a nadštátneho významu vykonávajú často aj informačnú činnosť. Mnohokrát dochádza k tomu, že pri výskumných inštitúciách alebo vysokých školách sa budujú veľké knižnice. Inou formou zabezpečenia nadväznosti knižničnej a informačnej činnosti je budovanie rozsiahleho fondu prvotných zdrojov informácií v informačných inštitúciách. Takto sa zabezpečuje nadväznosť knižničnej, informačnej, a prípadne aj výskumnej činnosti v jednej inštitúcii. K takejto rozdielnej situácii došlo v dôsledku odlišného vývinu knižničného a informačného systému v jednotlivých krajinách. Najprv sa budovali vedecké knižnice, v ktorých sa zhromažďovali prvotné informačné zdroje z viacerých vedných odborov. Neskôr sa budovali špecializované knižnice. V ostatnom čase začali knižnice vytvárať a rozširovať aj druhotné informácie podľa vedných odborov, pre ktoré boli špecializované. Druhotné informácie sa vytvárajú aj v informačných inštitúciách, resp. aj vo výskumných inštitúciách v takých istých vedných odboroch, na ktoré sú niektoré knižnice špecializované. Tým sa vytvára špecifická situácia tak pri zhromažďovaní prvotných zdrojov informácií, ako aj pri vytváraní druhotných informácií a ich nadväznosti na výskumnú činnosť. Dôležité pritom je, aby sa prvotné informácie spracovali vo forme anotácií, referátov, analýz atď. (čiže vo forme druhotných informácií) a aby informační a vedeckí pracovníci získavali takto poznatky o obsahu prvot-

ných informačných zdrojov. Vytváranie druhotných informácií v knižniciach alebo samostatných informačných inštitúciách má všeobecnejší, širší rozsah, ako predstavuje náplň určitej vedeckej alebo výskumnej inštitúcie, čiže poskytuje informácie pre viac vedeckých inštitúcií, vysokých škôl, výskumných pracovísk atď. V jednej inštitúcii je možné zabezpečiť organické spojenie knižničnej, informačnej a výskumnej činnosti, lebo tieto na seba nadväzujúce činnosti sa uskutočňujú v špeciálnych útvaroch podliehajúcich jedinému vedeniu. Zhromažďovanie rozsiahlejších knižných fondov a budovanie väčších informačných útvarov však spravidla naráža vo vedeckých inštitúciách na veľké finančné, priestorové, investičné a kádrové prekážky. Medzi samostatnými knižničnými, resp. informačnými inštitúciami a vedeckými ustanovizňami vzniká problém usmernenia toku informácií. Takéto inštitúcie sú často od seba odlúčené, hoci tieto činnosti na seba organicky nadväzujú.

Špecifická situácia v oblasti informácií v socialistických krajinách

Kým v kapitalistických krajinách je knižničná, informačná a vedecká činnosť roztrieštená medzi rôzne, navzájom si konkurujúce inštitúcie, za socializmu je možné tieto činnosti po prvý raz v dejinách plánovite organizovať a usmerňovať. Pritom treba poskytovať informácie ekonomického charakteru širokému okruhu: 1. stranickým riadiacim orgánom; 2. riadiacim štátnym, hospodárskym a spoločenským orgánom a organizáciám; 3. pedagógom a študentom študujúcim ekonomické predmety; 4. vedeckým pracovníkom; 5. výskumným pracovníkom v aplikovanom výskume; 6. rôznym ďalším záujemcom. Títo záujemci potrebujú informácie z oblasti spoločenských vied, techniky, ako aj informácie rôzneho iného druhu. Keďže ide o rôznych záujemcov, treba k poskytovaniu informácií prispôbovať diferencovane podľa ich individuálnych potrieb. Tieto orgány a inštitúcie potrebujú ekonomické informácie v najširšom zmysle slova, zahŕňajúce sociálno-ekonomické informácie pre plánovanie a vedeckotechnické i ekonomické informácie, a to rôzne podľa zamerania ich činnosti. Napriek tomu, že ide o rôzne druhy informácií slúžiacich na rôzne účely, je nevyhnutná ich vzájomná prepojenosť, lebo len vecne a metodicky konformný a komplexný informačný systém umožňuje všestranne objektívne postihnúť hlavné stránky sociálno-ekonomických javov a procesov.

Informácie o ekonomickej teórii v ČSSR

Na základe predchádzajúcich úvah pokúsime sa rozobrať problematiku informácií o ekonomickej teórii v Československu.

V Československu nie je vytvorená špeciálna organizácia pre informácie o ekonomickej teórii. U nás tvorí systém vedeckotechnických a ekonomických informácií, do ktorých patria aj informácie o ekonomickej teórii, subsystém informačných útvarov a subsystém knižníc a bibliografických pracovísk, pričom tieto subsystémy netvoria jeden dokonale organizovaný a skĺbený systém. V subsystéme kniž-

níc je z hľadiska informácií o ekonomickej teórii najdôležitejšia Ústredná ekonomická knižnica v Bratislave (pričom jej zameranie je omnoho širšie ako výslovné na ekonomickú teóriu a zahŕňa všetky ekonomické disciplíny), ktorá plní funkciu vedúceho odvetvového informačného strediska pre oblasť ekonómie v ČSSR s pôsobnosťou federálnou, a Ústrední ekonomická knihovna v Prahe. Tieto dve knižnice zhromažďujú veľké množstvo primárnych informačných materiálov a vytvárajú aj druhotné informácie z oblasti ekonómie a ekonomiky, t. j. tak z oblasti ekonomickej teórie, ako aj z oblasti hospodárskej praxe.

V rámci subsystému informačných útvarov sú takéto útvary vytvorené takmer pri každej výskumnej inštitúcii ekonomickeho zamerania, zaoberajúcej sa aplikovaným výskumom (napr. pri Výskumnom ústave plánovania a riadenia národného hospodárstva, Československom výskumnom ústave práce a sociálnych vecí, Výskumnom ústave oblastného plánovania, Výskumnom ústave ekonomiky poľnohospodárstva a výživy, Výskumnom ústave životnej úrovne, Výskumnom a výpočtovom ústave cenovom atď.), na niektorých katedrách a ústavoch vysokých škôl a iných ustanovizniach zaoberajúcich sa ekonomickým výskumom. Subsystém informačných útvarov má fungovať ako jednotná decentralizovaná sústava, avšak informačné útvary takúto sústavu nevytvárajú, lebo inštitúcie, pri ktorých sú zriadené, sú riadené podľa ich rezortnej príslušnosti. Každá z týchto inštitúcií potrebuje pre seba špeciálne informácie zodpovedajúce zameraniu svojej činnosti, súčasne sú však pre nich dôležité aj informácie o ekonomickej teórii. Keďže pre tieto inštitúcie nie je v dostatočnej miere zabezpečený tok informácií o ekonomickej teórii zvonku, sú ich vlastné informačné útvary nútené vytvárať informácie takéhoto druhu. Okrem toho vytvárajú také informácie z oblasti svojej činnosti, ktoré by sa dali využiť v iných inštitúciách, avšak ich činnosť nie je v tomto smere koordinovaná. Z hľadiska informácií o ekonomickej teórii má veľkú dôležitosť spolupráca ústavov základného a aplikovaného ekonomickeho výskumu s vysokými školami ekonomickeho zamerania.

Svoje špecifiká má spolupráca v informačnej činnosti v Československej akadémii vied a Slovenskej akadémii vied (ďalej ČSAV a SAV). V rámci ČSAV a SAV je vytvorená Základní knihovna ČSAV a Ústredná knižnica SAV. Tieto knižnice síce zhromažďujú prvotné informačné materiály týkajúce sa vedeckého výskumu, nevytvárajú však druhotné informácie. Informačné útvary riadené v jednotlivých ústavoch, spolu so Základní knihovnou ČSAV a Ústrednou knižnicou SAV, by mali vytvárať skĺbenú knižničnú a informačnú sieť, čo však možno ťažko dosiahnuť pre odlišné zameranie jednotlivých ústavov. Preto môže existovať spolupráca v rámci príbuzných vedných odborov. Z hľadiska ekonomickej teórie prichádza do úvahy predovšetkým filozofia, sociológia, právne vedy, niektoré odvetvia matematickoštatistických disciplín, geografia, demografia a história.

V súčasnosti nadobúda čoraz väčší význam interdisciplinárny prístup k vedeckému výskumu. Informačné útvary by tu mohli pomáhať výmenou informácií medzi príbuznými ústavmi v ČSAV a SAV. To by však vyžadovalo usmernenie zo strany orgánov nadriadených ústavom ČSAV a SAV.

Veľký význam má spolupráca medzi informačnými útvarmi akadémií v socia-

listických krajinách. Tu existuje spolupráca medzi ústavmi rovnakého vedného zamerania, avšak mimoriadny význam nadobúda spolupráca v oblasti spoločenských vied medzi ČSAV a SAV a Inštitutom naukovej informácie po občestvenných naukach v Moskve.

Mimoriadne dôležitou úlohou je napojenie informácií o ekonomickej teórii, keďže majú výsostne politický charakter, na informačnú činnosť vykonávanú v inštitúciách politického charakteru. Týka sa to predovšetkým Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSČ, Vysokej školy politickej ÚV KSČ, Domova politickej výchovy a iných politických inštitúcií.

Dôležitou úlohou je zhromažďovanie prvotných informačných materiálov z oblasti ekonomickej teórie. V súčasnosti dochádza ku značnej multiplicitate aj pri budovaní týchto fondov tým, že každá inštitúcia sa usiluje budovať svoje knižné fondy čo najkomplexnejšie. Značný význam má pritom úzkoprofilová literatúra, ktorá je ťažko prístupná z devízových dôvodov. Nákup tejto literatúry je síce koordinovaný Komisiou pre dopĺňanie fondov Výboru vedeckotechnických a ekonomických informácií pri Ministerstve výstavby a techniky SSR, napriek tomu dochádza k rôznym nezrovnalostiam a literatúru na vysokej teoretickej úrovni si objednávajú ustanovizne, ktoré takúto literatúru prioritne nepotrebujú. Ak si takúto knihu zadováži verejná knižnica, kde je prístupná pre každého čitateľa, nie je zabezpečené, že sa takáto kniha prioritne dostane do rúk vedeckého pracovníka, ktorého vedeckej úlohy sa svojím obsahom bezprostredne dotýka. Zadovažovanie knižných fondov určitého vedeckého zamerania si neraz monopolizujú niektoré inštitúcie, a často nie sú ochotné poskytnúť určitú publikáciu ani prostredníctvom medziknižničnej výpožičnej služby. Preto by bolo nevyhnutné usmeriť nákup kníh podľa výskumného zamerania jednotlivých inštitúcií. Pritom by literatúru z oblasti základného výskumu mali dostávať predovšetkým ústavy takto zamerané.

Okrem zhromažďovania knižnej literatúry ďalším problémom je zadovážovanie inej literatúry dôležitej pre ekonomický výskum. Ide o preklady, dizertácie, cestovné správy, štatistické publikácie, elaboráty, štúdie, rešerše, výskumné správy atď. Z tejto literatúry sa ústredne zhromažďujú len cestovné správy a preklady v Ústave pre vedecké, technické a ekonomické informácie, v Univerzitetnej knižnici publikácie vydávané OSN, štatistické ročenky v Ústrednej ekonomickej knižnici v Bratislave a Ekonomickom ústave ČSAV. Ostatné materiály sa systematicky nezhrmažďujú na jednom mieste. Vznikajú tak problémy vyplývajúce z ich nedostatočnej dostupnosti, sústredenosti a nedokonalého prehľadu o nich. Bolo by preto nevyhnutné poveriť nejakú inštitúciu aspoň evidenciou niektorých materiálov dôležitých pre ekonomický výskum.

Z hľadiska výskumu sú dôležitým informačným prameňom údaje týkajúce sa hospodárskej praxe. Obeh materiálov obsahujúcich takéto údaje tiež nie je vyhovujúco riešený, a preto ich často nedostávajú organizácie, ktoré ich na výskumné účely potrebujú.

Doteraz neuspokojivo riešené zhromažďovanie, obeh a evidencia prvotných informačných materiálov, ktoré sa týkajú ekonomickej teórie, sú brzdou pre ekonomický výskum.

Neuspokojivo sa rieši aj spracovanie ekonomickej literatúry vo forme druhotných informácií. Z nich je pre ekonomickú teóriu najdôležitejšia *Bibliografia ekonomickej literatúry*, vydávaná Ústrední ekonomickou knihovnou v Prahe za spo'upráce Ústrednej ekonomickej knižnice v Bratislave, *Přehled ekonomicke literatury* vydávaný Ústrední ekonomickou knihovnou v Prahe, *EKO-index* vydávaný Ústrednou ekonomickou knižnicou v Bratislave a *Listková dokumentačná služba* vydávaná Ekonomickým ústavom ČSAV. Bibliografia ekonomickej literatúry a Přehled ekonomicke literatury obsahujú anotované záznamy o nových knihách a časopiseckých článkoch. Rozsiahlejší je EKO-index, obsahujúci anotácie z oblasti ekonómie a ekonomiky. Jeho nedostatkom je príliš heslovitá forma anotácií, jeho oneskorené vydávanie a nedostatočná komplexnosť spracovania danej problematiky tak z hľadiska excerpovaných titulov časopisov, ako aj z hľadiska počtu spracovaných článkov jednotlivých čísiel časopisov. Listková dokumentačná služba obsahuje tiež anotácie o knihách a časopiseckých článkoch, predovšetkým z oblasti ekonomickej teórie.

O nových knihách vydáva Ústredná ekonomická knižnica v Bratislave v spolupráci so Slovenskou technickou knižnicou, Univerzitnou knižnicou, Slovenskou lekárskou knižnicou, Ústrednou knižnicou SAV a Ústrednou poľnohospodárskou knižnicou bulletin *Prírasky zahraničnej literatury*.

Vyššou formou využívania literatúry sú referáty, výtahy článkov a preklady. Ekonomický ústav ČSAV vydáva časopis *Ekonomicko-matematická abstrakta*, obsahujúci referáty (abstrakty) o knihách a časopiseckých článkoch z oblasti aplikácie matematiky v ekonomike. Preklady článkov z oblasti ekonomickej teórie sú uvádzané v časopise *Řízení ekonomiky v socialistických zemích*, vydávanom Československou tlačovou kanceláriou, a v časopise *Ekonomické vědy v socialistických zemích*, vydávanom Ekonomickým ústavom ČSAV. O prekladoch sa vedie evidencia v Ústave pre technické a ekonomické informácie v Prahe.

Dôležitou úlohou v informačnej činnosti je vytváranie kartočky dokumentačných záznamov. Takúto kartotéku si vytvárajú takmer všetky organizácie ekonomického zamerania. Najväčšia takáto kartotéka na Slovensku, obsahujúca dokumentačné záznamy z celej oblasti ekonómie a ekonomiky, sa nachádza v Ústrednej ekonomickej knižnici v Bratislave.

Okrem uvedených nedostatkov, ktoré sme uviedli, systém informácií o ekonomickej teórii sa vyznačuje aj poddimenzovanou kapacitou, hlavne z hľadiska kvalifikovaných kádrov, nedostatočnou hmotnou zainteresovanosťou informačných pracovníkov, zastaraným technickým vybavením pre zhromažďovanie, poskytovanie a rozširovanie informácií, tradičnými formami a metódami spracovania a nezodpovedajúcou klasifikáciou informácií.

Vzhľadom na prehľujúcu sa informačnú explóziu je naliehavo potrebná kvalitatívna prestavba celého informačného systému v ČSSR. Zvládnutie množstva ekonomických informácií, stále narastajúceho vo svetovom meradle, si vyžaduje v organizačnej štruktúre informácií prehĺbiť medzinárodnú a vnútroštátnu deľbu práce v informačnej činnosti s cieľom koncentrácie, integrácie a špecializácie knižničných a informačných inštitúcií.

Rozvoj informačnej sústavy v socialistických krajinách

Z uvedených dôvodov sa javí stále naliehavejšou potreba vybudovať komplexné informačné strediská v rámci krajín RVHP, ktoré by tvorili základy celého informačného systému v socialistických krajinách. Len na základe spoločného úsilia možno vybudovať moderné informačné centrá, vybavené najnovšou plne automatizovanou pamäťovou, triediacou a realizačnou technikou. Na tieto centrá by mali byť postupne prepojené národné informačné centrá, odvetvové, odborové a podnikové informačné strediská socialistických krajín.

Doterajšie úsilie o budovanie socialistickej integrovanej sústavy vedeckotechnických informácií v rámci RVHP ukazuje správnu vývojovú tendenciu. V súčasnosti sa buduje *Medzinárodné centrum informácií v Moskve*, na ktoré budú postupne prepojené národné informačné centrá. Z hľadiska informácií o ekonomickej teórii je dôležité, ako sme už uviedli, prehlbovanie spolupráce s Medzinárodným centrom informácií, Inštitutom naukovej informácie po občestvenných vedách a československými inštitúciami, čo predstavuje dlhodobý proces na kvalitatívne čoraz vyššom stupni. Už v rámci podmienok vytvorených v súčasnosti je u nás žiaduce zdokonaľovať koncepciu systému vedeckotechnických informácií z hľadiska plánovitého rozvoja československej ekonomiky.

Za základnú požiadavku správneho fungovania informačného systému považujeme vyriešenie účinného toku informácií od zhromažďovania prvotných informačných materiálov až po poskytovanie informácií užívateľom, a to v požadovanej forme i obsahu. Predpokladom toho je predovšetkým vyriešenie organizácie toku informácií v celoštátnom meradle, v odvetvových sústavách, ako aj v jednotlivých organizáciách. Pri zhromažďovaní informačných materiálov v ústredných knižniciach je potrebné zabezpečiť ich účinnejšie využívanie vedeckotechnickými a výskumnými pracovníkmi. Preskúmať treba aj možnosti prehlbenia koordinácie a ďalšieho zdokonaľovania riadenia informačných útvarov na všetkých úrovniach. Účinnými opatreniami by sa mali odstrániť rezervy v informačnej kapacite, vyplývajúce z multiplcity a zo zhromažďovania a poskytovania zastaraných a nepotrebných informácií.

Myslíme, že problém čo najlepšej organizácie informácií o ekonomickej teórii predstavuje veľmi široký problém predovšetkým preto, že ekonomická teória, ako aj s ňou úzko súvisiaca ekonomika zasahujú do mnohých stránok vedeckého výskumu a spoločenského života. Sú to doteraz otvorené otázky, ale myslíme, že vzhľadom na obrovský pokrok, ktorý sme v ČSSR doteraz dosiahli pri budovaní veľkých knižníc a informačných inštitúcií, môžeme byť optimistickí pri ďalšom rozvíjaní systému informácií o ekonomickej teórii. Okrem toho nám poskytuje obrovské možnosti predovšetkým spolupráca medzi socialistickými krajinami v tejto oblasti.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАЦИЙ О ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ В ЧЕХОСЛОВАКИИ

ГРАЙНЕР, Лауринец

Автор делает анализ информационных потоков, пробегающих внутри и между организациями, причем подчеркивает взаимозависимости библиотечной, информационной и исследовательской деятельности в области экономической теории с точки зрения потребностей научных работников. Автор анализирует, с одной стороны, теоретические вопросы этой взаимосвязи, с другой стороны, действительную ситуацию в ЧССР. В связи с этим описывает институции, которые занимаются сбором и обработкой информации о экономической теории и издадут об этом публикации.

CONTEMPORARY PROBLEMS OF INFORMATION ON ECONOMIC THEORY IN CZECHOSLOVAKIA

GREINER, Laurinec

The author analyzes information flows obtained inside an institution and among institutions. He underlines a connection of librarian, informational and research activity in the area of economic theory from the standpoint of needs of scientists. He considers both the theoretical problems of this connection and the actual situation in Czechoslovakia. At this point he describes institutions which are concerned with information on economic theory as well as publications issued by these institutions.

Recenzie a bibliografia

ROHLÍČEK, Rudolf: *Financie a efektívnosť*. Bratislava, Pravda 1974, 360 s.

Koncom minulého roka vyšla v nakladateľstve Pravda významná publikácia popredného odborníka v odbore financií R. Rohlíčka *Financie a efektívnosť*. Práca je svojím obsahom zameraná na často nastolovaný problém aktívneho vplyvu financií na efektívnosť reprodukčného procesu, i keď — úvodom treba uviesť — chápaný netradičným spôsobom, predovšetkým prostredníctvom tvorby, rozdeľovania a používania centralizovaných finančných fondov.

Práca je rozdelená do piatich kapitol.

Prvá kapitola, nazvaná *Miesto a úloha financií v socialistickej ekonomike*, tvorí vlastne východisko celej práce, pretože je zameraná na niektoré problémy a názory na postavenie peňazí, osobitne v kritických šesťdesiatych rokoch, ako aj v podmienkach rozvinutej medzinárodnej socialistickej integrácie. V ďalšej časti autor rozoberá niektoré problémy finančného plánovania, najmä vo vzťahu k riadeniu národného hospodárstva.

Obsahom druhej kapitoly — pod názvom *Ceny* — je problematika využívania cien v národnom hospodárstve ČSSR. V úvode kapitoly autor rozoberá niektoré myšlienky súvisiace s charakterom ceny v socialistickej ekonomike, najmä tézy o neustálom a všeobecnom znižovaní cien v socializme. Ďalej analyzuje vývoj cien a cenovej tvorby v ČSSR od oslobodenia až do sedemdesiatych rokov, hlavne cenovej reformy k 1. 4. 1964 a k 1. 1. 1967. Podrobnejšie rozoberá aj využívanie vplyvu ceny na reprodukčný proces, zvlášť ne-

dostatky v cenách v r. 1968 a 1969. Všimá si vzťah cien a dane z obratu k financiám a porovnáva ceny a nepriame dane v ČSSR a vo vyspelých kapitalistických štátoch. Osobitnú pozornosť autor venoval rozboru cien poľnohospodárskych výrobkov a ich reláciám k cenám iných štátov. Záver kapitoly tvoria niektoré problémy vývoja maloobchodných cien, najmä v období pred menovou reformou v r. 1953 a po nej.

Tretia kapitola — *Financie* — je svojím rozsahom i bohatosťou problémov najrozsiahlejšia. V nej sa autor najprv zaoberá niektorými tendenciami v rozdeľovaní národného dôchodku a v tej súvislosti s vývojom peňažných príjmov a peňažných prostriedkov v národnom hospodárstve. Ďalej rozoberá hlavné vývojové tendencie v štruktúre úsporných vkladov obyvateľstva, hlavne v priebehu šesťdesiatych rokov. Potom pokračuje analýzou niektorých teoretických prístupov „trhového modelu socializmu“, najmä v súvislosti s infláciou a finančným trhom. Pomerne rozsiahlu časť autor venuje problematike tvorby, rozdeľovania a použitia finančných zdrojov v socialistickej ekonomike. Ide o rozdeľovanie úhrnného spoločenského produktu, odpisov, finančných zdrojov medzi podnikovú sféru a štátny rozpočet a o vytváranie úverového fondu v národnom hospodárstve. V krátkej časti venovanej financovaniu podnikov a odvetví si všima problematiku tvorby vlastnej finančnej základne v podnikoch. Ďalšia pomerne rozsiahla časť je v tejto kapitole venovaná

kritickému hodnoteniu finančnej politiky v rokoch 1948—1968. Osobitne kladne treba hodnotiť rozbor prípravy a zavádzania ekonomickej reformy v r. 1966—1967, a najmä stanovisko k využitiu hrubého dôchodku. Pomerne rozsiahla časť je venovaná konsolidačnému procesu československého národného hospodárstva v oblasti financií. Autor tu chronologicky rozoberá odstraňovanie niektorých dôsledkov rozkladu československej ekonomiky v r. 1968 tak, ako sa tieto opatrenia realizovali v r. 1969—1971 a ako sa postupne obnovovala dynamika a proporcionalita československého národného hospodárstva. Osobitnú pozornosť venuje otázkam rastu a využívaniu zásob a základných výrobných fondov najmä v súvislosti s potrebou zrýchlovať obratovosť zásob a zvyšovať koeficient smennosti vo výrobných podnikoch. V závere kapitoly autor vyslovuje názory na vzťah štátneho rozpočtu a menového plánu a súčasne kriticky rozoberá niektoré revizionistické názory na tento vzťah v roku 1968—1969. Autor formuluje aj sústavu kritérií pre niektoré ekonomicke javy v národnom hospodárstve (ekonomický rast, ekonomická rovnováha, plnenie štátneho rozpočtu a úverového plánu a i.).

Vo štvrtjej kapitole nazvanej *Úver* autor vyslovuje na úvod niekoľko poznámok vo vzťahu k funkciám socialistického úveru. Potom sa podrobnejšie zaoberá postavením a vývojom bankového úveru vo vzťahu k podnikovej sfére (a obyvateľstvu) v jednotlivých etapách riadenia československého národného hospodárstva a hodnotí ho, pričom analyzuje i jednotlivé druhy prevádzkových úverov a úverových výpomocí a jednotlivé formy financovania investícií. Záver kapitoly tvorí niekoľko poznámok autora k úroku a jeho využívaniu v československej hospodárskej praxi.

Piata kapitola — *Záver* — je hodnotením niektorých súčasných riešení finančného hospodárstva v československom národnom hospodárstve, prípadne ich historického vývoja. Autor súčasne vyslovuje i svoje návrhy na ich účelnejšie usporiadanie. Po-

stupne si všíma tieto problémy: financie a tovarovo-peňažné vzťahy, ceny, vzťah podnikovej sféry k štátnemu rozpočtu, financie podnikov a odvetví, finančné plánovanie, dotácie, úver, úrok.

Prácu hodnotím ako významný prínos autora k riešeniu problémov finančnej teórie a praxe. Predovšetkým treba uviesť, že publikácia takéhoto druhu z oblasti financií v Československu ešte nebola napísaná a vydaná. Autor na mnohých miestach podrobne a fundovane, niekedy len stručne, ale vždy systematicky vysvetľuje teóriu i prax pri výstavbe socializmu v Československu a dôsledne z marxistického hľadiska prístupnou formou hodnotí realizáciu finančnej politiky za celé doterajšie budovanie socializmu v ČSSR. Toto hodnotenie je mimoriadne cenné z dvoch dôvodov. Po prvé predovšetkým preto, že na mnohých miestach v práci kriticky rozoberá jednak revizionistické a nesprávne názory teoretikov, najmä názory O. Šika, M. Tučeka, M. Koudelku, J. Rosu, V. Klaua a i., jednak poukazuje na dychbnú praktickú realizáciu opatrení ekonomickej reformy v r. 1967—1969. Po druhé, svoje hodnotenie často dokumentuje číselnými údajmi, z ktorých mnohé sú takto publikované po prvý raz, často práce vypočítané, vhodné a systematicky autorom utriedené a zaradené. Tým autor dosiahol a čitateľovi poskytuje plastický obraz o vývoji financií a ich nástrojov za hodnotené obdobie.

Pomerne rozsiahle miesto sa v práci venuje konsolidácii ČSSR v ekonomickej oblasti po kritickom období v r. 1968 a hodnoteniu jednotlivých krokov, ktoré strana a vláda urobili v oblasti financií po májovom pléne v roku 1969. Pritom, podľa môjho názoru, autor celkom správne vidí ťažisko problémov v troch základných oblastiach československej ekonomiky:

1. v oblasti vývoja a využívania zásob,
2. v oblasti využívania výrobných základných fondov,
3. v oblasti využívania štátneho rozpočtu a menového plánu na zvyšovanie efek-

tívnosti národného hospodárstva a na posilnenie plánovitého riadenia národného hospodárstva.

Významné sú aj analýzy autora, v ktorých sa zaoberá vzťahom medzi dynamikou podmienok hospodárenia podnikov a stredných článkov riadenia a ich vplyvom na chozrasčotné postavenie. Tieto analýzy zmien autor neobmedzil len na štátne hospodárske organizácie, ale zaoberá sa i družstevným sektorom a obyvateľstvom. Tak skúma vývoj peňažných fondov a ich zmeny v dialektickej jednote peňažného obehu, čo je najsprávnejšie.

Osobitne by som chcel uviesť ešte niektoré vybrané problémy.

Autor sa vo svojej práci chce vyrovnáť so známou Marxovou tézou o sústavnom poklese výrobných nákladov a v dôsledku toho i znižovaní cien: „Zvyšovanie produktivity práce spočíva v tom, že podiel živej práce sa znižuje a podiel minulej práce zväčšuje, ale tak, že sa znižuje celkové množstvo práce obsiahnuté v tovare, že sa teda živá práca znižuje o viac než sa minulá zväčšuje.“ (K. Marx: Kapitál III-1. Bratislava 1958, s. 301).

Autor najskôr odsudzuje také chápanie vývoja cien, podľa ktorého sa ceny majú sústavne znižovať: „Jednou zo základných téz starého chápania vývoja ceny bola téza o neustálom a všeobecnom znižovaní cien v socializme.“ (s. 36) K tomu autor ďalej uvádza: „Zjednodušené sledovanie vzťahu produktivity práce, vlastných nákladov výroby a ceny — ak vôbec môže prísť do úvahy — je možné len pri porovnaní výrobných výrobkov. Vývoj produktivity práce a vlastných nákladov výroby nie je len otázkou výrobných síl tej-ktorej krajiny, ale aj prírodného bohatstva, zemepisného polozenia, aktívnej účasti v medzinárodnej deľbe práce atd.“ (s. 37) S uvedenými tvrdeniami autora možno plne súhlasiť, pretože cena musí vyjadrovať tak podmienky vo výrobe (vývoj vlastných nákladov), ako aj podmienky v rozdeľovaní (rast priemerných miezd, rast osobnej spoločenskej spotreby). Možno plne súhlasiť

aj s kritikou nedostatkov cien z rokov 1964 a 1967 (s. 53).

V závere svojej práce (s. 303) autor kriticky rozoberá doterajšie pokusy o vytvorenie náročnejších cien, najmä technicky pokrokových výrobkov. Hodnotné sú názory autora na tvorbu cien v rámci RVHP vo vzťahu k cenám kapitalistických trhov (s. 305).

R. Rohlíček sa na mnohých miestach zaoberá využívaním úveru v doterajšom období výstavby socialistického hospodárstva v ČSSR. Veľmi kriticky rozoberá využívanie úveru v jednotlivých obdobiach vývoja, pričom ho hodnotí z rôznych stránok reprodukčného procesu. Kriticky analyzuje nesprávne a aj revizionistické názory na miesto úveru v socialistickej ekonomike. Napriek pomerne rozsiahlemu rozboru využívania úveru chýba v práci presnejšie určenie úloh, ktoré autor pripisuje úveru v plánovanom hospodárstve, najmä vzťahu k plánu a jeho proporciám. Z výpočtu funkcií, ktoré autor úveru pripisuje (emisná, rozdeľovacia, akumulčná a kontrolná) — s. 24 — sa to priamo a v plnom rozsahu nedá odvodiť. Navyše, niektoré funkcie (napr. akumuláciu) iní autori všeobecne úveru nepriznávajú, a preto by bolo bývalo vhodné, ak by ju bol autor podrobnejšie rozviedol.

V práci je len zmienka o tom, že v socializme je to štátny rozpočet, ktorý zabezpečuje využitie peňažných fondov v národnom hospodárstve, ako to vykonáva úver v kapitalizme: „Rovnako dôležité sú i výdavky štátneho rozpočtu, pretože prostredníctvom nich štát vracia centralizované finančné zdroje do celého reprodukčného procesu. Výdavkami štát aktívne pôsobí predovšetkým na štruktúru výroby i spotreby v prospech najprogressívnejších odvetví, resp. na použitie národného dôchodku v nevýrobných odvetviach.“ (s. 172) Dnes však časť týchto úloh i v kapitalizme preberá štátny rozpočet.

Otázkam vedeckotechnického rozvoja venuje autor pozornosť v rôznych súvislostiach. Osobitne cenný je jeho rozbor

základných výrobných fondov vo vzťahu k vedeckotechnickému rozvoju za roky 1960—1970. Autor konštatuje, že kým za uvedených 20 rokov sa základné fondy v československom národnom hospodárstve zvýšili o 100,5 %, stroje a zariadenie o 263,4 %, teda podstatne rýchlejšie (s. 213). Uvedený prudký rast aktívnej časti základných fondov je však sprevádzaný veľmi nízkym podielom likvidácie základných fondov na objeme základných fondov získaných investičnou výstavbou. Tento podiel tvoril v roku 1953 15,3 %, v r. 1969 23,7 % a v roku 1970 18,6 %, čo znamená, že ešte stále sa veľká časť výroby v národnom hospodárstve získava neefektívne (najmä nízkou smennosťou). Alebo je neuspokojivá — níзка — výrobná schopnosť základných fondov vo vzťahu k ich cenám?

Zdá sa, že v ČSSR ešte stále sú na novej technike viacej zainteresovaní jej výrobcovia a menej jej používatelia. Napríklad v r. 1967—1972 vzrástol objem zisku podnikov národohospodárskej skupiny A (výrobcov výrobných prostriedkov) o 74,5 %, kým podnikov národohospodárskej skupiny B (výroba spotrebných predmetov), teda užívateľov časti novej techniky o 51,5 %. To svedčí o tom, že efekt získaný vytvorením novej techniky sa nesprávne rozdeľuje.

V uvedených súvislostiach autor kritizuje nízky stupeň využívania základných fondov a z toho vyplývajúci nízky koeficient smennosti v priemysle, ktorý sústavne klesá (s. 220). Paradoxom však je, že najvyšší koeficient smennosti — 1,409 sa dosiahol v roku 1962, teda v období keď bol minimálny prírastok národného dôchodku (1,2 %), avšak keď sa museli vykonať nevyhnutné štrukturálne zmeny výroby vo viacerých odvetviach národného hospodárstva. Návrh autora „vytvoriť vhodnú stimuláciu na optimalizáciu rozsahu základných fondov, s ktorými podniky pracujú“ (s. 225), by si vyžadoval bližšie rozpracovanie vzhľadom na to, že často o jednotlivých investíciách rozhodujú

rôzne orgány a nie podniky, ktoré by mali byť zainteresované na ich optimálnom stave.

Vývoj zásob v hospodárstve ČSSR má významné postavenie pri skúmaní efektívnosti národného hospodárstva. Autor mu taktiež venoval väčšiu pozornosť (s. 208 a n.). Z uvedených údajov vyplýva, že za roky 1961—1971 vzrástol národný dôchodok o 95,3 %, ale zásoby o 98,7 % (s. 209) a že v roku 1971 sa výrazne zhoršilo (o 4,7 bodu) rozloženie zásob v neprospech dodávateľských zásob (s. 210).

I keď autor skúma niektoré otázky vývoja zásob za uplynulé desaťrocie, domnievam sa, že uvedenej problematike treba venovať väčšiu pozornosť z niekoľkých dôvodov. Efektívnosť využívania zásob v národnom hospodárstve môže veľmi aktívne prispievať k rastu celkovej efektívnosti, pretože obrat zásob sa uskutočňuje niekoľkokrát do roka, avšak obrat základných fondov len raz za niekoľko rokov. Úroveň výšky zásob môže byť v rozhodujúcej miere ovplyvnená rôznymi činiteľmi, ktoré pôsobia mimo podniku (ceny, dodacie podmienky, kvalita výroby a pod.), v posledných rokoch i mimo štátu (rastúca inflácia a ceny v kapitalistických štátoch). Vývoj zásob je často výsledkom dobrej i zlej práce podnikov, nadpodnikových orgánov, centrálnych orgánov ekonomického riadenia atď. (napr. zmeny plánu či už v dôsledku prekračovania, alebo nepĺnenia kvalitatívnych a kvantitatívnych ukazovateľov plánu alebo z iných príčin) a komplexného vplyvu celkových podmienok hospodárenia hospodárskych organizácií.

Autor veľmi správne zdôrazňuje *jednotu plánovania a riadenia* v národnom hospodárstve: „V tomto zmysle je teda plánovanie súčasne riadením reprodukčného procesu, plánovitým riadením reprodukčného procesu.“ (s. 229).

Na základe svojej dlhohodobej praxe navrhuje na posudzovanie väzby štátneho rozpočtu a úverového plánu sústavu kritérií, pomocou ktorých by sa z menovaných

hládísk hodnotili ich vzájomné vzťahy. Ide o 4 skupiny kritérií:

- kritériá ekonomického rastu,
- kritériá kvality ekonomickej rovnováhy,
- kritériá racionálneho vývoja dôchodkových vzťahov,
- kritériá kvality plnenia štátneho rozpočtu a úverového plánu (s. 233, 234).

Sám však vyslovuje požiadavku, že uvedené kritériá bude potrebné sústavne zdokonaľovať.

Autor používajúc bežné ceny v národnom hospodárstve, považuje ich do značnej miery za porovnateľné, nemenné a nepokúša sa zhodnotiť, do akej miery došlo v dôsledku pohybu cenovej hladiny pri periodických a jednorazových úpravách cien, najmä v oblasti veľkoobchodných cien, ku zmene porovnateľnosti mnohých ukazovateľov. Je to problém veľmi zložitý, avšak k takýmto zmenám v priebehu rokov 1945—1972 došlo.

R. Rohlíček v recenzovanej práci venuje pozornosť i tretej rozdeľovacej kategórii — *mzdám*, pretože práve mzda môže veľmi aktívne ovplyvňovať efektívnosť národného hospodárstva. Vo mzde sa často rieši dialektické protirečenie s rastom produktivity práce a z toho dôvodu aj pokles priemernej mzdy, a na-

proti tomu mzda rastie v dôsledku zmenených podmienok pri rozdeľovaní národného dôchodku.

Celkove možno konštatovať, že publikovaná práca R. Rohlíčka *Financie a efektívnosť* je na vysokej teoretickej, odbornej a politickej úrovni, že autor v nej urobil marxistickú analýzu doterajšieho vývoja základných problémov finančného hospodárstva v ČSSR s cieľom poukázať predovšetkým na hlavné zdroje zvyšovania efektívnosti v národnom hospodárstve, ako aj na nedostatky, teda na potenciálne rezervy v raste efektívnosti celého národného hospodárstva i jeho jednotlivých stupňov.

V práci autor podrobne analyzoval veľké množstvo finančných ukazovateľov, z ktorých mnohé, a to je osobitne cenné, sú publikované po prvý raz. Mnohé z údajov by bolo potrebné ďalej analyzovať, či kompletizovať. To však ďaleko presahovalo rámec tejto i tak dosť rozsiahlej práce. Súčasne treba zdôrazniť, že práca zaplňuje medzeru v ekonomickej literatúre, ktorá v tomto smere bola a že bude impulzom pre mnohých ďalších ekonómov — teoretikov a praktikov, pre rozpracovanie množstva problémov, ktoré boli v predloženej práci na viacerých miestach uvedené alebo naznačené.

Viliam Sládek

LACKO, Rastislav: *Ekonomické problémy životného prostredia*. Bratislava, Alfa 1975, 235 s.

Ochrana životného prostredia patrí v posledných rokoch k najaktuálnejším problematikám, ku ktorým sa vyjadrujú odborníci teórie a praxe na celom svete. O jej závažnosti svedčí to, že sa stala predmetom rokovaní a systematického výskumu na pôde OSN. V jednotlivých krajinách otázky životného prostredia stále väčšmi prenikajú do teoretických výskumov a do vnútorného politického a ekonomického života každého štátu.

V ČSSR sa široko rozvinuli práce na

tomto úseku, pričom i v medzinárodnom meradle zohráva od začiatku aktívnu úlohu internacionalizácia prác v tejto problematike. Je známe, že to bola práve ČSSR, ktorá v r. 1967 v Európskej hospodárskej komisii navrhla a potom v r. 1971 účinne pomohla realizovať prvé *Symposium Európskej hospodárskej komisii o problémoch životného prostredia* v Prahe a že jej zástupcovia sa zúčastňovali na organizácii štokholmskej konferencie k týmto otázkam ako členovia prípravného vý-

boru. V Bratislave sa vybuďovalo Československé stredisko s programom OSN pre výskum a rozvoj ochrany životného prostredia. Vytvoril sa celý rad orgánov pri akademických pracoviskach a pri vládných organoch, ktoré sa uvedenou problematikou zaoberajú. Napriek týmto skutočnostiam a napriek veľkému počtu publicistických článkov i osobitných časopisov nám doteraz chýbala publikácia, ktorá by predstavila problematiku životného prostredia z ekonomického pohľadu. Túto medzeru vyplňa najnovšia kniha R. Lacka *Ekonomické problémy životného prostredia*. Autor publikácie pracoval dlhší čas ako podpredseda prípravného výboru Stokholmskej konferencie OSN o životnom prostredí. Kniha vychádza z poznatkov a skúseností, ktoré autor pri tejto práci získal, ale zároveň dokumentuje jeho hlbší a trvácnejší záujem o túto problematiku.

Práca je široko koncipovaná, hoci jej jadro tvoria ekonomické aspekty procesov ochrany a zlepšovania životného prostredia. Multidisciplinárny charakter problematiky si takyto prístup vyžadoval. Výhodou pritom je, že čitateľ získava tak celkový pohľad na spektrum otázok, ktoré vo svojom súhrne predstavujú problematiku životného prostredia, ale nachádzajú sa v roztrúsenej podobe v rôznych odborných publikáciách. Kniha sa skladá zo sedemnástich kapitol, z ktorých prvé štyri v stručnej podobe podávajú odbornotechnické minimum problematiky životného prostredia, o ktoré sa opierajú ekonomické úvahy v ďalších kapitolách. Zaoberajú sa mikroekonomickými a makroekonomickými dôsledkami ochrany a zlepšovania životného prostredia v rámci jednotlivého štátu, skúmaním vzťahov medzi ochranou životného prostredia a medzinárodným obchodom, využívaním prírodných zdrojov, životnou úrovňou a pod. Osobitné kapitoly sú venované problémom rozvojových krajín, ako aj vzťahom medzi problémami životného prostredia a oblastnou a priestorovou problematikou, ďalej opatreniam a nástrojmi na zlepšenie kvality životného

prostredia v štátoch rozdielnych spoločenských sústav. Na záver je zaradená kapitola o medzinárodnej spolupráci v otázkach životného prostredia.

Ako vidieť, autor nastolil veľký rozsah otázok, predstavujúci v podstate kompletný súbor problémov ekonomického charakteru súvisiacich s ochranou a tvorbou životného prostredia. Je samozrejme, že ich všetky nemohol zodpovedať do dôsledkov, už vzhľadom na to, že ani v zahraničí nedospel doterajší teoretický výskum niektorých javov ďalej ako k viac či menej fundovaným hypotézam, prípadne odhadom. V každom prípade už samo zhrnutie a utriedenie ekonomickej problematiky životného prostredia s poukázaním na ich vzájomnú nadväznosť a dosiahnutý stav v riešení príslušných problémových okruhov, ktoré prináša táto publikácia, predstavuje nesporný prínos.

Pritom na viacerých miestach nechýbajú originálne postrehy a námety, ktoré posúvajú danú problematiku vpred. Niektoré možno bez výhrad prijímať, ďalšie sú diskutabilné. Súvisí to s novosťou problematiky. Zaujímavý je návrh autora, pokiaľ ide o definíciu životného prostredia (s. 57), keď životným prostredím chápe „prírodný i človekom vytvorený materiálny svet, ktorý obklopuje ľudskú spoločnosť a pôsobí na ňu, v ktorom človek ako spoločenský tvor uspokojuje svoje potreby a spätne ho svojou činnosťou ovplyvňuje a pretvára“.

Vo svojej definícii R. Lacko zdôrazňuje predovšetkým materiálny charakter ním skúmaného životného prostredia, ktoré, ako to v ďalšej časti uvádza, tvorí obsah osobitnej súčasť životnej úrovne. Domnievame sa, že táto definícia omnoho presnejšie vymedzuje, čo z hľadiska marxistickej metodológie treba chápať pod pojmom „životné prostredie“, na rozdiel od mnohých ďalších definícií navrhovaných niektorými buržoáznymi teoretikmi, ktoré tento pojem buď neúmerne rozširujú tak, že do neho spadá — okrem prírodou daného a človekom vytvoreného fyzického prostredia —

aj v podstate celý súbor výrobných vzťahov prejavujúci sa v charaktere sociálneho prostredia, alebo ho zužujú len na „aspekt ľudskej činnosti“.

Na druhej strane, autor na niektorých miestach práce príliš jednoznačne zaraďuje životné prostredie do výrobných síl (s. 69). Niektoré jeho prvky — ako prírodné zložky, ktoré prešli ľudskou prácou, a tak vystupujú ako energetické suroviny či podmienky výrobného procesu (voda, vzduch) sa medzi výrobné sily dostávajú; životné prostredie z tohto hľadiska vystupuje ako zdroj, z ktorého sa príslušné výrobné faktory čerpajú, no výrobná určenosť spomínaných zložiek nie je jediná vo vzťahu k životu ľudí. Tieto prvky tvoria základné podmienky pre život a na súčasnom stupni spoločenského rozvoja stávajú sa neodmysliteľnou zložkou životnej úrovne. O tom koniec-koncov hovorí sám autor na s. 151—152, keď konštatuje, že v marxistickej teórii sa presadilo a uznáva chápanie životného prostredia ako jedného z prvkov životnej úrovne.

Kvalitné životné prostredie je teda nielen podmienkou a prostriedkom, ale aj jedným z cieľov ľudskej života.

Za východiskovú kapitolu pre ďalšie úvahy rozvíjané v knihe treba považovať kapitolu venovanú otázkam vzťahu životného prostredia a hospodárskeho rozvoja. Autor dospieva k záveru, že medzi hospodárskym rozvojom a životným prostredím existuje vzťah dialektického protirečenia, ktoré spočíva v tom, že sa v ich extrémnej podobe navzájom vylučujú. „Ak v určitom časovom momente a pri danom množstve obmedzených zdrojov chceme dosiahnuť maximálny hospodársky rozvoj, nemožno súčasne mať maximálnu kvalitu životného prostredia: tie isté zdroje nemožno použiť na dva rozličné ciele v tom istom čase.“ (s. 122) Hoci s podstatou myšlienky možno súhlasiť, domievame sa, že treba dodať, že pri charakterizovaní doterajšieho vývoja a súčasného stavu je správne. Poznanie závažnosti problému a podstaty tohto protirečenia, ako aj racionálnejšie

využívanie výtvarných vedy a techniky v ekonomickom rozvoji je bázou pre prekonanie tohto protirečenia a vytvorenie súladu pri praktických riešeniach v oblasti životného prostredia a hospodárskeho rozvoja. Autor k takémuto záveru napokon dospieva, keď na s. 125 konštatuje, že: „... pre kvalitu životného prostredia nie je škodlivý sám hospodársky rozvoj, lež rozvoj založený na určitom škodlivom správaní výrobcov a spotrebiteľov, na nesprávnom využívaní vedy a techniky, ako aj na niektorých »pravidlách hry« daných spoločensko-ekonomickým zriadením. Všetko toto možno a treba zmeniť. Správne využívaná veda a technika nesmie životnému prostrediu škodiť, ale naopak, musí pomáhať problémom životného prostredia riešiť. Budúcnosť patrí práve takémuto využívaní vedy a techniky.“ Toto je veľmi závažná myšlienka, ktorú neberú do úvahy zástancovia rôznych teórií nulového rastu a katastrofálnych dôsledkov „pretechnizovanej spoločnosti“. Práve socialistická spoločnosť môže zosúladiť záujmy človeka ako výrobcu i ako spotrebiteľa, teda i problémy životného prostredia a hospodárskeho rastu.

Naprosto možno súhlasiť s názorom autora a jeho postojom práve k buržoáznej teórii nulového rastu. Vecnými argumentmi odhaľuje zjednodušenosť jej teoretických východísk, ako aj triedno-apologetickú podstatu tejto teórie, ktorá do extrémnu dovedla doterajšiu protirečivosť medzi hospodárskym rozvojom a životným prostredím. Autor poukazuje na neprijateľnosť tejto teórie pre socialistické krajiny, kde sa výroba rozvíja rýchlejšími tempami v intenciách rastu životnej úrovne všetkých členov spoločnosti, a kde, ako hovorí ďalej, problematika ochrany životného prostredia nie je v protirečivom vzťahu k panujúcim výrobným vzťahom. Táto teória nie je prijateľná ani pre tretí svet. Zastavenie ekonomického rastu nemôže byť preň alternatívou, veď jedine rýchly hospodársky rozvoj prináša riešenie celkového zastávania rozvojových krajín. Pritom problematika životného prostredia v týchto

krajinách je principiálne iná ako v priemyselne rozvinutých štátoch. Ako uvádza autor, sú tu celé oblasti s nedotknutým prírodným prostredím a ak možno hovoriť o znehodnocujúcom sa životnom prostredí, ide o znehodnocovanie súvisiace s celkovou zaostalosťou týchto krajín a nie o znehodnotenie spôsobené prílišným hospodárskym rozvojom. Životné prostredie tu vystupuje dokonca ako osobitný, dosiaľ nevyužitý zdroj rozvoja, umožňujúci optimálnu lokalizáciu výrobných jednotiek. Túto myšlienku nájdeme opäť v kapitole venovanej otázkam vzťahu medzi životným prostredím a priestorom, ktoré sa dosiaľ len sporadicky dávali takto do súvzťažnosti. Autor, a domnievame sa, že celkom správne, jednoznačne priraduje k doterajším lokalizačným faktorom aj životné prostredie.

Hoci vyvracia buržoáznú teóriu nulového rastu, priznáva jej však klad, že nastolila závažnosť problematiky životného prostredia, hoci aj v extrémnej podobe a s nesprávnou odpoveďou.

Autor pritom správne zdôrazňuje, že jednou zo základných príčin navrhnutia extrémneho riešenia — zastaviť ekonomický rast — je abstrahovanie od charakteru panujúceho systému výrobných vzťahov v danej krajine a absolutizácia protirečení príznačných pre kapitalistický systém na celý svet. Hoci buržoázna ekonomická teória doteraz nenašla cestu, ako integrovať fenomén životného prostredia do svojich teoretických konštrukcií, buržoázni autori, a osobitne zástancovia teórie nulového rastu, nemôžu nevidieť celý rad protirečení, ktoré sú zviazané s vývojom súčasnej kapitalistickej spoločnosti a ktoré sú paušálne a falošne pripísané na vrub antispoločenského správania jednotlivca, člena danej spoločnosti. Autor, vychádzajúc z marxistickej analýzy, presvedčivo ukazuje, že ide o protirečenia súvisiace s kapitalistickými výrobnými vzťahmi. Ako hovorí, nemôžno povedať, že by v kapitalistických štátoch nerobili vládne orgány kroky na zlepšovanie situácie na úseku životného

prostredia, lenže práve vzhľadom na panujúce výrobné vzťahy, na protiklad medzi partikulárnymi záujmami podnikateľov a záujmami spoločnosti, riešenie problémov je zdĺhavé a často neúčinné. Na s. 176 na ilustráciu uvádza, že v USA síce existuje pomerne zložitý systém kontrolných orgánov, ktorým zákon dáva v oblasti boja za zlepšenie kvality životného prostredia široké právomoci, svoju právomoc však dostatočne nevyužívajú, lebo — ako je každému známe — v nich sedia, rozhodujú a celú činnosť de facto brzdia predstavitelia práve tých monopolov, ktoré patria medzi najväčších znečisťovateľov životného prostredia. Práve v takýchto situáciách sa ukazuje, že v rozhodujúcej chvíli u nich vždy prevážia triedne záujmy.

Socialistický systém likviduje tieto príčiny súvisiace so súkromným vlastníctvom výrobných prostriedkov a s ním spojený koristnícky prístup k životnému prostrediu. V socialistickom výrobnom spôsobe je medzi cieľmi spoločnosti ako vlastníka výrobných prostriedkov a požiadavkami ochrany a zlepšovania životného prostredia zásadný súlad. To neznamená, že kvalitné životné prostredie treba v socialistickej spoločnosti považovať apriórne za zabezpečené. Podľa autora, hoci v socializme existuje súlad medzi spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov a spoločenským charakterom zložiek životného prostredia, a aj napriek tomu, že štát má v rukách dosť pák a nástrojov na riadenie hospodárskeho rozvoja a na rozvoj životného prostredia osobitne, predsa využívanie týchto výhod, nástrojov a prostriedkov dosiaľ neprebíha bez určitých problémov spočívajúcich v neantagonistickom protirečení, najmä medzi skupinovými záujmami podniku a záujmami celej spoločnosti. V Československu napr. máme rozsiahle a vyspelé zákonodarstvo o ochrane čistoty ovzdušia, vody, prírody, kultúrnych pamiatok atď. Napriek určitým kladným výsledkom nemôžeme byť spokojní s účinnosťou týchto opatrení pri zlepšovaní kvality životného prostredia. Autor vidí hlav-

nú úlohu riadiacích orgánov na tomto úseku v zabezpečení dôsledného uvádzania teoretických poznatkov do praxe a v prísnom plnení existujúcich predpisov. Zároveň je potrebné, aby socialistický štát naďalej zdokonaľoval systém nástrojov a pák realizácie svojej hospodárskej politiky v tejto oblasti, osobitne však plánu.

Treba vidieť, že táto problematika je zvlášť aktuálna, keďže dosiaľ uplatňované ekonomické nástroje pri riadení tvorby a ochrany životného prostredia sú u nás málo účinné. Autor tomuto problémovému okruhu venuje v knihe osobitnú kapitolu, v ktorej prehľadným a uceleným spôsobom informuje čitateľa o najnovších opatreniach a námetoch na zdokonalenie systému ochrany a zlepšovania životného prostredia u nás i v zahraničí.

Záverečnú kapitolu autor venuje otázkam medzinárodnej spolupráce na úseku životného prostredia. Jeho poznatky sú o to zaujímavejšie, že sám sa na prácach v tejto oblasti v rámci OSN zúčastňoval. Kapitola podáva celkový obraz o doterajšom vývoji a výsledkoch spolupráce na pôde OSN a o príspevku ČSSR v tejto spolupráci. Autor si ďalej zvlášť všima rozvíjanie spolupráce socialistických krajín v oblasti tvorby a ochrany životného prostredia v rámci RVHP, ktorej viaceré ustanovenia Komplexného programu spolu-

práce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie členských krajín RVHP vytvárajú základné východiská a na konkrétnosti ktorých pracujú už osobitné koordináčne orgány.

Kniha okrem toho, že prináša bohatstvo teoretických a praktických poznatkov a podnetov na zamyslenie, má veľkú prednosť v tom, že je i po literárnej stránke pútavým dielom, dobre sa číta a i touto stránkou si získa čitateľa. Autor nevnucuje svoje názory. Poskytuje dosť argumentov na to, aby si pozorný čitateľ vytvoril svoj vlastný úsudok. A hoci autor je ekonóm, veľmi dobre chápe, že fenomén životného prostredia je javom viacrozmerným, kde čisto ekonomický prístup nepostačuje. Napriek tomu, že publikácia sa zaoberá ekonomickou problematikou, autor vidí hranice, pokiaľ môžu siahať v tejto oblasti závery kvantifikovateľnej ekonomickej analýzy. Tento svoj postoj vyjadruje na viacerých miestach, a snáď najvýstižnejšie na s. 209, kde hodnotí mieru vhodnosti použitia metódy „cost-benefit analysis“ pri posudzovaní opatrení v oblasti životného prostredia: „Čistota vody alebo vzduchu nesmie klesnúť pod určitú hranicu, nech to stojí čokoľvek.“ Nazdávame sa, že táto veta by mohla byť mottom akýchkoľvek ekonomických úvah o životnom prostredí.

Eduard Šarmir

KOZÁK, J. — SEGER, J.: *Jednoduché statistické metody v prognostice*. Praha, SNTL 1975, 280 s.

Hľadanie a rozvoj prognostických metód vhodných pre socialistické hospodárstvo sa v súčasnosti dostáva do stredobodu pozornosti ekonómov. Jedným z možných hľadísk triedenia prognóz je hľadisko používaného aparátu: prognózy založené na odborných znalostiach a intuíciiach expertov možno označiť za subjektívne, zatiaľ čo prognózy využívajúce matematický a štatistický aparát za objektívne.

Využívanie matematicko-štatistických metód v prognostike ekonomického vývoja má v podstate tri základné stupne:

1. prognóza vývoja ekonomickej veličiny v čase, odvádzaná z analýzy časových radov ich vývoja;

2. prognózy vývoja veličiny v závislosti od jednej alebo viacerých veličín (ekonomických), ktoré sú založené na tzv. faktorovej analýze;

3. prognózy súčasného vývoja viacerých veličín (endogénnych) v závislosti od vývoja veličín, ktoré ich vysvetľujú (exogénnych).

V druhom prípade možno hovoriť o čiastkových a v treťom o komplexných prognózach. Pre tvorbu prognóz oboch týchto typov je potrebné uplatniť prognózy vývoja veličiny (exogénnej) v čase, keď ide o tzv. trendové prognózy endogénnych veličín (na rozdiel od prognóz simuláčnych, používajúcich expertízne určené — predpokladané veľkosti exogénnych premenných modelu).

Recenzovaná publikácia vyčerpávajúcim spôsobom oboznamuje čitateľa s celou šírkou a hĺbkou problémov súvisiacich so štatistickou analýzou časových radov ekonomických veličín a využívaním konštrukcie ich trendu pre tvorbu prognóz o ďalšom vývoji veličiny. Tým by teda bolo možné publikáciu zaradiť medzi tie, ktoré poskytujú obraz o tvorbe prognóz prvého typu. Autori však otázku kladú širšie: ide im o podanie a vysvetlenie metodického aparátu štatistiky, ktorý možno použiť pri hľadaní závislostí medzi veličinami, a to nielen medzi ekonomickou veličinou a časom (ako tzv. symptomatickou veličinou), ale aj medzi ekonomickými veličinami navzájom (kauzálne veličiny). Kniha teda nepoukazuje na jednotlivé typy prognóz, ale na jednotlivé metódy, ktoré sú použiteľné pre ich rôzne druhy. Z tohto hľadiska je názov publikácie logický, a to aj napriek tomu, že uvádzané štatistické metódy nie sú vôbec „jednoduché“, možno ich však takto pochopiť v konfrontácii so „zložitejšími“ štatistickými metódami analýzy a prognózy, za ktoré by potom snád bolo možné označiť ekonometrické metódy.

Členenie obsahu publikácie je priamym svedectvom takéhoto pohľadu. Po stručnom a výstižnom úvode autori v druhej kapitole podávajú základný metodický aparát opisnej štatistiky, rozoberajú problém merania závislosti medzi štatistickými znakmi, uvádzajú základné informácie o počte pravde-

podobnosti a charakterizujú predpoklady aplikácie metódy najmenších štvorcov. Otázku možnosti voľby času ako nezávisle premennej nastoľujú autori až v tretej kapitole — *Teória lineárnych extrapoláčnych predpovedí* — kde opisujú podmienenosť a konštrukciu predpovedí. Po kladnom zodpovedaní nastolenej otázky sa potom v ďalších dvoch kapitolách sústreďujú na zisťovanie trendov časového radu: vo štvrtej kapitole — *Extrapolácia trendových čiar* — uvádzajú zásadné rozdelenie časových radov na neperiodické a periodické a po konštatovaní, že neperiodické časové rady sú v podmienkach socialistickej ekonomiky spravidla časové rady s ročným intervalom pozorovania, sa venujú najprv týmto, metodicky jednoduchšie analyzovateľným radom: uvádzajú matematickú formuláciu najdôležitejších trendových funkcií a stručne opisujú metódy ich voľby. V ďalšej časti tejto kapitoly sa opisujú diferenciálne a priame odhady priebehu trendových čiar časových radov, ktoré možno s dostatočnou presnosťou považovať za neperiodické. Piata kapitola — *Extrapolácia časových radov so sezónnou zložkou* — je venovaná náročnejšej problematike. Krátkodobé časové rady — s intervalom pozorovania kratším ako jeden rok, zvyčajne s mesačným — predstavujú z hľadiska štatistickej analýzy a prognózy nové otázky, pretože veľká väčšina pozorovaní vykazuje viac-menej pravidelné kolísanie okolo trendu radu. V ďalšej časti preto autori opisujú jednoduché modely trendovej a sezónnej zložky časového radu. Z viacerých teoretických možností analýzy tohto typu modelov bližšie skúmajú prakticky najdôležitejšie modely s ročným parabolickým a exponenciálnym trendom v kombinácii s konštantnou a proporciálnou sezónnosťou.

Šiesta kapitola práce je venovaná faktorovej analýze časových radov. Autori využívajú zavedený pojmový aparát a aplikujú ho na rozbor korelácie dvoch alebo viacerých časových radov. Z predmetného

hľadiska ide síce o určité narušenie rozvíjanej nite, pretože ďalšie kapitoly sa opäť vracajú k modelom časových radov, z metodického hľadiska možno však tento postup považovať za správny: škoda len, že na tú nadväznosť autori neupozornili aspoň poznámkou v úvode.

Siedma kapitola — *Modely s menlivými parametrami* — hovorí o špecifických modeloch časových radov, ktoré umožňujú konštruovať prognózu pomocou techniky koncového mechanického vyrovnávania, exponenciálneho vyrovnávania a pomocou metódy harmonických váh. V ôsmej kapitole sa opisuje konštrukcia prognóz pomocou tzv. regulačných diagramov. Autori pritom vychádzajú z uvedených základných informácií o počte pravdepodobnosti a pomocou ďalších úvah z tejto oblasti objasňujú princíp konštrukcie tohto diagramu a aplikácie regulačného diagramu absolútnych prírastkov a koeficientov rastu na výpočet prognóz.

Posledná, deviata kapitola je venovaná problému vyhodnotenia presnosti prognózy. Posudzovanie chýb predpovedí uvádzajú autori spravidla pri hodnotení tej-ktorej aplikovanej štatistickej metódy tvorby prognóz, pričom, pravda, vychádzajú z neznalosti skutočného stavu veličiny v budúcnosti, takže ide o posúdenie chýb prognóz z hľadiska súčasnosti (a priori). Aplikácia konštruovaného modelu a poznaná „budúca“ realita vedú však k možnosti posteriórnej konfrontácie prognózy a skutočnosti, a tak k následnému rozboru chýb predpovedí. V uvedenej kapitole sa venuje pozornosť práve týmto otázkam. Blížšie sa tu opisujú tzv. Theilove rektifikované predpovede a prognózy s progresívnou opravou chýb.

Pre praktické použitie teoreticky analyzovaných metód autori zaradili do publikácie tri krátke dodatky: niektoré pomocné súčty, tabuľky konštant pre výpočet koncových a prognózových kľzavých priemerov a dve tabuľky z počtu pravdepodobnosti: hodnoty distribučnej funkcie normo-

vaného normálneho rozdelenia a kvantily Studentovho rozdelenia.

Publikácia tvorí dôsledne premyslený a systematicky presne usporiadaný celok. Bohaté pedagogické a vedeckovýskumné skúsenosti autorov, pracovníkov Katedry štatistiky na Vysokej škole ekonomickej v Prahe, nachádzajú výraz v pojmovo vykryštalizovanej formulácii problémov exaktnosti vysvetľovania. Vynikajúcim doplnkom diela je vyše 70 riešených príkladov, pomocou ktorých autori umožňujú čitateľovi dôkladne vniknúť do metodiky opisovaného riešenia problému. Riešené príklady nie sú len „školskými“ zadaniami, ale čerpajú zo skutočných štatistických podkladov, takže sa vlastne stávajú riešením drobných praktických úloh.

Veľkou prednosťou diela je i skutočnosť, že autori zvolili správny pomer medzi výkladom základných poznatkov zo štatistiky a z počtu pravdepodobnosti a medzi rozvinutím vlastnej problematiky aplikácie štatistických metód v prognostike. Na celých 50 stránkach dokázali opísať jadro teoretickej štatistiky, podať ho v prehľade, ktorého zjednodušené spracovanie nie je na úkor exaktnosti.

Publikovaná kniha je určená predovšetkým pracovníkom hospodárskej praxe, a to na všetkých stupňoch riadenia. Ak nemajú hlbšie odborné štatistické vzdelanie, nie je to na prekážku, aby po knihe siahali a čerpali z nej množstvo praktických rád a poučení. V oblasti podnikových i nadpodnikových rozborov hospodárskej činnosti a spracúvania štatistických materiálov na každej úrovni riadenia bude kniha dôležitým impulzom k prechodu od jednoduché sumácie a roztriedenia štatistických údajov k ich analýze, k hľadaniu vzťahov medzi javmi, k hlbšiemu zamysleniu sa nad prácou so štatistickým materiálom a jeho využitím na prognostické účely. Kniha je vhodná aj pre študentov škôl ekonomického zamerania a môže slúžiť aj ako pomôcka pri štúdiu štatistiky na vysokých školách. Ekonomická teória a prax

sa dnes už nezaobídu bez spracúvania štatistického materiálu. Opis štatistických metód v analýze časových radov a ich využitie v prognostike sa takto stáva vlastne pomôckou každého ekonóma.

Z tiráže knihy zisťujeme, že knihu — na rozdiel od mnohých iných — publikovalo Štátne nakladateľstvo technickej literatúry bez spolupráce so slovenským vy-

davateľstvom Alfa. Možno preto vyjadriť obavu, že rozpredaj publikácie na slovenskom knižnom trhu sa obmedzí, čo môže byť len na úkor intenzívnejšieho používania knihy na Slovensku. Nazdávame sa preto, že vzhľadom na zameranie knihy a jej výborné spracovanie by bolo na mieste uvážiť jej preklad do slovenčiny.

Vladislav Garaj

PREHLAD OBSAHOV ZAHRANIČNÝCH ČASOPISOV

VOPROSY EKONOMIKI, 1975, č. 1

IVANČENKO, V.: Päťročný plán v systéme plánovitého riadenia — KUDINOV, V.: Materiálne stimuly kooperovania v dobytčárstve — LYČ, G.: Ekonomická efektívnosť vysušovania pôdy — CHAJRET-DINOV, R.: Využívanie automatizovaného systému riadenia v podnikoch — STOLAROV, K.: Generálna oprava priemyselných budov — RASSKAZOV, M. Oprávarenská základňa poľnohospodárskych strojov — MIKULSKIJ, K.: Zdokonaľovanie delby práce v členských krajinách RVHP — BUTAKOV, D.: Odvody z fondov v zahraničných členských štátoch RVHP — AFANASIEV, V. — NIKOLOV, D.: Zmeny v gnozeológii buržoáznej politickej ekonómie — PAVLOV, P.: Organické budovanie socialistickej výroby — ATLAS, M. — ZLOBIN, I.: Finančné nástroje zvyšovania efektívnosti spoločenskej výroby — PISKOTIN, M.: Právne aspekty riadenia národného hospodárstva — LION, V.: Rozdeľovanie v systéme hospodárskych vzťahov

VOPROSY EKONOMIKI, 1975, č. 2

NIKIFOROV, L.: Prekonávanie sociálno-ekonomických rozdielov medzi mestom a dedinou — PAVLENKO, V.: Kombinovanie odvetvového a oblastného plánovania — ŠTANSKIJ, V.: Skutočná efektívnosť investícií (Na príklade čiernej metalurgie)

— MERKIN, R.: Zdokonaľovanie plánovania efektívnosti investícií — LISICIAN, N.: Finančné zdroje obrátových prostriedkov — DADAJAN, V.: Makromodelovanie socialistickeho hospodárstva — KUDRIN, B.: Meliorácia pôdy v ZSSR a jej ekonomika — ŠINTĀPIN, Ju. — FRUMKIN, B.: Agrárno-priemyselný komplex v európskych členských krajinách RVHP — ŠIŠKOV, Ju.: Medzinárodné hospodárske vzťahy a ekonomická integrácia dvoch typov — ŠECHET, N.: Práca ako materiálna základňa hospodárskych vzťahov — KOMAROV, V.: Sféra služieb a efektívnosť spoločenskej výroby — LAPŠIN, Ju.: Vytvorenie a rozvoj celoštátneho automatizovaného systému zberu a spracovania informácií

PLANOVOJE CHOZIAJSTVO, 1975, č. 1

Rok zavŕšenia deviatej päťročnice — Problémy plánovania a riadenia v knihe A. N. Kosygina — ORUDŽEV, S.: Vedeckotechnický pokrok a zdokonaľovanie riadenia — základ urýchleného rozvoja plynnárenského priemyslu — SMIRNOV, A.: Naliehavé otázky sociálneho plánovania — MAJER, V. — RUTGAJZER, V. — JANVAREV, V.: K metodológii racionálnej kalkulácie spotreby — MILNER, G. — GILINSKAJA, E.: Medzioblastná regulácia životnej úrovne obyvateľstva — MALYGIN, A.: Metodologické otázky perspektívneho plánovania reprodukcie základných

výrobných fondov — KONOVALOVA, N. — KUZNECOVA, P.: Zdokonaľovať prepočty výrobných kapacít — ILJIN, N.: Plánovanie investícií v bytovej výstavbe miest — KORMNOV, Ju. — FRUMKIN, B.: Agrárno-priemyselná integrácia členských krajín RVHP — FILIPCOV, Je.: Koncentrácia výroby a centralizácia riadenia ako rozhodujúca podmienka urýchlenia vedeckotechnického pokroku — BAKIS, K.: Určenie a analýza ekonomických výsledkov zavádzania novej techniky v priemyselnom podniku — PRIGOŽIN, Je.: Ukazovatele efektívnosti výroby strojárskoho podniku — ORLOV, S. — PETROV, Ju.: O plánovaní vytvárania skupín priemyselných podnikov — BRAZOVSKAJA, T. — PETROVA, V.: Fondy stimulovania technickej obnovy výroby — ZACHAROV, S.: Plánovanie koeficientu smennosti — MCHITARIAN, A. — NAVAKATIKIAN, N.: K výpočtu ukazovateľa vybavenosti práce fondmi

PLANOVOJE CHOZIAJSTVO, 1975, č. 2

Urýchlene rozvíjať palivovo-energetickú základňu krajiny — MELNIKOV, N. — ŠELEST, V.: Palivovo-energetický komplex ZSSR — BOKSERMAN, Ju.: Možnosti zvyšovania efektívnosti dopravy paliva — VIGDORČIK, A. — KONOV, Ju. — MAKAROV, A. — CHAZANOV, M.: Metódy optimalizácie dlhodobého rozvoja palivovo-energetického komplexu ZSSR — BOGORAD, D.: Komplexný rozvoj výrobných síl Kuzbasu — LOGINOV, S. — LUBOVNYJ, V.: Problémy malých a stredných miest Ruskej federácie — MOTORIN, I.: Metodologické problémy dlhodobého plánovania integračných procesov — JURČENKO, A.: Racionálne využívanie druhotných zdrojov — aktuálna národohospodárska otázka — VOLKOV, A.: Problémy perspektívneho plánovania finančných zdrojov — POLANSKIJ, V.: Plánovanie a organizácia pomocných prác — CIBULEVSKIJ, V.: Rozdeľovanie spo-

loženských nákladov medzi komponenty národohospodárskeho komplexu v štádiu plánovania — IVANČENKO, V.: Chozrasčot v systéme ekonomických nástrojov riadenia výroby — SLOBODNIK, V.: Organizácia a plánovanie skúšobnej výroby — KOLEGAJEV, R.: Výpočet porovnateľnej ekonomickej efektívnosti novej techniky — GVOZDAREV, I.: Zvyšovať kvalitu cementu a efektívnosť jeho použitia v stavebníctve — NEPOMILUJEV, V.: Oblastná regulácia odmeny za prácu a niektoré otázky jej zdokonaľovania — GOLEUSOVA, T. — CHMARA, N.: Výpočet rastu zisku podľa faktorov — STEKLOVA, A. — GOLDMAN, A. — VASILENKO, N.: Používanie normatívnej metódy plánovania mzdového fondu

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1975, č. 1

MANSILIA, A.: Problémy vzťahu medzi výrobným spôsobom a štádiom jeho rozvoja v *Kapitáli* K. Marxa — IVANČENKO, V.: O komplexnom prístupe k národohospodárskemu plánovaniu — ZANIN, V.: Podmienky realizácie a spoločensky nutné náklady práce — MEREČKAJA, T. — ŠGLARIK, A.: Niektoré otázky zdokonaľovania tvorby cien — ORLIKOVSKAJA, Ju.: Diferenciálna renta a formy jej realizácie v kolchoznej výrobe — STRUMILIN, S.: Poznámky k ekonomickým vedám — POSPELOVA, N.: Dôležitá podmienka konsolidácie ekonomiky rozvojových krajín — ČERNENKO, Je.: K otázke o agrárnych premenách v afrických štátoch — DZYZA, O.: Buržoázne modely socializmu a hlavné smery ich kritiky — GLAZER, L. — KOKOŠKINA, I.: Ekonomické problémy vedy v rozvinutej socialistickej spoločnosti. Efektívnosť vedeckovýskumných prác — GVOZDEVA, N.: Klady a nedostatky plánov seminárnych prác — ŽUKOV, V.: Niektoré aspekty kritiky buržoáznych teórií vo výučbe politickej ekonómie

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1975, č. 2

PERVUŠIN, V.: Podstata a formy prejavu ekonomických vzťahov v socializme — RUSAKOV, Je.: O niektorých aspektoch výskumu ekonomických vzťahov rozvinutého socializmu — JONOV, Č.: K otázke o podstate socialistického zospoločnenia výroby — NOSOVA, S.: Zákonitosti zmien hodnotovej štruktúry úhrnného spoločenského produktu — MEDVEDEV, V.: Vedeckotechnický pokrok a vzťahy nutného produktu a nadproduktu v socializme — ZAJEC, G.: Pracovný proces v nevýrobnej sfére — ARCHIPOV, A.: Agrárna politika KSSZ v súčasnosti — BUZDALOV, I.: Agrárno-priemyselná integrácia a zmeny sociálno-ekonomickej štruktúry spoločnosti — MIASNIKOV, I.: Výrobná disciplína ako systém ekonomických vzťahov — MICHEJEV, D.: O meraní individuálnej produktivity práce — PIATAKOV, G.: Migračný pohyb pracovnej sily — ZUJEV, V.: O ekonomickom hodnotení rozšírenej reprodukcie kádrov špecialistov — RUBIN, Ja.: K metodológii kritickéj analýzy maltuziánstva a neomaltuziánstva — MITAJEV, V. — GENS, L.: Príprava a racionálne využívanie kádrov špecialistov v národnom hospodárstve

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1975, č. 1

TOMAŠEVSKIJ, D.: Na ceste k základnej prestavbe medzinárodných vzťahov — ŠIRIAJEV, Ju.: Nerovnomernosť rozvoja kapitalizmu v súčasnosti — JUGOV, L.: Taliansko: zahraničnopolitická orientácia a požiadavky skutočnosti — GAUZNER, N.: Nové javy v súčasnom kapitalizme a koncepcia postindustrializmu — USOSKIN, V.: Kapitalistický platobný mechanizmus v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie — KORSUNSKIJ, A.: Priemysel Japonska a USA: skúsenosti z porovnaní — TROIN, G. — BABAK, V.: Súčasný problémy mierovej politiky — GUZAVATYJ, Ja.: Obyvateľstvo a spoločenský

rozvoj — GALPERIN, G.: Proces obnovy v Habeši — SAVINOV, Ju.: Elektronické počítače a problémy ich využívania v hospodárstve — LEVIGOV, G.: Štátnomonopolistická regulácia námornej dopravy — Splývanie a združovanie monopolov

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1975, č. 2

TROFIMENKO, G.: V smere hlavnej línie — TARABRIN, Je.: „Tretí svet“ a imperialismus: nové javy v pomere síl — ENTOV, R.: Rýchlosť obehu peňazí v podmienkach súčasného kapitalizmu — NOVÍKOV, R.: Ekologické aspekty prehĺbenia protirečenia kapitalizmu — ALEŠINA, I.: Najnovšie prehodnocovanie hodnôt v buržoáznej politickej ekonómii — ODINCOV, A.: Obchodné monopoly v štruktúre finančných skupín Japonska — Veľká Británia v polovici sedemdesiatych rokov — ZOLOTUCHIN, V.: Americký systém dvoch strán: súčasné tendencie — KONOPLEV, E.: Špecifikum reprodukčného procesu v mnohovrstvejnej ekonomike — LEBEDEVA, Je. — NEDOTKO, P.: Vedecko-organizačné aspekty energetickej politiky USA — DIAČENKO, K.: Priemyselný export a zahraničný kapitál — KOLESOV, V.: „AEG-Telefunken“

EKONOMIKA SOVETSKOJ UKRAJINY, 1975, č. 1

ROZENKO, R.: Národné hospodárstvo Ukrajinskej SSR v roku 1975 — posledný rok deviatej päťročnice — PANČENKO, N. — PYCHTIN, V. — PTAŠKO, B.: Hospodárska zodpovednosť v systéme socialistických výrobných vzťahov — BERESTOVSKIJ, V.: O komplexnom využívaní vodných zdrojov — JEREMČENKO, D.: O zlepšení normovania práce baníkov — GERMAŇUK, I.: Sféra komunálnych služieb — stabilné kádre — MARCIN, V.: Zdokonaľovaniu vzájomných vzťahov

obchodu a priemyslu dať jednotnú ekonomickú osnovu — JULDAŠEV, A.: Otázky vzájomného pôsobenia automatického systému plánovaných výpočtov Gosplanu USSR a odvetvového automatického systému riadenia ministerstiev a rezortov republiky — LAGUTOV, D. — KUČERUK, V. — LINČEVSKAJA, V.: Ekonomická efektívnosť využívania novej techniky v lesnom a drevospracujúcom priemysle USSR — POLOZENKO, D.: Využívanie finančno-úverových nástrojov a zvyšovanie efektívnosti poľnohospodárskej výroby — CHAVRUK, A.: Ekonomická efektívnosť rozličných metód výberu v chove dobytka na mlieko — BALACKIJ, O.: O ekonomickom hodnotení následkov znečistenia životného prostredia — SUPRUN, V.: Socialistická integrácia a jej uskutočňovanie v súčasnosti — TEREŇTIEVA, V.: Zvyšovať účinnosť ekonomickej výučby — LEONENKO, P.: Neudržateľnosť výkladu socialistického vlastníctva v buržoáznych koncepciách „porovnatelných ekonomických systémov“

EKONOMIKA SOVETSKEJ UKRAJINY, 1975, č. 2

K novým pracovným výsledkom — ISTOMIN, B.: Mzda za prácu v systéme socialistickej reprodukcie — PASTER, R.: Zlepšiť systém prípravy pracujúcich vo výrobe — TYŠŇUK, P. — ŠAFOROS-TOV, V. — LAKŠTANOVA, D. — POSTOVIŤUK, G. — POTAPOVA, G.: Zdokonaľovanie kritérií na zhrnutie výsledkov socialistickej súťaženia medzi rajónmi — SAVČENKO, A.: Rozpočtové ceny na miestne stavebné materiály — KALININA, E.: Osobná spotreba v podmienkach rozvinatej socialistickej ekonomiky — GUBAR, Je. — TIŠČENKO, N.: Efektívnosť chozraščotu brigád v stavebníctve a metódy jeho zdokonaľovania — VASILIK, O. — ŠOKUN, V.: Problémy metodológie automatizácie riadenia financií — BAKUL, V. — GINZBURG, B.: Organizácia a materiálne stimulovanie využívania syntetic-

kých diamantov — ASLANOV, E.: Otázky rozvoja a zdokonaľovania samoobslužných metód v obchode — VIDALGO, N.: Rozvoj kooperácie medzi kolchozmi na Bukovine — MALČENKO, N.: Skúsenosti z výrobnnej kooperácie dobytkárskeho kolchozu — KOČEMAJ, I. — BODROV, V.: Kritika buržoáznych reformistických a revizionistických názorov na otázky špecializácie a kooperácie výroby v ekonomickej integrácii socialistických krajín — ANDRUŠČENKO, V. — FEDOSOV, V.: „Vojna s biedou“ v „spoločnosti blahobytu“ — nádeje a rozčarovania

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1975, č. 1

Úlohy a problémy sociálnej politiky v NDR (Tézy) — SCHMIDT, H. — SCHWÄRZEL, H.: K dialektickej metóde v politickej ekonómii, základnému výrobnému vzťahu a základnému ekonomickému zákonu socializmu — GRUNDMANN, S.: K sociológii územia — HESKE, G.: Metodické a praktické aspekty pri používaní hodnotových ukazovateľov na zachytenie a analýzu výrobných výkonov v priemysle — MÜLLER, K. O.: Premeny antisocialistickej teórie ústredne riadeného hospodárstva — WITTENBURG, G.: Vývin politickej ekonómie socializmu ako samostatnej vedy — DÜSTERWALD, M. — HERMANN, G. — PÖTHIG, B.: Spôsob pôsobenia ekonomických zákonov socializmu a ich vedomé využívanie v hospodárskej politike — KATZER, W. — LEGER, H.: Výpočet efektívnosti vedeckotechnických úloh — MÖLLER, I. — PAWELZIG, K.: Kolokvium o procese monopolizácie lodnej dopravy v kapitalizme

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1975, č. 2

HEINRICH, R.: K vytvoreniu národohospodárskeho agrárno-priemyselného komplexu — KAULITZKI, G. — HAGEDORN, H.: Niektoré problémy dlhodobého plánovania socialistickeho poľnohospodárstva —

LÄNGE, A. — MARSCHALL, W.: Ekonomické problémy zavádzania vedeckotechnických výsledkov do výroby — BISCHOFF, G. — STEINBACH, K.: K niektorým podnikovohospodárskym problémom pri vymedzení zámerov extenzívnej a intenzívnej reprodukcie — ZSCHOCKE, H.: Štátne zabezpečenie zhodnocovania priemyselného kapitálu v NSR — cesty, efektívnosť, protirečenia — BÖNISCH, A.: Buržoázne teórie o konkurencii, monopole a štátnomonopolistickom regulovaní — GRAUPNER, K. H. — KRZYZANOWSKI, W.: 11. zasadnutie Vedeckej rady pre vedeckotechnický výskum — HEYDT, M. — MEHNERT, M.: K problémom vedeckotechnického pokroku a efektívnosti spoločenskej výroby — HAUK, R. — REHBERG, R.: Význam proporcionality medzi pracovnými miestami a pracovnými silami v socialistickom reprodukčnom procese

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1975 č. 1

FRISS, I.: 20 rokov Ekonomického ústavu a výskum hospodárskej politiky — AUGUSTINOVICS, M.: Niektoré činitele dlhodobého rastu v maďarskom hospodárstve (1950—1990) — SCHMIDT, A.: Hospodárska politika ako systém — HEGEDŰS, M.: Súvislosť medzi hospodárskou a štruktúrnou politikou — HOÓS, J.: Niektoré otázky zmeny hospodárskej štruktúry — KISS, T.: Úloha medzinárodnej delby práce v štruktúrálnom vývoji — HOCH, R.: Tézy o dlhodobej politike životnej úrovne — KOVÁCS, J.: Podmienky konzistencie plánovania životnej úrovne — LENGYEL, L.: Súvislosť medzi hospodárskou a sociálnou politikou — DAVIDOV, D.: Súčasný vývin spoločenskej výroby a nové črty socialistických hospodárskych organizácií — ROMÁN, Z.: Určenie rámca podnikov — TARMISTO, V.: Úloha malých a stredných podnikov v národnom hospodárstve — BEREND, I.: Investičný systém — DEÁK, A.: O možnostiach investičných

rozhodnutí podnikov — SOÓS, K. A.: Príčiny kolísania investícií v maďarskom hospodárstve — DIVILA, E.: Agrárno-priemyselný komplex — FEKETE, F.: Problémy vybavenia industrializujúcich sa odvetví poľnohospodárstva — WIRSIG, H.: Problémy prechodu na výrobu priemyselného charakteru v poľnohospodárstve NDR — SIVEK, T.: Vývin agrárno-priemyselného komplexu a aktuálnosť zásad leninského družstevného plánu — TÓTH, A. E.: Úloha záhumienkových a pomocných hospodárstiev v industrializujúcom sa poľnohospodárstve — VARGHA, L.: Horizontálna integrácia v rastlinnej výrobe — CSIZMADIANÉ SZÉKELY, M.: Pôsobenie hospodárskej kooperácie na vývin socialistických výrobných vzťahov v industrializujúcom sa poľnohospodárstve

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1975, č. 2

TIMÁR, M.: Príspevok k vývinu životných podmienok robotníckej triedy — BOGNÁR, J.: Nové činitele v systéme medzinárodných hospodárskych vzťahov — TARDOS, M.: Cenové zmeny na kapitalistickom svetovom trhu v rokoch 1973—1974 a ich vplyv na maďarský zahraničný obchod — BECSKY, Gy. — IZIK-NÉ HEDRI, G.: Súvislosť medzi kapitalistickým menovým systémom a západoeurópskym integračným procesom — GÖNCZI, I.: Vplyv technického rozvoja na výrobo-hospodársky systém maďarského poľnohospodárstva — SINKOVICS, A.: Dlhodobá podniková cenová stratégia — ÁRVA, L.: Nesprávne citovaný text — VÁGI, F.: Niektoré aktuálne otázky francúzskeho plánovania

EKONOMIST, 1975, č. 1

Konferencia o dlhodobej koncepcii rozvoja Juhoslávie do roku 1985 — LANG, R.: Spoločensko-ekonomické ciele koncepcie dlhodobého rozvoja — ČOBELJIĆ, N.: Koncepcie rozvoja a orientácia výroby v Juho-

slávii — GUZINA, V.: Technický pokrok a kádre v rámci koncepcie dlhodobého rozvoja — BREZNIG, D.: Lokalizácia, pracovná sila, zamestnanosť v rámci koncepcie dlhodobého rozvoja — BOGOEV, K.: Koncepcia rozvoja a hospodársky systém

EKONOMISTA, 1975, č. 1

NASIŁOWSKI, M.: Systém politickej ekonómie Oskara Langeho — CZERWIŃSKI, Z.: Prognóza, plán, pravdepodobnosť — CHOLAJ, H.: Veda ako výrobná sila a problematika hospodárskeho rastu — HERER, W. — SADOWSKI, W.: Dve fázy zmien bilancovania pracovnej sily krajiny na základe procesov migrácie roľníctva — GRZELAK, Z.: Vytváranie podmienok práce v národohospodárskom plánovaní — KOS, Cz. — WOŠ, A.: Potravinové hospodárstvo ako strategický prvok spoločensko-hospodárskeho rozvoja krajiny — KOCISZEWSKA, I. — KOCISZEWSKI, J.:

Štruktúra zamestnanosti v Poľsku podľa oblastí, sektorov a ekonomických zón

IKONOMIČESKAJ MISL, 1975, č. 1

GEORGIJEV, I.: Problémy vedeckotechnického pokroku a efektívnosť spoločenskej výroby — KRASOVSKI, V.: Metodologické problémy efektívnosti spoločenskej výroby — DŽUROV, G.: — ŽELEV, M. — STEFANOVA, V.: Optimálne plánovanie štruktúry dobytčárstva — TODOROV, V. G.: Medziodvetvové bilancovanie v BLR na základe cien na jednotnej úrovni — BALABANOV, I.: Podstata a obsah ekonomickej špecifickosti socialistických výrobcov — PORIAZOV, D.: Medzinárodný kapitalistický valutový systém po II. svetovej vojne — určovanie a vývoj — NEDEV, R. — RADILOV, D.: Ekonomicko-matematický model prognózovania produktivity práce v stavebníctve

Správy

Problémy ďalšieho zdokonaľovania mechanizmu riadenia procesu socialistickej ekonomickej integrácie

Čoraz viac úsilia vynakladajú krajiny RVHP na všestrannú realizáciu úloh vyplývajúcich z dlhodobého Komplexného programu socialistickej ekonomickej integrácie, ktorý bol prijatý pred 4 rokmi (r. 1971) v Bukurešti. V ich rámci sa venuje zvýšená pozornosť aj riešeniu teoretických problémov plánovitého riadenia integračných procesov na báze koordinovaného úsilia príslušných výskumných inštitúcií v jednotlivých krajinách RVHP. Špecifickú úlohu a poslanie má v tomto smere Medzinárodný ústav ekonomických problémov svetovej socialistickej sústavy pri RVHP (MÚEP SSS) v Moskve.

V dňoch 19.—21. novembra 1974 usporiadal MÚEP SSS medzinárodnú vedeckú konferenciu na tému *Problémy ďalšieho zdokonaľovania mechanizmu riadenia procesu socialistickej ekonomickej integrácie*. Okrem pracovníkov usporiadateľského ústavu sa konferencie zúčastnilo celkovo 118 delegátov, zastupujúcich významné vedeckovýskumné ústavy, pracoviská akademii vied, ako aj ústredných orgánov takmer zo všetkých členských krajín RVHP a SFRJ; ďalej boli prítomní zástupcovia sekretariátu RVHP, Medzinárodnej investičnej banky (MIB), Medzinárodnej banky hospodárskej spolupráce (MBHS) a medzinárodnej ekonomickej organizácie Intermetall. Za ČSSR sa konferencie zúčastnili pracovníci Výskumného ústavu plánovania a řízení národního hospodářství (VÚPŘ), Výskumného ústavu strojírenské

technologie a ekonomiky (VÚSTE), Výskumného ústavu zahraničného obchodu (VÚZO), Výskumného ústavu finanční a úvěrové soustavy (VÚFUS) v Prahe a Bratislave, Výskumného ústavu cenového (VÚC) v Bratislave, Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied (EÚ SAV), Institutu řízení, Ústavu pre filozofiu a sociológiu a Ústavu hospodárskeho práva. Československá delegácia mala celkom 21 členov.

Podľa schváleného programu bolo rokovanie konferencie zamerané na týchto päť problémových okruhov:

I. Všeobecné otázky riadenia spolupráce a socialistickej ekonomickej integrácie (SEI)

II. Úloha zdokonaľovania národných sústav riadenia v rozvoji mechanizmu SEI

III. Otázky zdokonaľovania tovarovo-peňažných vzťahov

IV. Otázky zdokonaľovania činnosti medzinárodných ekonomických organizácií (MEO)

V. Regulovanie integračných procesov vo svetovej ekonomike.

Po úvodnom slove riaditeľa MÚEP SSS prof. M. Senina, ktorý zdôraznil význam a hlavné ciele konferencie, sa k uvedeným problémovým okruhom rozvinula široká diskusia, v rámci ktorej s referátmi alebo diskusnými príspevkami vystúpilo 43 delegátov (celkom bolo na rokovanie predložených 55 materiálov). Československí

účastníci pripravili pre konferenciu sedem referátov.

Aj keď predmetom rokovania konferencie bol pomerne rozsiahly okruh problémov súvisiacich s ďalším zdokonaľovaním mechanizmu riadenia procesu SEI, hlavný dôraz sa sústreďoval predovšetkým na prvý a druhý problémový okruh, t. j. na riešenie všeobecných otázok mechanizmu riadenia spolupráce a SEI ako určitého uceleného systému a na riešenie otázok vzájomného vzťahu medzi zdokonaľovaním národných sústav riadenia a riadením mechanizmu SEI. Ako v úvodnom slove povedal prof. M. Senin, cieľom konferencie nebolo prerokovať hotové návrhy pre prax, ale na základe posúdenia už dosiahnutých výsledkov teoretického výskumu dať námety na určenie vedeckého prístupu, ciest, metód a foriem zdokonaľovania mechanizmu SEI so zreteľom na realizáciu vytyčených úloh v Komplexnom programe. Prof. Senin poukázal na to, že proces zdokonaľovania mechanizmu SEI treba chápať vo vzájomnej zladenosti všetkých jeho systémových súčastí (komponentov). Vhodnosť a účinnosť jednotlivých nástrojov tohto mechanizmu treba posudzovať v nadväznosti na historický aspekt i na potreby konkrétnej etapy rozvoja SEI (realizácia Komplexného programu). Treba pritom brať zreteľ na vzájomnú zosúladenosť v rozvoji a zdokonaľovaní národných sústav riadenia integračných procesov (národný aspekt) a v rozširovaní objektívnych a subjektívnych prvkov vo vývoji nástrojov riadenia mechanizmu SEI (internacionálny aspekt).

V súlade s uvedeným poslaním bol zameraný aj hlavný referát konferencie *Základné komponenty mechanizmu riadenia procesu socialistickej ekonomickej integrácie a ich vzájomné súvislosti*, ktorý spracoval kolektív autorov MÚEP SSS pod ve-

dením Z. Chalupského (spoluautori D. Molnár a M. Pelcer).¹ V referáte autori vychádzajú predovšetkým z určenia vzájomného vzťahu medzi sústavou integračných cieľov a integračným mechanizmom, prostredníctvom ktorého sa tieto ciele zabezpečujú. Vychádzajú z toho, že existenciu takej vonkajšej formy, akou je medzinárodná integrácia, nie je možné bezprostredne vysvetľovať iba ako výsledok rozvoja výrobných síl bez toho, žeby sme nepoznali špecifickú podstatu sociálno-ekonomickej formy, v rámci ktorej sa tento rozvoj uskutočňuje. Súčasná integrácia ako cieľavedomá činnosť v medzinárodnej sfére vzniká objektívne a zákonite na určitej etape (stupni) rozvoja výrobných síl v podmienkach rozdielnych sociálno-ekonomických vzťahov v národnom i medzinárodnom meradle. Avšak stupeň (kvalita) uvedomenosti, konkrétne ciele (všeobecné i etapové) a nástroje sú adekvátne zodpovedajúcej špecifickej sociálno-ekonomickej forme. Podstatné rozdiely vyplývajúce z rozdielnych sociálno-ekonomických cieľov kapitalistickej a socialistickej integrácie určujú aj rozdiely v nástrojoch riadenia integračných procesov v rámci kapitalistickej a socialistickej svetovej sústavy.

V procese uskutočňovania SEI sa rozvíjajú obidve vzájomne späté stránky spoločenskej reprodukcie, t. j. výrobné vzťahy a výrobné sily v súlade s princípmi a zákonitosťami svetovej socialistickej sústavy. Rozvojom výrobných vzťahov (sociálno-ekonomická stránka reprodukcie) sa rieši všeobecné protirečenie medzinárodných ekonomických vzťahov v socializme využívaním zodpovedajúcich foriem a nástrojov spoločnej ekonomickej činnosti. Rozvoj výrobných síl (technicko-ekonomická stránka reprodukcie) je spätý predovšetkým s vytváraním podmienok pre postupný dynamický rozvoj materiálno-technickej

¹ Vzhľadom na to, že tento referát zahŕňa v podstate všetky relevantné problémy, ku ktorým sa na konferencii rozvinula široká diskusia, venujeme v tejto správe pozornosť podrobnejšiemu výkladu jeho základných myšlienok. Všetky referáty a diskusné príspevky však nebolo možné v rámci stručnej správy bližšie charakterizovať.

základne, technického pokroku v súlade s požiadavkami vedeckotechnickej revolúcie v rámci spoločenstva socialistických štátov.

Za všeobecné historické základné ciele SEI autori referátu považujú predovšetkým spoločensky uvedomelé a cielavedomé formovanie podmienok pre urýchlený rozvoj socializmu a prechod ku komunizmu v jednotlivých krajinách i vo svetovom meradle. V rámci rozvoja SEI ako historického procesu sú však v závislosti od dosiahnutého stupňa integrácie určované pre jednotlivé rozvojové etapy aj konkrétne prechodné (etapové) ciele a prostriedky, cesty, formy a nástroje ich zabezpečovania. Podľa názoru autorov referátu k takýmto etapovým cieľom v súčasnosti patria predovšetkým:

- "... zvyšovanie efektívnosti rozvoja ekonomík krajín socialistického spoločenstva,

- zvyšovanie úrovne blahobytu pracujúcich,

- urýchľovanie procesu vedeckotechnickej revolúcie a využívanie jej výsledkov,

- ďalší rozvoj socialistických výrobných vzťahov v národnom meradle (t. j. ďalší rozvoj socialistických vlastníckych vzťahov a iných zložiek výrobných vzťahov, predovšetkým mechanizmu riadenia hospodárskych procesov); vytváranie podmienok pre urýchlenie procesu vyrovnávania ekonomickej úrovne socialistických krajín, ako aj pre podstatné zlepšenie materiálneho zabezpečenia a zodpovedajúce víťazstvo v ekonomickom súťažení s kapitalizmom." (s. 6-7)

Pretože tieto špecifické etapové ciele SEI sú objektívnym odrazom potrieb spoločenského rozvoja, musia s nimi byť v súlade aj špecifické prostriedky (formy, metódy, nástroje) slúžiace na ich realizáciu. Tieto prostriedky musia teda objektívne zodpovedať danému stupňu rozvoja svetovej socialistickej sústavy; vo svojom súhrne tvoria určitý systém spoločnej ekonomickej činnosti jednotlivých subjektov (členských štátov), ktorá je v podmienkach SEI založená na zmluvnom základe a vzájomnej

dohode (koordinácii) medzi zainteresovanými subjektmi a je zameraná na cielavedomé riadenie procesu integrácie.

Sám mechanizmus riadenia SEI autori ďalej definujú všeobecne ako "... sústavu foriem, metód, prostriedkov a nástrojov spoločnej ekonomickej činnosti socialistických štátov, adekvátnu určitým cieľom (cieľom danej etapy) a zameranú na rozvoj celého spoločenstva a integrujúcich sa krajín" (s. 8).

Pritom takto chápaný mechanizmus SEI má dve stránky: ide jednak o spoločnú ekonomickú činnosť zameranú na riadenie integračných procesov vnútri integračného zoskupenia, jednak o spoločnú činnosť zameranú na riadenie a koordináciu ekonomickej politiky vo vzťahu k subjektom mimo integračného zoskupenia.

Mechanizmus riadenia SEI musí podľa názoru autorov zodpovedať týmto základným požiadavkám (princípom):

- "... musí vychádzať zo skutočnosti, že ekonomika každej krajiny je plánovite riadená (sústava národohospodárskeho riadenia a plánovania);

- musí odrážať objektívne pôsobiacu plánovitosť i objektívne podmienenú existenciu tovarovo-peňažných vzťahov v medzinárodnej sfére;

- musí vychádzať z toho, že vzťahy medzi socialistickými krajinami (ako základnými subjektmi) sa uskutočňujú prostredníctvom určitých subjektov (druhotných, odvodených), ktoré vystupujú ako nositelia konkrétnych foriem, metód, prostriedkov a nástrojov riadenia procesu integrácie;

- musí v sebe zahŕňať organizačno-inštitucionálne formy (systémy, štruktúry) i právne normy zodpovedajúce cieľom danej etapy rozvoja integrácie;

- musí byť v súlade s hlavnými smermi a oblasťami spolupráce a integrácie vo sfére vedy, techniky, výroby a výmeny ..." (s. 10)

Mechanizmus SEI sa takto, ako to autori uvádzajú, skladá z troch základných

organicky spolu súvisiacich zložiek (komponentov):

- systavy foriem, metód a nástrojov plánovacej činnosti,
- systavy ekonomických nástrojov (tovarovo-peňažných nástrojov),
- systavy organizačno-inštitucionálnych foriem a právnych noriem.

Možno ho podľa nich charakterizovať aj ako súbor vzájomne pôsobiacich elementov národných sústav riadenia (tých, ktorými sa riadi a uskutočňuje účasť danej krajiny v integračnom procese) a elementov medzinárodného mechanizmu spolupráce a integrácie. Každá z uvedených „častí“, elementov mechanizmu SEI má prítom svoju relatívnu samostatnosť, čo vyplýva zo zásad realizácie medzinárodných socialistických ekonomických vzťahov na danom stupni spoločenského rozvoja.

V užšom zmysle slova mechanizmus SEI autori referátu definujú ako „systavu foriem spoločnej plánovacej činnosti a im zodpovedajúcu systavu nástrojov tovarovo-peňažných vzťahov, kde nositeľmi oboch vzájomne sa podmieňujúcich sústav, foriem sú určité subjekty pôsobiace v národnom a medzinárodnom rámci“ (s. 12).

Ďalej sa kolektív autorov MÚEP SSS v referáte bližšie zaoberá *problematikou zdokonaľovania národných sústav riadenia a plánovania a ich úlohou pri zdokonaľovaní mechanizmu riadenia procesu SEI*. Vyzdvihujú tu potrebu riešiť niektoré otvorené otázky, akými sú napr. nevyhnutnosť cielavedomej organizácie výmeny skúseností pri zdokonaľovaní národných sústav riadenia v podmienkach SEI, účelnosť systémovej analýzy stavu a tendencií vo vývoji praktického zdokonaľovania národných sústav riadenia s ohľadom na dosiahnutý stupeň a tendencie v rozvoji výrobných síl v rámci uskutočňovania rozšírenej socialistickej reprodukcie, podmienky, predpoklady, smery a cesty racionálneho prispôsobovania a zblížovania národných sústav riadenia.

Autori referátu poukazujú na to, že proces zdokonaľovania národných sústav riadenia

a plánovania v súčasnom období stále viac závisí od vzájomného pôsobenia vnútorných a vonkajších faktorov. To preto, že úlohy v rozvoji národného hospodárstva jednotlivých krajín sú jednak v stále väčšej miere určované požiadavkami a možnosťami vyplývajúcimi z rozvoja vzájomných vzťahov v rámci spoločenstva socialistických krajín, jednak samy krajiny sa pri riešení svojich vlastných problémov viac opierajú o toto spoločenstvo. Na tomto základe vzniká vedomá *objektívna nevyhnutnosť prispôsobovania národných sústav riadenia podmienkam a požiadavkám SEI*. „Prítom cieľom procesu prispôsobovania národných sústav riadenia a plánovania v národnom hospodárstve je na jednej strane zabezpečovanie plánovitého a vysokoefektívneho rozvoja národného hospodárstva danej krajiny s využívaním možností SEI, na druhej strane stimulovanie rozvoja a prehlbovanie SEI, zabezpečovanie plánovitosti SEI prostredníctvom prispôbených vnútorných sústav riadenia národného hospodárstva podmienkam a požiadavkám SEI.“ (s. 22) V tomto ohľade národné systavy riadenia a plánovania plnia dôležité funkcie realizácie integračných opatrení, predstavujú dôležitý základ a faktor pre formovanie, zdokonaľovanie a fungovanie tzv. čistých medzinárodných foriem, metód a nástrojov riadenia procesu SEI. Avšak sama SEI vystupuje ako jedno z rozhodujúcich východísk zdokonaľovania celej vnútornej sústavy riadenia národného hospodárstva.

Podľa názoru autorov proces prispôsobovania národných sústav riadenia súčasným a perspektívnym podmienkam, požiadavkám rozvoja SEI zahŕňa v sebe aj proces postupného zblížovania týchto sústav. Podľa nich je problém prispôsobovania národných sústav riadenia podmienkam jednotlivých etáp rozvoja SEI oveľa širší ako otázka zblížovania týchto sústav. Na základe analýzy danej problematiky definujú *prispôsobovanie* ako „... proces, v priebehu ktorého národné systavy riadenia sa stávajú vhodnými pre účasť v roz-

víjaní procesu socialistickej ekonomickej integrácie... *Zbližovanie* vyjadruje obsah procesu, keď národné mechanizmy sa svojím charakterom stávajú jednotnými, pričom ich organizačno-inštitucionálna sústava a sústava nástrojov si budú stále viac na seba podobné“ (s. 26-27). Pravda, cieľom procesu zblížovania národných sústav riadenia, ako poukazujú autori, nie je ich unifikácia, resp. mechanické zjednocovanie. Je to zložitý a dlhodobý proces závislý predovšetkým od toho, ako prebieha vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja, zrastanie reprodukčných procesov v rámci krajín socialistického spoločenstva ako celku. Zbližovanie ako dôležitá súčasť procesu prispôsobovania národných sústav riadenia požiadavkám rozvoja SEI však závisí aj od toho, ako pružne a diferencovane sa vyvíja sám medzinárodný mechanizmus SEI.

Po prednesení hlavného referátu konferencie (Z. Chalupský) nasledovala, ako sme už spomenuli, veľmi rozsiahla diskusia zameraná na jednotlivé problémy. Predovšetkým sa diskutovalo o všeobecných otázkach vymedzenia pojmu integrácie, o etapách jej uskutočňovania, o definícii samého pojmu „mechanizmus riadenia integrácie“ a jeho základných komponentoch (elementoch). K týmto otázkam patrili aj otázky vymedzenia pojmu vlastníctva v medzinárodných ekonomických organizáciách, vzťah národného a medzinárodného mechanizmu riadenia integračných procesov, vzájomný vzťah plánovacieho mechanizmu a tovarovo-peňažných vzťahov, právne aspekty mechanizmu riadenia SEI a i. Značná časť príspevkov bola venovaná otázkam zdokonaľovania jednotli-

vých foriem, metód, prostriedkov a nástrojov riadenia integrácie, ako aj otázkam zdokonaľovania národných sústav riadenia a ich vplyvu na riadenie SEI. Zaujímavé boli aj príspevky orientované na problematiku riadenia spoločnej investičnej činnosti, vzájomného zahraničného obchodu, procesu formovania národohospodárskych štruktúr a vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP.

Pochopiteľne, že takto široko vymedzený okruh otázok a problémov nebolo možné na konferencii podrobnejšie prerokovať, a tak dospieť hneď k ujednoteným názorom na ich riešenie. (K mnohým otázkam, ako napr. k otázke chápania pojmu „mechanizmus“ riadenia SEI, vymedzenia jeho základných kritérií obsahu a štruktúry, boli vyslovené často veľmi rozdielne názory a úvahy.) Niektorých otázok a problémov, týkajúcich sa predovšetkým vnútornej problematiky jednotlivých komponentov (nástrojov) riadenia procesu SEI, sa rokovanie konferencie mohlo dotknúť iba okrajovo. Napriek tomu však možno konštatovať, ako to v záverečnom slove zdôraznil prof. M. Senin, že rokovanie konferencie prispelo k určitému vyjasneniu prístupov pri riešení teoretických otázok danej problematiky, poskytlo možnosť výmeny tvorivých názorov ekonómov zo socialistických krajín i myšlienkový materiál pre ďalší výskum tak v medzinárodnom ústave, ako aj v jednotlivých členských krajinách RVHP.

MŮEP SSS pripravuje zborník, v ktorom budú publikované všetky referáty a diskusné príspevky predložené na rokovaní konferencie.

Ján Dančo

Z knižnej produkcie VEDY, vydavateľstvo SAV

Zdeno Jaura

NÁRODNÉ VÝBORY A EKONOMIKA

Strán 140 — 12 tab. — S, r, n. — viaz. 21,— Kčs

Autor sa zaoberá postavením národných výborov v národnom hospodárstve, analyzuje ich konkrétne ekonomické funkcie a zdôrazňuje, že národné výbory sa majú stať orgánmi, ktorých úlohou bude vytvárať priaznivé životné podmienky pre obyvateľstvo, ako aj podmienky na racionálne využívanie územných možností reprodukcie výrobných jednotiek. Národné výbory majú v rámci svojej pôsobnosti riešiť rozpory a problémy, ktoré vznikajú vo vzťahoch medzi výrobou a spôsobom života na danom území. Druhá časť práce prináša prehľad o doterajšom postavení a činnosti národných výborov a o zmenách, ktorými prešli pri vykonávaní ekonomických funkcií.

E K O N Ó M I A

AKTUÁLNE PROBLÉMY MARXISTICKO-LENINSKEJ POLITICKEJ EKONÓMIE

Strán 208 — S — brož. 29,— Kčs

Zborník obsahuje referáty a diskusné príspevky zamerané na najaktuálnejšie problémy politickej ekonómie, ktoré vyplývajú zo záverov XIV. zjazdu KSČ a uznesení februárových plén.

Problematika je rozdelená do štyroch tematických skupín: 1. výskum socialistických vzťahov formou tvorivého rozpracovania marxisticko-leninskej teórie výrobných vzťahov vôbec a socialistických vzťahov zvlášť, 2. výskum teoretických otázok socialistickej ekonomiky a problémy spojené s nastupujúcou vedeckotechnickou revolúciou, 3. teoretické otázky medzinárodnej socialistickej integrácie, 4. výsledky kritiky buržoázných ekonomických teórií, pričom sa okrem hodnotenia doterajších výsledkov výskumu rozoberajú kritériá a ciele marxistickej kritiky buržoázných teórií.

Zborník je určený vedeckým výskumným pracovníkom, ako aj pre širšiu ekonomickú verejnosť.

Vo VEDE, vydavateľstve SAV, vyjde v 4. štvrtroku 1975 práca Zd. Slávikovej

PRIESTOROVÉ USPORIADANIE HOSPODÁRSTVA V TEORETICKOM MYSLENÍ SOVIETSKYCH EKONÓMOV

Strán 176 — S, r, n. — brož. 18,— Kčs

Práca sa zaoberá závažnou a aktuálnou problematikou priestorovej ekonomiky, ktorá v terajšej etape rozvoja nášho hospodárstva má čoraz väčší význam, lebo sa stáva nástrojom riešenia stále zložitejších problémov súvisiacich s územným usporiadaním hospodárstva a s rozmiestnením výrobných síl. Práca približuje nášmu čitateľovi názory sovietskych ekonómov na priestorové usporiadanie hospodárstva a ich aplikáciu v hospodárskej praxi za päťdesiatročné obdobie.

Ide o prvé dielo tohto druhu v našej literatúre.

Je určené ekonómom v teórii a v praxi.

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, ul. Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter, zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 50 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20–25 strojom písaných strán, recenzií (podľa rozsahu knihy) 6–10 strán, správ 4–10 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslojú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 — Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane príslušné číslo časopisu a niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: doc. Ing. JAURA, Zdeno, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava — prof. SARKISIANC, Grigorij Sosnikovič, doktor ekonomických vied, Vedeckovýskumný ústav, Moskva — doc. Ing. GARAJ, Vladislav, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava — Ing. BALÁŽIK, Milan, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, Nábrežie Mládeže, 949 01 Nitra — Ing. GREINER, Laurinec, Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava.

HRONSKÝ, Filip: K otázke vymedzenia kategórie životná úroveň

SOKIRA, Jozef: O charaktere ekonomického záujmu socialistického podniku

RUŽIČKA, Anton: Vývoj zahraničného obchodu medzi členskými krajinami RVHP v rokoch 1960—1973

ANDRÁŠIK, Ladislav: Formovanie buržoáznej teórie optimálneho ekonomického rastu (kritika teoreticko-metodologických koncepcií)

LAŠČIAK, Adam: Problémy ekonomického rastu a stability z hľadiska matematickej teórie optimálnych procesov

Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV

POLITICKÁ EKONOMIE číslo 10/23/1975

BRČÁK, Josef: Základní kategorie politické ekonomie socialismu a teoretické základy plánovitého řízení socialistické ekonomiky

FOGL, Josef: Tempo růstu, míra investic a úloha spotřebitelských úspor

MAIER, Harry: Vědeckotechnická revoluce a zvyšování úrovně vzdělanosti a kvalifikace pracujících

JUREČKA, Václav: Některé rysy zahraničního obchodu malých kapitalistických zemí

KUBÍK, Jaroslav: Řízení vědeckotechnického rozvoje

ČIHÁKOVÁ, Květa: K některým názorům ekonomů NDR na tvorbu zahraničně obchodních cen zemí RVHP

ROMANEC, Antonín: Význam výuky dějin ekonomických učení

NIKL, Jaroslav: Případová metoda v sovětské řídicí praxi

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 23, 1975, č. 8 — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Andrej Lantay, výkonná redaktorka Zdenka Sláviková, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Výmer SÚTI 2/1. — Rozširuje PNS. — Objednávky vrátane zo zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 48/VII, 884 19 Bratislava. — Časopis možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. — Celoročné predplatné Kčs 80.—, jednotlivé čísla Kčs 8.—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON und SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN Benjamins, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.